

באור "התקבצו חכמים"

יוצא לאור ע"י יוסף קאפח

שוב מגיש אני גם הפעם אחד מן החבורים הפילוסופיים הרבים שנתחברו בתימן בתקופה אשר משום מה נקראת בפי כל "ימי הביניים". כבר במבואי לספר "גן השכלים" שיצא לאור על ידי בשנת תשי"ד נגעתי בשאלת עיסוקם, הגיגם והגיגונם של חכמי תימן במשך הדורות בפילוסופיא. ונהירים היו להם שביליה היהודיים והכלליים גם בטרם זרחה שמשו של הרמב"ם בשמי עולמה של היהדות בכלל, ובשמי עולמה של יהדות תימן בפרט. ואף כמה וכמה ספרי מחשבה ופילוסופיא לא יהודיים אשר העתיקו יהודי תימן נשתמרו עד היום בכתבי יד יהודיים, ומהם יש שכבר נעלמו ונשתקעו מסביבתם הטבעית כלומר אצל חכמי האסלאם, ויש בידי כמה חיבורים מסוג זה. וכאשר הופיע הוד זהרו של הרמב"ם בשמי יהדות תימן ומצאו בו את אשר אהבה נפשם, חלק טבעי מעצם הוייתם, התואם בתורתו ושבילי חשיבתו את תורתם, מהות עיסוקם ושבילי חשיבתם בכל מקצועות התורה והיהדות, גברה ההתעסקות בפילוסופיא מונים רבים. וגם משום כך נתקדש הרמב"ם בעיני יהדות תימן, וכפי שכבר העירותי ברשימתי שנתפרסמה בקובץ "יהדות תימן" שיצא לאור על ידי "יד בן צבי" בשנת תשל"ו, עמ' כט-מו. כמובן אין נכון מה שכתב מלומד אחד בימינו כי רק מאחרי הרמב"ם עסקו יהודי תימן בפילוסופיא, וכי רק הרמב"ם החדירה אליהם. הנכון הוא כי מן הרמב"ם ואילך גברה ההתעסקות בפילוסופיא ולא החלה. ובמקום העיסוק בילידי חכמי העמים שמו מעינם ועיונם גם בספרי הרמב"ם אשר במשך הזמנים כבשו את רוב השטח וכמעט נדחו מפניהם כל הספרים שעסקו בהם מלפנים. אמרתי כמעט, כי גם בחיבורים שנכתבו במאות השנים שאחרי הרמב"ם עדיין מובאים משפטים ותורות אשר לא עסק בהם הרמב"ם, ואף קטעים רבים ושונים אשר לא נזכרו ולא נסקרו בספרי הרמב"ם, וכפי שכבר העירותי בחומר ויכוחי פילוסופי שנתחבר בתימן ואשר מקצתו נתפרסם על ידי ב"קובץ על יד", הוצ' מקיצי נרדמים, תשי"א. וכפי שגם מוכח מספר זה.

הרמב"ם וספריו בכל המקצועות נתקדשו בעיני יהודי תימן עד ללא כל שיור. ואם כי אימרה ידועה היא "למפורסמות אין צריך ראייה" הרי חבור זה שלפנינו הוא "כיהודה ועוד לקרא" אשר הפליא מחברנו לעשות בקחתו את פתיחתו של הרמב"ם לפירושו למשנה ועליה בנה את חבורו הפילוסופי הזה, ואליה השעין את עמודי מבצרו המחשבתי, אם כי לא תמיד הדברים קשורים קשר ישיר למלים ולמשפטים של הרמב"ם, ולעתים קרובות חורג הוא מן הנושא הבסיסי ומרחף בעולם הפילוסופיא שלו, וכאשר הוא נזכר שעבר את הקו מיד מעיר שכבר חרג מן הנושא ומבטיח לשוב לענין. בחבור זה באה לידי ביטוי מענין הערכתם של יהודי תימן לכל מלה שיצאה מפי הרמב"ם וכל משפט שנפלט מעטו הברוך, וגם זו לטובה. המחבר דרש על כל משפט, ורבות עתים על כל מלה, תלי תלים של מחשבה ופילוסופיא. נראין הדברים שהחבור נכתב על כל אותה הפתיחה, ולמרכה הצער אבד חלק

גדול של החבור, ובידינו נותר רק כמחציתו. ההערכה כי מה שבידינו הוא כמחצית החבור מפני שהוא מקיף רק כמחצית אותה פתיחה נאה של הרמב"ם.

זמן חבורו של ספר זה אינו ידוע לנו, ברם נראה שיש לקבוע כדאיות, או כמעט כדאיות, את זמן חבורו לא לאחר שנת ה"ר / 1440, ואפשר לפני כן תקופה שאין בידינו נקודת מצפה לשערה. את השערתו שלא לאחר שנת ה"ר הנחתו לפי צורת הכתב ומראה הנייר שעליו הוא כתוב, ואף גם סוג הנייר, כי סוג זה של נייר השתמשו בו בתומן בתקופות הקדומות, מכל הנ"ל מוכח בזהירות רבה כאמור לא אחרי שנת ה"ר. אם כי כתוב ומפורש לפנינו שמו ושם אביו של המחבר, ואף גם שמו ושם אביו של רבו שלמדו חכמה, אלא שעל אף כל הפרטים החשובים הללו עדין לא הועלנו הרבה, ואינם ידועים לי ממקום אחר לא שם המתבר ולא שם רבו, ואיני יודע מי הם. גם שם עירם ומחוזם אינם ידועים לנו. ומתוך החבור עצמו לא מצאתי שום אחיזה ליהוי מקום המחבר בתומן. אלא שעם כל זאת אפשר להניח שהוא חי במרכז תומן, בצנעא או בסביבתה הקרובה, כיון שבכל החבור אין אף מלה מן המלים שהיו משומשות ביתר מחוזות תומן, ואף גם לא גונב שום כתיב או ניב הרגיל בשאר מחוזות תומן. לפיכך נראה ברור כי במרכז היה מקום תחנותו.

כתב היד הוא כאמור לעת עתה כתב יד יחידי בעולם, ולי לא ידוע שום כתב יד נוסף מחבור זה, ואשר נותר בידינו ממנו הם רק שמונה עשר דפים, כל דף בין עשרים ושבע שורות לעשרים ותשע. כל שורה כשתיים עשרה תיבות. הכתב כתב הנקרא רש"י רגיל כפי שהיה נהוג בתומן. כתב היד מסר לי ר' יוסף בדיחי נ"י ועליו תבוא ברכת טוב.

ולסיום הערה אחת. כידוע השתמשו חכמי תומן במורה הנבוכים במקורו בערבית, כיון ששפה זו היתה לשונם בשמוש יום יום, ולא היו זקוקים לשום תרגום. ותרגומו של ר' שמואל אבן תיבון הגיע לתומן רק בדפוס, ובזמן שנכתב כתב היד שלפנינו טרם נראו ספרי הדפוס בתומן. ולפיכך בפתיחת חבור זה שכתב אותה המחבר כלשון העברי תרגם שם הספר "דלאלה" אלחאירין" "הוראת הנבוכים". תרגום זה יותר נכון ומדויק מתרגומו של אבן תיבון, שתרגם "מורה הנבוכים" והיה אבן תיבון צודק אלו היה שם הספר "דלאל אלחאירין". במהדורותי אני לא רציתי לשנות שם הספר כיון שהשם "מורה הנבוכים" כבר נתארח ונשגר בפי הכל.

העתקתי את כתב היד בדיוק האפשרי, תרגמתיו לעברית כמקובל, הוספתי מעט הערות שיש בהן עזר מעט למעטי הבין אשר כמוני, ואם שגיתי אתי תלין משוגתי, ואם בהערותי לא מלאתי רצון כל דורש עם המעיין הסליחה. תקותי שלא ירחק היום וימצא יתר החבור המעניין הזה, עם עוד חבורים מאותה התקופה הנאורה אשר שקעה עד אשר לא באו ימי הרעה. ואלמלי מעט האורה אשר הותיר לנו רבנו הגדול הרמב"ם כמעט אבדנו בעניינו.

נוסף בעת ההדפסה. הדברים הנ"ל, שכתבתי לפני כשבע שנים, אמורים כלפי המובא להלן עד עמ' 375; ונדמה היה לי אז כי שאר החבור אבד. והן עתה, עם ההדפסה ממש, גלה את אזני ד"ר צבי לנגרמן כי במכון לתצלומי כתבי היד שעל יד

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים נמצא ס' 8253 מכ"י לונדון מס' BL Or. 12 309, המכיל פירוש הקטע האחרון של פתיחת הרמב"ם, ולאחר קבלת הרשות מהנהלת הספרייה בלונדון כמקובל, קיבלתי תצלום המכיל שמונה עמודים של סוף הפירוש, כלומר מן המלים "וקאל אכ"רא..." ועד סוף הפתיחה של הרמב"ם. מה מאוד הופתעתי שכ"י לונדון אינו אלא המשך אותו כתב היד שברשותי, כתב יד אותו לבלר, עם צורת הקישוטים שלו. והדברים פשוטים בתכלית הפשטות, חלק מן הכתב יד המקורי שברשותי כיום נתלש ונמכר לאספנים שהנדידוהו ללונדון. וכבר יש לי השערה היאך נעשה הדבר ועל ידי מי, אלא שההסתר וההעלם נאה לכאלה. לצערנו, עם הנדידה מארץ ישראל ללונדון אבדו כמה דפים, מן המקום שמסתיים כתב היד שברשותי ועד המקום שמתחיל כתב יד זה. לפי הערכתי אבדו שני דפים, כלומר ארבעה עמודים; תקוותי כי במשך הזמן ימצאו באחת מספריות העולם. רבות ידוע לי על כינויי הערצה להרמב"ם בפי יהודי תימן, וכאן בפי מחברנו מצאתי דבר חדש, כי בצדק יש לומר על הרמב"ם את הפסוק "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא", משום שלדעתו פעולת הרמב"ם בעולם היהדות דומה לפעולת אליהו בשעתו, שניהם הודיעו בעולם כי ה' הוא האלהים, ודחו את אמונות ההבל. ולעת עתה מחברנו יחיד בעיני בדימויו זה. ותודתי ותודת המעיינים להנהלת הספרייה בלונדון, להנהלת המכון לתצלומי כתבי היד ולד"ר צבי לנגרמן.

באור על התקבצו חכמים¹

חבור הרב החסיד עמרם בן שלמה אלקפאעי ז"ל
תלמיד דוד בן סעד²

שרח עלי התקבצו חכמים
תאליף אלקפאעי ז"ל עמראן אבן סלימאן

אלרב אלפאצל תלמיד דאוד אבן סעד

1 הכוונה לשורות החרוזים אשר חרוז הרמב"ם בפתיחתו לפירוש המשנה. ולא הביא מחברנו כל הנוסח רצוף, ולמען בהירות הרברים הבאתי כאן את הפתיחה כמלואה.
2 כבר העירתי בפתיחתי כי לא המחבר ולא רבו ידועים לנו ממקום אחר.

התקבצו חכמים ועמדו על עמדם³, כי זכר טוב אזכרכם⁴, לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם⁵. שמעו שמוע אלי ואכלו טוב⁶, ותהי נפשכם כגן רטוב⁷, מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב⁸. אשר לא העלה עליו מלך גדול⁹ ולא שחח¹⁰ תחתיו, ולא השיאוהו משיאו¹¹ ולא היה מפותיו, וישם על לבו אשר לא יתגאל בפתג המלך וביין משתיו¹². יסור הנה אל טבחי אשר טבחתי, ואל ייני אשר ישנתי, ואל שלחני אשר ערכתי, לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי¹³. והנה בו מכל פרי מגדים חדשים גם ישנים, ויין הרקח עסיס רמונים, דובב שפתי ישנים¹⁴. והוא מתרומת ייני, וראשית כל דגני, מדרושי וכן גרני¹⁵. ויינו מכרם קרן בן שמן¹⁶, ולחמו לחם אבירים¹⁷ כל אוכלו חלקו שמן, וטעמו כטעם לשד השמן¹⁸, אכלו משמנים ושתו ממתקים¹⁹ בני, אכלו רעים שתו ושכרו²⁰ נבוי, זה השלחן אשר לפני ה'²¹. והוא פירוש המשנה אשר שננו אבותיכם, ובאור הגדרות אשר גדרו הרועים מנהלי עלותיכם²², ועיקרי היסודות אשר המה יסודותיכם, והמנהגות והגזרות והתקנות אשר תקנו בעלי גבורותיכם, מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם²³. והנה הוא כמגדל דוד עומד על תליו, אלף המגן תלוי עליו²⁴. עם כל כלי מלחמות הנכרים, כל שלטי הגבורים²⁴.

אני משה בן מימון הספרדי בניתיהו, ומים התלמוד משיתיהו, ומספיר התוספתא יסדתיהו, ובפוך ספרא רבצתיהו, ומזהב ספרי טחתיהו, ובדברי הגאונים מסכתיהו, וככסף הצרוף זקקתיהו, ובמעבה לכי יצקתיהו. והנה הוא ככרם חמדה ונטע שעשועים נטעתיהו, ויומי ולילי נצרתיהו, ולרגעים השקיתיהו. עד אשר נצניו גמלו, ואשכלותיו בשלו. וכל הסמדר פתח. וכל עץ בו פורח. והדודאים נתנו ריח. פתחתי את שערי ולא נעלתיהו, ויומם ולילה לא סגרתיהו, ולכל ישר ונבר שמטתיהו^{24*}. ומנחה אל התלמידים שלחתיהו. והנני אסרתיהו על כל אשר מלין מעתיק, ליושבים לפני ה' יהיה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק^{24**}.

- 3 כעין לשון הכתוב דברי הימים ב כג יג.
 4 ראה בראשית ל יט. 5 תהלים לד יב. 6 ישעיה נה ב.
 7 אימרה זו אימצה בני תימן באגרותיהם ופתיחת מכתביהם, שכן כותבים "לכבוד השם הטוב, פלוני בן פלוני תהי נפשו כגן רטוב, גם ה' יתן לו הטוב". ומצויה היא גם בכמה קולופונים של ספרים.
 8 תהלים לד יג.
 9 הכוונה על יצה"ר לכל צורותיו השונות, ועדה"כ קהלת ט יד, וכדאיאת בנדרים לב ב.
 10 נכסף, וכלשון הכתוב איוב ט יג.
 11 שלוחיו ושלוחותיו של יצה"ר הנשלחים להשות ולהטעות בני אדם.
 12 ראה הניאל א ח. 13 ראה משלי ט ה. 14 ראה שיר השירים ז י.
 15 ראה ישעיה כא י. 16 ראה שם ה א. 17 ראה תהלים עח כה.
 18 ראה במדבר יא ח. 19 ראה נחמיה ח י. 20 ראה שיר השירים ה א.
 21 ראה יחזקאל מא כב. 22 כלשון הכתוב "עלות ינהל" ישעיה מ יא.
 23 ראה במדבר טו כג. 24 ראה שיר השירים ד ד.
 *24 ענין שמיטה, כלומר מסרתיהו והפקרתיהו לכל הרוצה ללמוד.
 **24 ראה ישעיה כג יח. עד כאן מפתיחת הרמב"ם לפירוש המשנה.

נתחיל ונפאר ונגדל לאלהי האלהים, מפני שהוא אדון כל הברואים וצורתו של כל אחד ואחד²⁵, ואינה נפרדת ונהיית אלא מכחו, ומשגת [אותה] [אותו] כפי כחה לא כפי [גדלה] [גדלו]. וזה הוא מעלות כל הברואים מצורה ראשונה עד טבור הארץ²⁶. ולפיכך היו כל הגלגלים כל אחד ואחד יש לו צורה אין בה דמיון לצורת הגלגל שהוא למעלה ממנו, לפיכך נפרדו בסביבתם, יש מהן מי שהלכו מן המזרח למערב, ויש מהם שהלכו מן המערב למזרח²⁷, ויש שהוא גומר הלכו לשלשים שנה, ויש שהוא גומר הלכו לשנה, ויש שהוא גומר הלכו לשמונה ועשרים שנה, וסביבות רבות יש לכולם. ויש מן הגלגלים שאין בו כוכב ואין בו דין חלוקה²⁸ כלל והוא גלגל העליונים (שהן) [שהוא] למעלה מכולם, וקראו (בו) [לו] גלגל השכל²⁹, ואינו גוף, ואין בו דמיון לשאר הגלגלים כלל. ואני מצאתי לחסידי אומות העולם שהוגין במעשה מרכבה שאמרו שאין הגלגלים אלא שמונה בלבד, וחכמיהם אומרים הם תשעה והתשיעי אין בו דין חלוקה²⁸ ואין בו כוכב, וכך אמר רבנו משה בספר המדע גלגל תשיעי עצמו אין בו דין חלוקה כלל אבל חכמים הראשונים חלקו אותו בימי דור המבול לשנים עשר חלקים²⁸. ואמר בהוראת נבוכים³⁰ ערבות שבו צדק וצדקה ומשפט וגנוזי חיים וגנוזי ברכה ונשמטן של צדיקים ונשמות ורוחות שעתידין להברות וטל שעתידי הקב"ה להחיות בו מתים³¹. והכל אינו נהוה אלא בסביבה³², והמסבב אינו לא גוף ולא גויה ולא דבר גשמוני³³, ואין המסבב אלא השכל³⁴ שהוא המעלה הראשונה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ב"ה שהוא ראשון לכל ראשון, ולפיכך נאמר אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא³⁵. וזה שאמר רבנו בספר המדע³⁶ מכוסה, ואין כל אדם יכול לידע זה הסוד אלא מי שהוא בעל דעה נכונה ותבונה גדולה. וזה שאני אומר הוא שאמר ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ב"ה

- 25 הכוונה לאחר שתגיע לשלמות, ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ד הל' ח; והלכות תשובה פ"ח הל' ג; פיהמ"ש סנהדרין פ"י מ"א: ולהמצא באותו המצב וקיים הנפש כמו שאמרנו עד בלי טוף בקיום הבורא יתורמם שבחו שהוא סבת קיומה בהשגחה אותו.
- 26 השוה לשון רמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ב הל' ט.
- 27 ראה רמב"ם שם פ"ג הל' ב.
- 28 ראה רמב"ם שם פ"ג הל' ז. ושם: אין בו לא חלוקה וכו'. והמלה "דין" נתגלגלה מהלכות שכנים פ"א הל' א.
- 29 כל התיאור הזה לקוח מרמב"ם שם על גלגל התשיעי לפי מושגי הקדמונים. ואלו "גלגל השכל" הוא הגלגל העשירי וכמ"ש רשב"ג בכתר מלכות. ותימה שהמחבר הזכיר ענין זה שהוא זר לשטת הרמב"ם.
- 30 מחברנו טרם הכיר את תרגום אבן תיבון למורה. וראה הערתי על ענין זה בפתיחה.
- 31 חגיגה יב ב. והובא במורה הנבוכים ח"א פ"ע.
- 32 יסודי התורה פ"ד הל' ו.
- 33 עיבור הערבית "ג'סמאני".
- 34 שהוא החשוק, וכפי הדעה שגורם התנועה התמידית הוא רדיפת או שאיפת השכל הגלגלי להשיג חשוקו.
- 35 ישעיה מא ד.
- 36 יסודי התורה סוף פ"ב.

ולקד באן לי אלן ביאנא שאפיא גֵדא פי שרח מא קאלה ארוב אלפאצֵל פי התקבצו חכמים בחסב אתעלים אלדי צח לי, ואוצֵח בה ארוב אלמעטֵס, אלמניר צֵלמתנא, ומנבה לנא מן רקדת גֵהאלתנא, והו סא"ד צ"א דאל"ת, ולס יביין דֵלך בשרח שאפי מפצח פי הֵדא אלפן כֵאצה, אלא במא אפאצֵה לנא ע"ס באלמעאני אלאלאהיה ארובאניה, והי אלמעאני אלמֵצֵנון בהא פי כל זמאן, ונהו ען אלפצאח בתלך אלסראר כל למן קד צחת לה אלריאצֵה פי אלעלוס, ותיקן ענדה אלמר באנה לא ימכן מכאלפתה באלנטֵר אלעקלי, פיגב אן יבאן לה תלך אלמעאני אלאלאהיה, ואלכצֵרץ איצֵא מנהא כל מא כאן להא תעלק באלאמור אלטביעיה, ואמא אלאמור אלאלאהיה אלבחחֵה פלא יגב אלתעלים פיהא אלא ברמוזאת וכֵאצה ללואחד אלמוצֵרף עלי מא קאל ארוב אלפאצל פי דלאֵה אלחאירין, והי אלתי אבאנת כל משכל, ואפצחת בכל עויץ, וחץ עלי דֵלך וקאל אין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ חכם וגבור ומי שלכו דואג בקרבו. ומא כֵצץ הֵדא פי פצול אלשמות, ופי בעץ פצול ממא יחתי עלי אלעלם אלאלאהי, אלתי הי גאיה מדרכאת אלנפס אלאנסאניה מן אלאמור אלעקליה. ויגב איצֵא אלאתראו ענהא עלי מא קאל אלולי ע"ס שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים.

וממא יגב אן תעלמה אן תלך אלמדרכאת אלאלאהיה פיהא מואצֵע ממא ורגב אלוקוף בה, ולא יגב אלקודם אליהא אלא בכתרֵה אלאתיאץ פיהא, והו קול אלנץ אלמנוזל עלי צפוחֵ סייד אלבשר, והו קולה והגית בו יומם וליילה. פאבאנת הֵדא אלקולה משכל עטֵים גֵדא, ואוצֵחת בסר מן אסראר אלנבוה, פלא יעלמה אלא מן קד

והיא מעלת הצורה הנקראת חיות³⁷. לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת הכסא, והכסא למעלה מן הכל. זה שרמז בו לכל מי שהוא בעל דעה ביותר, ופרק הבלי הזמן מעל צוארו, ונדבק בתורה ובמי שצוה בה³⁸. אשאלה מאלהי עולם שיצילינו מעול מלכות הרשעה, וינחילינו תורתו ותלמודו, ויזכינו לימות המשיח, וינחילינו חיי העולם הבא, אמן וכן יהי רצון.

והנה נתבאר לי עתה באור מועיל מאד בפירוש מה שאמר הרב החסיד בהתקבצו חכמים כפי הלמוד אשר נתברר לי³⁹, ובאר אותו הרב הגדול, המאיר אפלתינו, והמעורר אותנו משנת סכלותינו, והוא סא"ד צ"א דאל"ת⁴⁰, ולא באר את זה בפירוש מספיק ומבורר בסוג הזה דוקא, כי אם במה שהטיב^{40*} לנו ע"ה בענינים האלהיים העליונים⁴¹, והם הענינים שמשתירים אותם בכל זמן, והזהירו מלדרוש⁴² באותן הסודות אלא למי שכבר הושגה לו ההכשרה במדעים, ונתברר הדבר אצלו⁴³ שלא יתכן הפכו בעיון השכלי, אז ראוי לבאר לו אותם הענינים האלהיים, ובמיוחד דוקא אותם מהם שיש להן שייכות בענינים הטבעיים, אבל הענינים האלהיים המחקריים אין ראוי ללמד אותם אלא ברמזים ודוקא ליחיד המתואר⁴⁴ כמו שאמר הרב החסיד במורה הנבוכים, והוא אשר באר⁴⁵ כל ספק, וכירר כל קשה, וזירז על כך ואמר אין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ חכם וגבור ומי שלבו דואג בקרבנו⁴⁶. ומה שייחד בזה בפרקי השמות, ובמקצת פרקים ממה שמקיף את המדע האלהי, שהוא תכלית מושגי הנפש האנושית מן הדברים המושכלים. וכן ראוי לחוס עליהם כמו שאמר החסיד שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים⁴⁷.

וממה שאתה צריך לדעת, כי אותם המושגים האלהיים יש בהם מקומות אשר ראוי להתמתן בהם⁴⁸, ואין ראוי לגשת אליהם כי אם לאחר הכשרה מרובה בהם, והוא מאמר הכתוב אשר ניתן על ידי סגולת אדון בני האדם, והוא אמרו והגית בו יומם ולילה⁴⁹. והנה בארה אמירה זו קושי גדול מאד, ופירשה סוד מסודות הנבואה, ולא

37 שם פ"ב הל' ז.

38 כלשון הרמב"ם.

39 אפשר כפי הלמוד אשר זכיתי לו.

40 איני יודע פתרון שלש תבות אלה.

*40 אפשר: שהשפיע.

41 "אלאלאהיה אלרבאניה" מלים כפולות במובן אחד, וכיין שאין מלה מתאימה תרגמתי כך.

42 יותר נכון: מלאמרן בפירושו, להדיא.

43 אצל האחד המבין מדעתו.

44 במשנה חגיגה פ"ב מ"א.

45 ספר מורה הנבוכים.

46 שם ח"א פ' לד, ע"פ ישעיה ג ג.

47 קהלת ד יז. וכפירוש הרמב"ם במו"נ ח"א פ"ה.

48 הכוונה להיות מאופק, להיעצר.

49 יהושע א ח. ופסוק זה לא נאמר על ידי אדון הנביאים, ושמן יש כאן חסרון, ועל הנושא הובא

פסוק ויסתר משה פניו, שמות ג ו, וכפירוש הרמב"ם במו"נ ח"א פ"ה.

צחת לה אליאצ'ה ואלכר'ץ פי אלנצ'ץ אלתי ג'את בהא אלאנביא מן משה אלי חגי זכריה ומלאכי, ונצ'ץ אלחכמים אלמוצ'ועה פי אלדרשות. ואמא מא תצ'מנה ה'דא אלנ'ץ בקדר אלקוה, אנמא מענאה אן א'דא חצל ללשכ'ץ אלאנסאני אלעלם אלעאמל אלמדרכת אלאלאהיה בכליאתהא, פלא בד להא מן ג'זאיאת עלי אלעמום, פכחסב א'ל'ך אלדאראן אלאלהי פלא בד ללשכ'ץ אלאנסאני מן מעלום מא מחצל מחצור, והו צורת תל'ך אלמדרכת וגאיתהא, פיכון חאצ'רא לה דאימא פי חאל תצרפאתה פי מעקולאתה, הל כאנת תל'ך אלמעקולאת בואסטה אלקוי אלאנסאניה, ותלביסה ל'ל'ך אלמדרך אלאלאהי באלקוי והו אלמכנא בה לילה. ואמא א'דא חצל לה א'ל'ך אלדאראן בגיד תוסט שי מן אלקוי כל באלנט'ר אלעקלי והו אלמנכא ענה יום. ולם יסמיה יום אלא באלנסובה אלי אלמדרך אלאול אל'די הו משוב בתצרף אלקוי. לאן כל שי נצפה בצפה מא ליס הו מן ג'ה' אלד'ת ואלחקיקה אלא מן ג'ה' לואזמה. פכ'ל'ך ההנא פי אלמדרכת אלעקליה אן א'דא כאן אלמדרך מ'ג'רד ען אלקוי סמי יום. ואמא א'דא צח אלת'ג'רד אלמטלק אל'די לא יתצרף פיה לא ג'ארחה ולא ג'אנחה פאנה יקאל פיה לא יום ולא לילה, והו קול אלנבי ע"ס והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור.

ולא ישכל עליך אלאמר פי קולתה ערב, לאן אלג'ר'ץ פיה אנמא הו שי שריף, והו יעני בה ג'רוב אלתעקלאת אלאלאהיה ות'ג'רדהא וחצול ג'והריתהא באלפעל, אל'די לא ימכן פיה אלתפנן אבדא בחסב אלמעקולאת אלמתפננה, אלא כאנה הו אלגאיה להא, ואלדליל עלי א'ל'ך קולה הוא יודע לה'. פה'דא הו אלקצד צ'רורה.

ולא ישכל עליך איצ'א ה'דא אלנ'ץ בחסב אעתבארה פי חק אללה תע', לאן קד יט'ן אלט'אן אן ה'דא אלשי ליס מעלום ענדה ולא מדרך באלצ'רורה, תעאלי אללה עלווא כבירא וג'ל ג'לאלה. אלא אן תאויל ה'דא אלנ'ץ ענדי בחסב מא אשרק בה אלאמר אלאלאהי, והו אן א'ל'ך אלשי מדרך ענדה, ולכן אן יכון באוראכה ד'אתה ל'ד'אתה, ועלם אסבאב אלוג'וד אלכליה ואלג'זאיה כלהא, ולא יעזב ענה מת'קאל ז'רה לא פי אלסמא ולא פי אלאר'ץ, וה'דא מן אלעג'איב, וה'דא כלה כ'ארג ען אלד'את. ולכן אן א'ל'ך אלשי יחתאג' פי ג'ו'דה אלי אסבאב תכון קריבה, פכחצול תל'ך אלאסבאב יחצל א'ל'ך

ידעוהו אלא מי שכבר יש לו ההכשרה והחקירה במקראות שנאמרו על ידי הנביאים ממששה ועד חגי זכריה ומלאכי, ולשונות החכמים שנתחברו בדרשות. והנה מה שכלל הפסוק הזה לפי היכולת, הרי ענינו אם הושג לאדם האנושי המדע המקיף⁵⁰ את המושגים האלהיים בכלליותיהם, הרי בהכרח יש להן פרטים בדרך כלל, ובהתאם לאותה ההשגה האלהית בהכרח שיהא לאדם האנושי מדע מסויים מגובש ומוגדר, והוא צורת אותם המושגים ותכליתם, ויהיה מצוי לו תמיד בעת השתמשו במושכליו, אם היו אותם המושכלים באמצעות הכחות האנושיים, והלכשתו אותו המושג האלהי בכחות הוא המכונה בשם לילה. אבל אם נמצאת לו אותה ההשגה שלא באמצעות מאומה מן הכחות אלא בעיון השכלי הרי הוא המכונה בשם יום. ולא קרא אותו יום כי אם ביחס אל המושג הראשון שהוא מעורב בשימוש הכחות. כי כל דבר שאנו מתארים אותו בתאר מסויים אינו מצד העצמות והאמתות אלא מצד חיוביו⁵¹. וכך כאן במושגים השכליים שאם היה המושג מופשט מן הכחות⁵² נקרא יום. אבל אם הושגה ההפשטה המוחלטת שלא שמש בה לא אבר ולא פרק^{52*} הרי על זה יאמר לא יום ולא לילה, והוא מאמר הנביא ע"ה והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור⁵³.

ואל יקשה עליך הדבר באמרו ערב, כי הכוונה בו אינו אלא דבר נעלה⁵⁴, והוא מתכוון בזה שקיעת ההשתכלות האלהית⁵⁵ והפשטתה והשגת עצמותה בפעל, אשר לא תתכן בו חלוקה כלל כמשפט המושכלים הניתנים לחלוקה, אלא כאלו הוא התכליתי בהם, והראיה על כך אמרו הוא יודע לה'. הנה זו היא המטרה בהחלט. וכן אל יקשה עליך הפסוק הזה כפי השאלתו במה שביחס לה' יתעלה, לפי שיש שידמה האדם שהדבר הזה אינו ידוע לפניו ואינו משיגו בהכרח, יתעלה ה' לעילא לעילא ויתרומם ברוממותו. אלא שבאור פסוק זה לדעתי כפי מה שהאיר בו הדבר האלהי⁵⁶, והוא שאותו הדבר ידוע לפניו, אלא שיהא בהשגתו עצמו לעצמו⁵⁷, וידיעת סבות כל המציאות הכלליים והפרטיים, ולא יעלם ממנו משקל נמלה לא בשמים ולא בארץ, וזה מן הפלאות, וכל זה מחוץ לעצמות. אבל מה שאותו הדבר זקוק במציאותו לסבות שיהיו קרובות, הרי בהמצא אותן הסבות ימצא אותו הדבר בהכרח.

50 "אלעאמל" המביא לידי מושגים. אך יש בה גם מוכן הכולל. ונראה כי זה מוכנה הנכון.

51 דברים שהן חיוביים לו, כלומר להשגתו לרכישתו.

52 כלומר לא הושג על ידי הכחות החושיים, אלא באמצעות השכל בלבד.

52* לביטוי הערבי של מושג זה ראה רמב"ם מו"ג ח"א סוף פ"א מהורדותי.

53 זכריה יד ז. 54 אפשר: נכבד.

55 ההשתכלות וההתבוננות במושגי האלהות.

56 כפי שהארה האלהית הבריקה עליו והורתה אותו.

57 אפשר: בהשגתו עצמותו מחמת עצמותו. ואם כי יש במלים ערפול מסויים הרי הכוונה ברורה,

שאינן הקב"ה יודע כל המציאות מחמת ידיעתו את המציאות אלא מחמת ידיעתו את עצמו.

וכעין דברי הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה הל' ה.

אלשי צ'רורה, ויכון אכמל אדראך ממא כאן, ולא נקול אכמל אדראך אן ז'לך יוגב לה תעאלא פי ד'אתה שי לם יכון חאצלא לה קבל חצולה לה, פקד יוגב לה אלכ'רוג מן אלקווה אלי אלפעל, פחאשא וכלא, פה'דא לא יקולה אלא מן פארק מקתצא עקלה לסאנא וצ'מירא. לאן אללסאן לא תנטק אלא במא קד חצל אדראכה ענד אלעקל. אלא אן ימכננא אן נקול פי ז'לך אלשי בקדר קצר אלעקל פינא ואלקדום אלי ה'דא אלאמר אלדי לא יגב איצ'אחה ולא יגב אלכשוף פיה. ולכן נקול פיה בחסב אלקווה ואלאמכאן, אן ז'לך אלמוג'וד בו'גודה אנמא חקיקתה אלי אלו'גוב, ולא מעני ללו'גוב אלא אדראכה ד'אתה, לאן באדראכה לד'אתה הן עין ד'אתה. ואד'א תעיין ז'לך אלאדראך פקד תעדא ז'לך אלאדראך אלי אלתעיין. פבחצול אלתעיין יחצל אלמוג'וד, ובחצולה קד אדרך ד'אתה באנה מדרך ד'אתה באדראכה בד'אתה לד'אתה והלם ג'רא. פבחצול אלמדרך וכ'רוג'ה מן אלעדס אלי אלו'גוד פקד קאמת חקיקתה, ואד'א ח'בתת חלך אלחקיקה וגב תרתב אלעלל ואלמעלולאת. פה'דה מקדמה קדמנאה, פבחסב מא נרום בשרח אלפאץ מבהמה פי התקצבו חכמים. פכאללה נסתעין, והו אלכפאיה סבחאנהו, לא אלאה אלא הו, והו אלהאדי לכל מהתדי, ולולא אן הדאנא אללה למא כנא נהתדי, פהו ולי אלכפאיה פי ז'לך, וכאללה אלתופיק.

פנקול מא נרום אלקול פיה, והו אלדי קאלה ארלב אלפאצל משה בירב מימון פי התקצבו חכמים, פמענאה אלאג'תמאע, לאן מעני ז'לך אלאג'תמאע לתחציל אלאמור אלאלאהיה, לאן קולתהם חכמים הם אשכאץ אלאנסאניין אלכאמלין, וז'לך באג'תמאעהם תחצל צורהם, פכל ואחד מנהם מבאין לגירה פי צורתה ופי מדרכתה, וכל ואחד מנהם אכתץ בצורה מכצוצה גיר מא אכתץ אלאכ'ר, וז'לך דלאלה עלי אן אלד'את אלוואחדה אלדי לא יקאל פיהא ואחדה אלא בתסאמה, קד יערץ להא אלאכ'תלאף ואלתכאין, ולד'לך יגב כ'חרת אלאשכאץ ואלתפנן, פלד'לך קאל התקצבו חכמים.

ואמא קולה ועמדו על עמדכם, פליס ה'דא ענד כל ז'רי עקל אן ה'דא אלאמר ענד אלמולף וענדנא נחן יא איה אלמתאכ'רין בחסב מא ערפנאה מן עקולנא מן אלמדרכתא אלאנסאנייה — אן יכון אלאמר עלי ט'אהרה קט, לא ימכן ענד כל ז'רי עקל ותצוור, אלא אן יכון תאויל ה'דה אללפ'טה בחסב מא קאל ארלב אלפאצל פי פצל

ותהיה השגתו⁵⁸ יותר שלמה ממה שהיתה. ואין באמרינו השגה יותר שלמה שהדבר מחייב לו יתעלה בעצמותו משהו שלא היה מצוי לפני מציאותו של זה, ונמצא שהוא מחייב לו יציאה מן הכח אל הפעל, חלילה וחס, לא יאמר דבר זה אלא מי שחרג ממה שמחייב השכל בלשונו ובלבו. כי אין הלשון מבטא אלא במה שהשגתו מצויה אצל השכל. אלא שאפשר לנו לומר באותו הדבר כפי קוצר שכלינו והעזתנו אל הדבר הזה אשר אין ראוי לבארו ואין הגילוי מתאים בו. אבל נאמר בו כפי היכולת והאפשרות, כי אותו המצוי במציאותו הרי אמתתו אל החיוב, ואין ענין החיוב כי אם השגתו עצמו, כי בהשגתו עצמו היא מהות עצמותו. וכאשר תוגדר אותה ההשגה הרי אותה ההשגה עוברת אל ההגדרה. ובהמצא ההגדרה ימצא המצוי, ובהמצאו הרי השיג עצמותו שהוא משיג עצמו בהשיגו בעצמו לעצמו והלאה. והנה בהמצא הנישג ויציאתו מן ההעדר אל המציאות⁵⁹ כבר נתיצבה אמתתו, וכאשר תתבסס אותה האמתות תתחייב סדירות העלות והעלולים. הנה זו הקדמה הקדמונה, ובהתאם למה שאנו יוזמים לפרש לשונות סתומים בהתקבצו חכמים. ובה' ניעזר, ודי בו ישתבח⁶⁰, אין אלוה בלעדיו, והוא החונן לכל חנון⁶¹, ולולי שחננו ה' לא היינו חנונים⁶², והוא האל אשר די בו בכך, וה' ינחה דרכנו.

ונאמר במה שאנו יוזמים לדבר בו, והוא אשר אמרו הרב החסיד משה בירב מימון בהתקבצו חכמים, והנה ענינו ההתקבצות⁶³, כי ענין אותה ההתקבצות להשגת הדברים האלהיים⁶⁴, כי אמרם חכמים⁶⁵ הם בני אדם האנושיים השלמים, כי בהתקבצותם יושגו צורותיהם⁶⁶, וכל אחד מהם שונה מחברו בצורתו ובמושגיו, וכל אחד מהם נתיחד בצורה מיוחדת שונה ממה שנתיחד האחר, וזה ראייה על שהעצמות האחת⁶⁷ אשר אומרים עליה אחת על דרך אי ההקפדה, אפשר שיארע בה השוני וההכדל, ולפיכך מתחייב רבוי הפרטים והחלוקות⁶⁸, ולפיכך אמר התקבצו חכמים. אבל אמרו ועמדו על עמדכם, אין זה בעיני כל בעל שכל שהדבר הזה אצל המחבר ואצלנו אנו מקהלות האחרונים כפי מה שהכרנו בדעתנו מן ההשגות האנושיות — שיהא הדבר כפשוטו כלל, ולא יתכן אצל כל בן דעת וציור⁶⁹, אלא שיהא באור מלה

58 השגת הדבר הנישג, לא השגת המשיג, וכפי שיבאר להלן.

59 בהשגה השכלית.

60 עזר, ואין שום צורך בעזרת זולתו.

61 חנון, חית קמוצה ונון רפיה.

62 ולולי שחנן ה' אותנו דעת לא היינו חנונים, וכעין יהיב חכמתא לחכימין.

63 אפשר: ההתאספות.

64 השה פירוש רס"ג לאיוב א ו. ראה שם מהדורת'.

65 השה מו"נ ח"ג פ' נד.

66 על הצורה האמורה כאן ראה רמב"ם יסודי התורה פ"ד הל' ח.

67 אין הכוונה חלילה ביחס לה' ב"ה, אלא לצורה, לנפש, אשר אמנם אחת היא כי אין חלוקה במופשט, בכל זאת ישנם הבדלים, ולא כהבדלי המלאכים שזה עלתו של זה, אלא במה שדרך לכות בהירות ועכירות, וכפי שהמשילו חז"ל שהקב"ה עושה לכל צדיק חופה בפני עצמו.

68 ראה מו"נ מהדורת' ח"א פ' עד הע' 55.

69 שתהא העמידה כפשוטה זקיפת על הרגלים.

עמידה באלמעני אלאכר לא באלמעני אלאול, והו אן תכון אלצורה חאצרה באלפעל דאימא עלי אלחבאת ואלדואם, לאן ארא גאבת תלך אלצורה אלמתעקלה ען אלשכך אלאנסאני אלעאלם אלעאמל הלך פי לא זמאן צרורה, פיגב אלאחותראו פי אלתצור, פגא ע"ס ואמר בחבאת אלתצור, והו קולה ועמדו על עמדכם. וקד אשרנא אליה מן קבל לכל מן כאן דו אנתכאה, ויצח לה אלאנצאף מן דאתה לא מן גירה, עלי מא קאלו פי כתאב אלאדאב אם אין אני לי מי לי. והו סכב לתנביה כל מן פיה גוהר שריף למערפה הדה אלמעאני פי הדא אלזמאן, באנקטאע אלעלם אלאלאהי וסאיר אלעלום מן אלמלה, ולכן הדא אנמא הו במקתצא אלאמר, וכיף וגוד אלאשיא אלדקיקה פי דאת אללה סכחאנה, פהדא לא יערפה אלא מן צחת לה אלריאצה פי אלאלאהיאת אלכחחא. וקד כרגנא ען אלגרף, פנסאל מן אללה תע' אן יפתח לנא אבואב רחמתה פי זיאדה אתקאן למערפה הדה אלאצול אלדי עגז ענהא אכחר אלנאטרין פי עלם אלפלספה. פנסאל מן אללה תע' אן יעיננא ויפיץ עלינא בפיצה ויעיננא לתתמים שרח מא נחן בסכילה בחסב אלקדרה ובחסב קצר אלעקל פינא. פאסאל מנה תע' אלמעונה לשרח הדה אלאלפאט כלהא.

ואמא קולה כי זכד טוב אוזבדכם, פאעלם יא אייה אלנאטר אן הדה אלקולה ענד אלעקלא אנהא עויצה גדא, ולא יגב אלאפצאח כהא, לכן קד אוגבת אלצרורה לתביין מא קאלה ע"ס, והו אנה למא כאן קד נאל אלתחבה אלעאליה, פלא יסתשנע באלתגוהר פי אלמעאני אלאלאהיה, אלתי ארא נטרהא אלמתעלם פי אול אלאמר אסתשנעה צרורה ובאדר אלי אלתכריב, פאלא אנעם אלנטר פיהא כאף ויקף ועלם אלאמר עלי מה הו עליה, ואנמא אלגרף כלה אלא לתכמיל אלנפס אלנאטקה באלעלום ואלמעארף אלדי לא ימכן פיה עאיק מן אלקוי, פיכון שרח הדה אלקולה והו קולה כי זכד טוב אוזבדכם, והו אנך יגב לך אן תעלם ותתיקן צרורה כאן אללה לא יפעל אלאשיא מבאשרה אלא בתוסט אלעקול אלאלאהיה, או בתוסט אלנפס אלכליה

זו כפי מה שאמר הרב החסיד בפרק עמידה⁷⁰ הענין האחרון לא הענין הראשון, והוא שתהיה הצורה מצויה בפעל תמיד כפי⁷¹ הקיום והתמידות, לפי שאם נעלמה אותה הצורה המושכלת מן האדם האנושי היודע והמקיים⁷² יאבד לא בזמן⁷³ בהכרח, ולכן ראוי להשמר ברכוז המושכל⁷⁴, לפיכך בא ע"ה וצוה ליציב את המושכל, והוא אמרו ועמדו על עמדתכם. וכבר רמזנו על כך לעיל לכל מי שהוא בעל התעוררות, וביכולתו לשפוט צדק מעצמו לא מזולתו⁷⁵, כדרך שאמרו בספר המוסר אם אין אני לי מי לי⁷⁶. והוא הביא להערת כל מי שיש בו תבונה נעלה לידעת הענינים הללו בזמן הזה, בהיכרת המדע האלהי ויתר המדעים מן האומה⁷⁷, אלא שאין זה כי אם כפי שמחייב הענין, והיאך מציאות הדברים העדינים מעצמות ה' ישתבח, והנה זה לא ידעהו אלא מי שיש לו הכשרה באלהיות המחקריות. וכבר יצאנו מן הענין, ונשאל מה יתעלה לפתוח לנו שערי רחמיו ביתר שאת לידעת היסודות הללו אשר נלאו בהן רוב המעיינים במדעי הפילוסופיא. ולכן נשאל מה יתעלה לעזרינו וישפיע עלינו בטובו ויעזרנו להשלים באור מה שאנחנו בו כפי היכולת וכפי קוצר שכלנו. ואשאל מלפניו יתעלה העזר לבאור כל המלים הללו.

אבל אמרו כי זבד טוב אזכרכם, דע אתה המעיין כי האמרה הזו אצל המשכילים קשה היא מאד, ואין ראוי לבארה בפירוש, אלא שהביאנו ההכרח לבאר מה שאמר ע"ה, והוא שכיון שכבר השיג את המעלה העליונה, אין לראות בכך זרות בפרסמו⁷⁸ הדברים האלהיים, אשר אם ראה אותם המתלמד בראשית דרכו יהיו זרים בעיניו וימהר להכחיש, וכאשר ייטיב לעיין בהם יירא ויעמוד וידע הדבר כפי שהוא, וכל המטרה אינה אלא להשלים⁷⁹ את הנפש ההגיונית במדעים וכדיעות אשר לא יתכן בהם מעצור מצד הכחות⁸⁰, ויהיה פירוש האמרה הזו והוא אמרו כי זבד טוב אזכרכם, הוא שאתה חוכה עליך לידע ולהתבונן בהכרח שאין ה' עושה את הדברים באופן ישיר אלא באמצעות השכלים האלהיים, או באמצעות הנפש הכללית לפי שהיא

70 רמב"ם במו"נ ח"א פ' יג וטו.

71 אפשר: במצב.

72 אפשר: העושה. והכוונה הנוהג למעשה כפי מושגיו לא כפי שאיפותיו החמריות, בהעדר הצורה הזו יאבד ויכלה במהירות.

73 לא בזמן ממושך אלא מהר.

74 "פי אלתצוור" תרגום מלולי "כהצטיירות" ובודאי לא תובן המלה. והכוונה כשהאדם יורד לעומק מושג מסויים ומציירו כדעתו צריך להשמר בדבר שלא יבא לידי טעות, לפיכך נאלצתי לתרגם כן.

75 כלומר היודע להבין מומי עצמו ומגרעותיו הוא. כי רוב בני האדם וכמעט כולם יודעים לראות מומי אחרים או יותר נכון מומים באחרים.

76 אבות פ"א מי"ב.

77 השהו רמב"ם הלכות קרוש החדש פי"ז הל' כד; מורה הנבוכים ח"א ר"פ עא.

78 "באלתגוהר" נראה שצ"ל "באלתגוהר".

79 להביא את הנפש לידי שלמות.

80 כוונתו למה שכתב הרמב"ם במו"נ ח"א פ' לא, כי לשכל האנושי מגבלות שאינו יכול לעבון. וכאן מטרת רבנו להביא את הנפש לידי שלמות שיש בכחה להגיע אליה.

לכונהא הי אלמבאדי, פֿיכון וגֹדוּהא ען אלבארי בגיר ואסטה, וכל שי סוי הדה פלא יפעל פי גירעה אלא בואסטטהא, ודלך אבת נטאם אלעאלם אלגסמאני והו אלפלך ומא פיה, פוגב באלחכמה וגֹדוּ חרקה, ואלחרקה לאזמה ללמתחרך לא תפארקה, ולא בד מן מחרך עלי מא אבת באלכרהאן, פאין וגֹדוּ גסם מתחרך, ולא יתחרך אלא עלי מחור ידור עליה, הדא פי עאלם אלגסם. וכדלך פי אלעאלם אלאאהי לא יכלו צרורה מן מחור ידור עליה פי חרכתה, ותלך אלחרקה אלעקליה אנמא אסמת חרקה אלא בתסאמה, וליס מענאה אלא אדראך אלדאת אלמדרקה, ובאדראך אלדאת יצח אלשי אלדי דונה צרורה, ולא יגב חצולה אלא בתנקל חאלאת לכל צורה אלאהיה, פוגב בלך וגֹדוּ אלצור פי אלעאלם וכאתרהא ואתשארעה, ומקארנת אלצור ללמואד, פֿיכון בחצול אלמור כלהא עלי אלעמום אנמא הו פי צמן אלפאעל, פגא ע"ס ינבהנא אנה למא שרפת צורתה וצורת פי אלבהא ואלגמאל פקאל כי זכד טוב אזכרכם, אי מענאה מפיץ עליהם, וגעל דאתה שבה אלדאיר תדור עלי מחור, וגעל כטוט תמר עליה פתחצל אלנקט אלכתירה אלתי הם מגמע אלכטוט כלהא, פהדה קולה לם יקולהא אלא הו ע"ס. ואלדליל עלי דלך איצא הו מא קאלה רבנו סעדיה ע"ס פי תפסיר זבדני אלהים זכד טוב קאל "קד פורצני אללה תפויץ כיר" לאן מעני אלכיר הו חצול גאיה אלשי אלמדרך. ולם יערץ לה קט שי מן אלנקץ אבדא. פהדא מא קוי ענדי פי הדה אלקולה בקדר מא אפאץ אללה בה, ובחסב אלנטר אלעקלי ואלדליל אלברהאני, ואללה אעלם בדלך.

ואמא קולה לכו, פאלגרץ פיה תנקלאתהם מן חאלה אלי חאלה אכרי, ודלך (לא יכון) קד ימכן מן אמר שריף אלי שי אדון מנה צרורה, ובאלעכס איצא. לאן אלצורה אלאנסאניה מבאשרה ללגסד אלאנסאני, וכדלך אלצורה אנמא אסמת צורה אלא לכונהא מבאשרה ללמאדה, והי תסמא מן חית אלוגוד ואלמקארנה טביעיה, ומן חית דאתהא וגֹהריתהא אלאהייה, והדא ביין פי עלם אלחרקה. פלמא צח להא אלמקארנה פקד אנתקלת מן אלשי אלאשרף אלי אלשי אלאדון. והכדא אדא אעתברת ותצפחת מפעולאת אללה תע' עלי אלעמום, ולהדא כאנת מאהייה אלמברא אלאול פיהא אלתעיין ואלתכציץ, והדה צפה ללה תע' קד תנפי ענה אלחגסים ותוגב לה אלצפאת אלוגודייה, וכאתרת אלאסמא בחסב אלמפעולאת אלאאהיה, וכל דלך בוסאיט בינה ובין מפעולאתה, ולא נבאלי בתלך אלוסאיט לאנה הו אלפאעל אלאול, וליס להא פעל אבדא אלא אעדאד אלאשיא אלתי יגב אן תוגד, ולהדא סמוה אלפלאספה אלעלה ואלפאעל ואלצורה ואלגאיה. פקד קצר הדא אלרב פי קולה לכו,

הראשית, ותהיה מציאותה מהבורא בלי אמצעי, וכל דבר חוץ מאלה⁸¹ אינו פועל בזולתה אלא באמצעותה, ולפיכך נתאשש סדר העולם הגשמי והוא הגלגל ומה שיש בו, ולכן חייבה החכמה מציאות התנועה, והתנועה הכרחית לנוע אינה בדלה ממנו, ובהכרח שיש מניע כפי שהוכח במופת, ולכן נמצא גוף נע, ולא ינוע כי אם על ציר שיסוב עליו, זה בעולם הגופות. וכך בעולם האלהי לא יבצר בהחלט שיהא ציר שיסוב עליו בתנועתו, ואותה התנועה השכלית נקראת תנועה על דרך אי ההקפדה, ואין ענינה אלא השגת העצמות הנישגת, ובהשגת העצמות יהיה הדבר אשר למטה ממנו בהחלט, ולא תתחייב הוייתו אלא בהשתנות מצבים לכל צורה אלהית, ונתחייב בכך מציאות הצורות בעולם ורבוין והתפשטותן, וצמידות הצורות לחמרים, ונמצא הויית כל הדברים באופן כללי אינם אלא בשפע הפועל, לפיכך בא ע"ה להעידנו שהוא כאשר נתעלתה צורתו והגיעה לבהירות ולחץ אז אמר כי זכד טוב אזבדכם, כלומר ענינו משפיע עליהם, ועשה עצמו כעין המקיף הסובב על ציר, ועשה קוים עוברים עליו וימצאו הנקודות הרבות אשר הם צומת כל הקוים, והנה זו אמרה לא אמרה אלא הוא ע"ה. והראיה על כך עוד הוא מה שאמר רבנו סעדיה ע"ה בתרגום זבדני אלהים זכד טוב⁸² אמר "קד פרוצ'ני אללה תפויך' כיר" כי ענין הטוב הוא מציאות תכלית הדבר המושג. ולא יארע לו מאומה כלל מן החסרון לעולם. זהו מה שנתאמת לדעתי באמרה הזו כפי מה שהשפיע עלי ה', וכפי העיון השכלי וההוכחה המופתית, וה' יודע זאת.

אבל אמרו לנו, הרי הענין בו היעתיקתם ממצב למצב אחר, וזה יתכן מדבר נעלה אל דבר למטה ממנו בהחלט, וגם להיפך. כי הצורה האנושית צמודה לגוף האנושי, וכן הצורה לא נקראה צורה אלא מפני שהיא צמודה לחומר, והיא נקראת מצד המציאות והצמידות טבעית, ומצד עצמה ומהותה אלהית, וזה ברור במדעי התנועה.⁸³ וכאשר נמצאה לה הצמידות הרי כבר עברה מן הדבר הנכבד אל הדבר היותר שפל⁸⁴. וכך כאשר תתבונן ותחקור מפעלות ה' יתעלה באופן כללי, ומפני זה היתה מהות המקור⁸⁵ הראשון בה ההגדרה והייחוד, וזה תאר לה' יתעלה השולל ממנו את הגשמות⁸⁶ ומחייב לו התארים המציאותיים, ורבו השמות בהתאם לנפעלים האלהיים, וכל זה על ידי אמצעים בינו לבין נפעליו, ואין אנו מתיחסים לאותם האמצעים לפי שהוא הפועל הראשון, ואין להן פעולה לעולם אלא עיתוד הדברים הראוים להמצא, ומשום כך קראוהו הפילוסופים העלה והפועל והצורה

81 השכלים האלהיים והנפש הכללית.

82 בראשית ל כ. וראה פירושי רס"ג לתורה שם מהדורות.

83 הכוונה תנועת ההשתנות והיעתיקות ממצב למצב. לא תנועה מקומית.

84 צמידותה בחומר.

85 אפשר: הראשית הראשון. והכוונה על מה שמכנים השכל הראשון. שהוא לפי מושגים מסויימים הנכבד הראשון או הנאצל הראשון.

86 כי כאשר אומרים שהנאצל הראשון מופשט אנו שוללים ממנו מושגי הגשמה מסויימת.

אנמא הו באלמעני אלאכיר לא באלמעני אלאול, והו אן ינקל כל מא כאן לה אנתקאל פי אלחעקלאת מן חאלה ארון אלי חאלה אשרף, ואלקצד פיה תחציל אלצורה אלמתעקלה פי אלעאקל, בחית' אן תכון תלך אלצורה אלאכירה הי צורה ללמתקדמה, פבחצולהא קד אוגבת לה כרוג מן אלקוה אלי אלפעל. פקד אסמת און פי חק אלנפס אלאנסאניה הליכה, פקאל ע"ס לכו בניס שמעו לי, ליכנא ענה בלפט הליכה, פהדא הו צורה כלאמה אלדי יגב אן יחצל ענד אלעקלא אלנאטריין פי בוואטן כלאמה לא בטאהר אלכלאם, ובאללה אלאסתעאנה.

ואמא קולה בניס, פאעלם יא איה אלנאטר תכר, ואנטר בעין אלעקל אלכאצרה, ותצפח אלמוגודא אלטביעיה עלי אלעמוס פתגודה נועין, אמא אן יכפי פי וגודהא דאת אלבארי בגיר ואסטה, או לא יכפי פיהא אלא כוגוד אלוסאיט, פאן כפי פיהא וגוד אלבארי פלם תחתאג אלי תוסט שי אבדא, והי אלאפלאן ואלצור אלנועיה כאצה, ואמא דא כאן להא ואסטה פי אלצור אלשכציה אלחאדדה אלתי לא תחדת אלא בתקדם גיראה פקד תכון להא כשבה אלמבאדי, ואנמא הי כציתאה ונתאליגהא צרורה, ומא חצלת אלא מנהא. ואמא דא כאן אלאמר ליס בחסב אלאמר אלטביעי בל בחסב אלאמר אלאלאהי ואלעלם ואלתעלים כאצה, פאנה קד יסמי דלך אלשי בן, לכונה הו אלדי אכרגה מן אלקוה אלי אלפעל, ואוגד צורתה, וצאר צפותה וכאציתה. פאדא כאן דלך אלשי באמר מכצוץ פקט פאסמה בלפט כאץ, ואן כאן יעם אשיא כחירה מתעודה פגמעאה בלפטוה עאמה אשתקאקיה, וכאנת תלך אללפטוה אלואחדה אלעאמה תעם תלך אלמעאני אלאלאהיה אלתי הי סבב תעיין אלצור אלשכציה וחצול גוהריתהא באלפעל, פגא ע"ס יעלמנא בקולה בניס לכונה הו כאלמכרג להם מן אלקוה אלי אלפעל, והו אלסבב לכלאצהם ונגאתהם מן אלגהל, ועלמהם אלאמור אלאלאהיה, ואכרגהם מן אלעדס אלי אלוגוד, ומן אלאמכאן אלי אלוגוב. וקד ביין איצא דלך פי פצל ילד, והדא איצא משהור פי כתאב אלתנוזיל פי עמדרו שלעולם ע"ס, ולכן לם יפצח בה אלי אלנאקלין. פהדא הו אלגרץ פי שרח הדא אללפטוה אלמבהמה. ונאכד פי שרח מא יתלוהא יסירא יסירא אלי אן יתם דלך בעון אללה תע' פי מא נסתאנפה.

ואמא קולה שמעו לי, פקד תתצמן הדא אללפטוה אלואחדה מעאני מבהמה, ולכן קד יגב אן תכון תלך אלמעאני אלמבהמה אמור כחירה וידל עליה אלנצוץ איצא, ולכן אן אלשכץ למא כאנת נפסה אלאנסאניה נאקצה גיר כאמלה עלי אלעמוס, פקד

והתכלית⁸⁷. והנה נתכוון הרב הזה באמרו לכו, אינו אלא לפי הענין האחרון לא לפי הענין הראשון, והיא להעתיק כל מי שיש לו היעתיקות במושכלות ממצב שפל למצב יותר נעלה, והכוונה בכך המצאת הצורה המשכילה במשכיל, כדי שתהא אותה הצורה האחרונה צורה לקודמת, ובהמצאה כבר חייבה לו יציאה מן הכח אל הפעל, והנה איפוא נקראת ביחס לנפש האנושית הליכה, לפיכך אמר ע"ה לכו בנים שמעו לי, כנה אותו בלשון הליכה, והנה זה הוא צורת דברו אשר ראוי שיושג אצל המשכילים המעיינים בפנימיות דבריו לא בפשטי הדברים, ומה' העזר.

אבל אמרו בנים, דע אתה המעיין תזכה, והשתכל בעין שכלך הפקוזה, וחקור⁸⁸ על הנמצאים הטבעיים באופן כללי אז תמצאם שני סוגים, או שדי במציאותם הבורא עצמו⁸⁹ בלי אמצעי, או שאין די בהם אלא במציאות האמצעים. אם היה די בהם מציאות הבורא אינם צריכים להתמצעות שום דבר כלל, והם הגלגלים והצורות המיניות דוקא, אבל אם היה להם אמצעים בצורות האישיות המתחדשות אשר אינן מתחדשות אלא כשקדמו זולתם הרי יהיו להן כעין הראשיות, ואינה אלא ייחודה ותוצאתה בהחלט, ולא נמצאו כי אם מהם. אבל אם היה הדבר שלא כפי הדבר הטבעי אלא כפי הדבר האלהי והידיעה והלמידה דוקא, הרי יש שאותו הדבר נקרא בן, מפני שהוא אשר הוציאו מן הכח אל הפעל, והמציא צורתו, ונעשה תארו וייחודו. ואם היה אותו הדבר בענין מיוחד בלבד יש לו שם בלשון מיוחד, ואם היה כולל דברים רבים נפרדים הרי הוא כוללם במלה כללית נגזרת, ותהיה אותה המלה האחת הכללית כוללת אותם הענינים האלהיים אשר הם סבת ייחוד הצורות הפרטיות ומציאות מהותם בפעל, לפיכך בא ע"ה ללמדנו באמרו בנים שהוא הוא כאלו הוציאם מן הכח אל הפעל, והוא הסבה להצלתם ומילוטם מן הסכלות, ולמדם הענינים האלהיים, והוציאם מן ההעדר אל המציאות, ומן האפשרות אל החיוב. וכבר באר את זה בפרק ילד⁹⁰, וזה גם מפורסם בספר התורה⁹¹ בעמודו שלעולם ע"ה⁹², אלא שלא נאמר בפירושו כי אם על ידי בעלי הקבלה⁹³, וזו היא המטרה בבאור המלים הללו הסתומות. ונחל בבאור ההמשך לאט לאט עד אשר יגמר הדבר בעזרת ה' יתעלה במה שיבא לפנינו.

אבל אמרו שמעו לי, הרי מלה זו היחידה כוללת כמה ענינים סתומים, לפיכך חיובי שהיו אותם הענינים הסתומים דברים רבים ומורים עליהם המקראות גם כן, אלא שהאדם כיון שנפשו האנושית חסרה בלתי שלמה בדרך כלל, וכבר אפשר

87 ראה מורה הנבוכים ח"א פ' טו.

88 אפשר: והתחקה.

89 כלומר שנבראו באופן ישיר, ולא באמצעות אמצעים עצות מרחוק.

90 מורה הנבוכים ח"א פ"ז.

91 ואת הנפש אשר עשו בחוץ. בראשית יב ה.

92 אברהם אבינו. וכלשון הרמב"ם בהלכות עבודה זרה פ"א סוף הל' ב.

93 אפשר: מעתיקי השמועה. וכך דרך הרמב"ם להשתמש כמותח זה, ראה הלכות ספר תורה פ"א

הל' ט, ושבת פכ"ז הל' א.

יסבך פי אול אלוהם אנה לא יגב ענדה אן יכון שי מן אלאשיא מפארק, ולא יקע עליה אלחס, ולא יסמעה אלסמע, ולא ישמה אלשם, וכל מא כאן גיר הדה פאנה לא יגב וגורדה, ואנה מן אלאשיא אלמעדומה צרורה. ולכן למא כאן קד חצל פי אראדה אלכארי ומשייתה אלוגוד, ולא יכון אלוגוד ומענאה אלא אתלעיינאת אלטאהרה והי ערציה, פקאם בהא אלשכל ואלתכטיט, ואקתצא כדלך אלקוי אלטאהרה, וכאנת להא קוי באטנה, והי מתאכרה ענהא פי אלפעל באלגאיה, ואקתצא בעדה מעני אתעקל ללצורה אלעקלה, ולם יצח להא הדא אלא בעד ארתיאץ כחיר. פלולא חצל להא אלתקדם פי אלאעראץ אלמתממה חתי תמת אלפצול אלמקומה, לאדן כאנת מעדומה לא מוגודה, פלולא רחמא אלה תע' עלי עבאדה קד סבך פי אלחכמה אלאולי אן יכון ולא בד צרורה מן אלתעיין, פוגב תקדם אלקוי אלטאהרה עלי תרתיב, אום איצא אלכאטנה עלי נחו מצוצן, פאדן כאן אלאמר כדלך, עלמנא אן הדא מן פעל פאעל חכים ותדביר מדבר עלים. ותלך אלקוי קד תכון מנאסבה ומשתרכה עלי מא הו ביין פי אלעלם אלטביעי פי באב אשתראך אלקוי. פגעל אלקוי אלטאהרה אלקוה אלתי כאציתהא ופעלהא אלמוכל בה אלפעל אלכאץ בהא, והי קוה אלסמע, ולם נכץ פי הדא אלמוצע אלא אלקוה אלסאמעה לאן אלגרף ואלקצד אנמא הו אלי הדה אלקוה. ולא יוהם עלי אלמתעלם אן יכון קצד אלמולף ע"ס אלטאהר פי הדה אללפטא פי קולה שמעו לי אן יכון מעני אלסמע, פלא תעתקד הדא אצל גמלה כאפיה, אלא אן תאויל הדא אלמעני אנמא הו לייערפהם חצול אלאשיא אלתי הי אלמאהיאת, פיכון קד אדראכה לתלך אלמאהיאת אלתי הי חאצלה ומתיקנה עלי ופק אלגרף, פיכון קד אתצלת אלנפס אלנאטקה באלמבדא אלמפארק, פחין אדן תיקנת אלנפס אלנאטאניה, ואעני אנה דלך אלשי אלמתיקן ליס גירהא, פאכנא ען דלך אלאדראך בלפט שמיעה, וקאל אלנץ אלמחכם פי אלמעמד קול דברים אתם שומעים, וקאל כשמעכם את הקול, פגא יעלמנא ע"ס אנהא אדראכאת עקליה. פהדא הו תאויל הדה אללפטא ענדי בחסב מא דלני בה אלדליל אלברהאני, פלא יכפא עלי כל מן לה חנכה פי אלעלם. ואללה אלמופק.

ואמא קולה יראת ה', פיעלם כל נאטר עאלם, באן אלאמור אלחאצלה פי אלוגוד אנהא ליס הי כיה מא אתפק, ואנמא הי אלא בתקריר ותדביר אלאהי, וחכמה מן אלה, והו באן יכון עאלמא באלאשיא עלי מא הי עליה, ונטאם אלכיר אלמוגוד אלדי לא ישובה שי מן אלנץ אבדא, פבחצול דלך אלשי ונטאמה ותמאמה עלי אחסן חאלאתה, פיכון קד צחת פיה אלגאיה אלמקצודה מן אלאפעאל, ותקוום אלמפעול

שיעלה במחשבה ראשונה שלא יתכן לדעתו שיהא דבר מן הדברים נבדל, שלא יחול עליו החוש, ולא ישמעהו השמע, ולא יריחהו הריח, וכל שהוא זולת זה לא תתכן מציאותו, ושהוא מן הדברים הנעדרים בהחלט⁹⁴. אבל כיון שכבר היה בחפץ הבורא ורצונו המציאות⁹⁵, ואין המציאות וענינה כי אם ההגדרות החיצוניות והם מקריים, ונתיצבו בהם התאר והתבנית, ושמשו בכך הכחות החיצוניים, והיו להם כחות פנימיים, והם מאוחרים להם בפעולת התכלית, ושמש אחריו ענין ההשכלה לצורה המשכלת, ולא יתכן לה דבר זה אלא לאחר הכשרה מרובה. ולולי שהושגה לה הקדימה במקרים המשלימים עד שנשלמו הפרקים המיצבים, כי אז היו נעדרים לא נמצאים, ולולי רחמי ה' יתעלה על עבדיו כבר קדם בחכמה מראש שדוקא בהכרח תהיה שם הגדרה, ולכן היה חיובי שיקדמו הכחות הגלויים לפי הסדר, ואחר כך גם הפנימיים באופן מיוחד, וכיון שהדבר היה כך, ידענו שזה מפעולת פועל חכם והנהגת מנהיג יודע. ואותן הכחות הם מתואמים ומשותפים כפי שהדבר מבואר במדעי הטבע בשער שתוף הכחות⁹⁶. ועשה את הכחות הגלויים הכח אשר ייחודו ופעלו שהוא מופקד עליו הפעולה המיוחדת לו, והוא כח השמע, ולא ייחדנו במקום זה כי אם כח השמע לפי שאין המטרה והכוונה אינה אלא לכח הזה. ואל יעלה על לב הלומד שהיתה כוונת המחבר ע"ה לפשט המלה הזו באמרו שמעו לי ויהיה ענינו השמיעה, אל תסבור כן כלל ולא בשום אופן, אלא אין באור הענין הזה כי אם ללמדם ידיעת הדברים שהם המהויות, ותהיה השגתם לאותם המהויות שהם מצויות ומאומתות בהתאם למטרה, ונמצא שכבר נתחברה הנפש ההוגה במקור הנבדל, והרי אז אומתה הנפש האנושית, כוונתי שהוא אותו הדבר שנתאמת לא זולתו, לפיכך כנה על אותה ההשגה בלשון שמיעה, ואמר הכתוב המחוכם על אותו המעמד קול דברים אתם שומעים⁹⁷, ואמר כשמעכם את הקול⁹⁸, לפיכך בא ללמדנו ע"ה שהם השגות שכליות. זהו באור המלה הזו לדעתי כפי אשר הורתני אותו הראיה המופתית, ולא נעלם מכל מי שיש לו שייכות למדע. והאל החונן.

אבל אמרו יראת ה', יידע כל מעיין שלמד, כי הדברים שישנם במציאות שאינם איך שנודמן, אלא הם בגזרה והנהגה אלהית, וחכמה מאת ה', והיא שיהא יודע את הדברים כפי שהם, וסדירות הטוב המצוי אשר לא יבואהו מאומה מן החסרון לעולם, והרי במציאות אותו הדבר וסדירותו ושלימותו באופן הטוב ביותר שבמצביו⁹⁹, נמצא שכבר הושגה בו התכלית המכוונה מן הפעולות, ונתיצב הנפעל כפי השלמות

94 כל שאינו נכלל ברשת החושים.

95 על ההבחנה בין חפץ ורצון, ראה מאמרו של הפילוסוף אבי נצר אלפאראבי "אלמסאיל אלפלספיה" קטע לא.

96 פיזיקה לארסטו.

97 דברים ד יב.

98 שם ה כ.

99 אפשר: ושלימותו במיטב מצביו.

עלי אלכמאל ואלתמאם, פכאן בתקוומה קד צחת אלעלה אלגאיה ואלצוריה ואלפאעליה מעא, פכצורל אלכלל קד צח אלתמאם, ואדא צח אלתמאם פלא בד אדן לכל מוגוד מן הדה אללאלא, פאדא קד צחת פיה פלא בד אדן מן שי אכר מפארק כארג ען הדה ולם יתכצץ ולא יסמא באסם אבדא, והו אלפאעל אלאל, ואנמא סמינאה פאעל אלא בתסאמח אלסמיה, ובחסב כונה הו חקיקה כל מוגוד ומפארק באלצרוה. פאדא כאן הדה הכדא פיגב לכל נאטר אלדי לא ימכן מכאלפתה ולא יגב לה אלקדום ואלתצרף פי דלך אלמדרך, אלא יכף ויקף, כמה קאל ענד סיר אלבשר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. פאנטר יא איה אלאלך כיף געל פניו הנא הו אשארה אלי אלצורה אלאלאהיה אלבחחה, אלתי הי כאלצה ען אלנקץ וען תצרף אלאנסאניה, פלם יקדר ע"ס אן יקדם אלי דלך אלדראך אלאלאהי למא קד תיקן ענדה אלמור עלי מא הו עליה, פוקף וקאל כי ירא מהביט אל האלהים. ולם יסמיה ההנא אלהים אלא באנה דלנא עלי אן אלשי קד הו מדרך עלי מא קד תיקן ואתצח אלשי עלי מא הו עליה, פלדלך וגב אן יסמא אלהים. ואנמא אורצחת בהדא אלמור אלא במא חצל ענדי מן אלססתאד אלפאצל פי אלתעלים פי רואיאת אורצח לי פיהא שבעה שמות, ולכן לא אחתאג פי תכרירה ללא אלשרח פי הדא אלמוצע. ואנמא גרצנא ואתגאנהא נחו שי אכר, והו פי תפסיר הדה אלאלפאט אלמבהמה, ולא תטאלבני פי הדא אלמוצע פי תביין אלמור אלאלאהיה אלעויצה, אלתי וקפת פיהא אלעקלא ופנת אעמארהם ותפני אעמאר אלמתאכרין איצא מנהם, לאן מנאסבת עלמית אסמא אלה אלי דאתה אקל מן מנאסבת קטרה אלי בחאר אלדניא, ולו עמר נח ומתושלח פאנה לא יפי בהדא אלגרף, ולכן קד הדא אלפן כפאיה פי תחקיקה הדא אלשי, פגא ע"ס אן יעלמנא פי מא נרום אן יערפנא בקולה יראת ה' אלמדכם, אן יעלמהם טריק מערפת אלמור עלי מא הי עליה, והו תחציל כל צורה אלאהיה, ולא יגב לה אלקדום אלי מערפת צורה אכרי גיר תלך אלצורה אלמתקדמה, אלי אן ינכשף לה אלשי ותרתסם אלצורה אלאלאהיה פי אלעקל ארתסאמא חקיקא, ולא תתצרף פיה אלקוי אלאנסאניה אבדא, לאנהא קד צארת חקיקת אלעקל אלאנסאני, ליס פי אלקוה קדרה עלי אדראכה. פאדא כאן אלמור כדלך פלא יתגאסר אלשכץ אלעאלם אן יתקדם למערפת צורה אכרי אשרף מן תלך אלצורה אלחאצלה לה אולא, אלא אן

והתמימות, והרי ביציבותו תתברר העלה התכליתית והצורתית והפועלית יחד, ובהמצא הכל כבר נמצאה השלימות, וכאשר נמצאה השלימות הרי אי אפשר לכל נמצא מבלעדי שלשת אלה¹, וכיון שכבר נמצאו בו, הרי בהכרח שיש דבר אחר נבדל מחוץ לכל אלה ואין להגדירו ואינו נקרא בשם כלל, והוא הפועל הראשון, וקראנו אותו פועל על דרך אי ההקפדה בשמות, ומפני שהוא אמתת כל נמצא ונבדל בהחלט. וכיון שהדבר כך ראוי לכל מעיין שלא ייזום² לחלוק עליו, ואין ראוי לו לפרוץ ולהשתמש באותו המושג, אלא ייעצר ויעמוד, כמו שאמר אצל אדון כל בשר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים³. הסתכל נא אחי היאך עשה פניו כאן רמוז אל הצורה האלהית המחקרית, שהיא נקיה מכל מגרעת ומשמוש האנושיות, ולא יכל ע"ה לגשת לאותה ההשגה האלהית מפני שכבר נתברר אצלו הדבר כפי שהוא, לפיכך עמד⁴ ואמר כי ירא מהביט אל האלהים³. ולא קראו כאן אלהים אלא מפני שהוא הורנו על כך שהדבר כבר הושג כפי שכבר נתאמת ונתברר הדבר כפי שהוא, ולפיכך ראוי שיקרא אלהים. ולא ביררתי ענין זה כי אם במה שכבר למדתי מן הרב החסיד בלימוד ובשמועות שבהן ברר לי שבעה שמות⁵, אלא שאיני צריך לחזור עליו כדי שלא יארך הפירוש במקום זה. והנה מטרתינו ופנייתנו כלפי דבר אחר, והוא לפרש המלים הללו הסתומות, ואל תבקש ממני במקום זה לבאר הענינים האלהיים המוקשים, אשר נעצרו בהם הנבונים וכלו ימי חייהם ויכלו גם ימי חיי הבאים אחריהם, כי יחס ידיעת שמותיו של הקב"ה אל עצמותו פחות מיחס טפה אל הימים שבעולם, ואפילו ימי חיי נח ומתושלח לא יספיקו לענין הזה⁶, אבל המעט הזה יש בו די בכרוך הדבר הזה, לפיכך בא ע"ה ללמדנו כפי שאנו חושבים⁷ להודיענו באמרו יראת ה' אלמדכם, שילמדם דרך ידיעת הדברים כפי שהם, והוא ידיעת כל צורה אלהית, ואין ראוי לו לגשת לידיעת צורה אחרת זולת אותה הצורה הקודמת, אלא לאחר שיתגלה לו הדבר ותיחקק הצורה האלהית בשכל חקיקה אמתית, ולא ישמשו בה הכחות האנושיים כלל, לפי שהיא כבר נעשת אמתת השכל האנושי⁸, שאין בכח יכולת להשגתו. וכיון שהדבר כך, אל יגיס דעתו האיש החכם לגשת לידיעת צורה אחרת יותר נעלה⁹ מאותה הצורה שהושגה לו תחלה, אלא יתעכב מעט ויכין את

1 התכלית והצורה והפועל.

2 "ימכן" מפאת הקושי במבנה המשפט נאלצתי לקרוא המם פתוחה והכף דגושה חרוקה, והכוונה שלא יאפשר חדירת מחשבה בלבו לחלוק עליו, לפיכך תרגמתי כן.

3 שמות ג' ו.

4 עצר דהירת המחשבה והעמידה במקומה.

5 ראה מו"נ ח"א פרקים סא-סב.

6 רעיון אמרה זו לקוח מרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים.

7 כפי שנראית לנו כוונת רבנו.

8 הידיעה שנקלטה היטב בכל עמקתה וטהרה היא השכל כפעל. וראה רמב"ם בפיהמ"ש אבות פ"ג מ"ד, אם אין בינה אין דעת.

9 אפשר: נכבדת.

יתוקר קלילא ויהיי אלקוי אלאנסאניה לאעאנה אלעקל עלי דלך אלאדראך, לאן אלעקל למא כאן מקארנא ללמואד פקד יצחבה אלדשה, פנהא ען דלך אלשי, ואמר באלוקוף ואלכרף פי מקדמאת תלך אלצורה אלתי אדא חצל ללעאלם מענאהא ועלם לזומהא פאדא תמכן פיה דלך אלשי פחין אדן יגב לה אלקדום אלי מערפת אלצורה אללאכירה, פקאל יראת ה' אלמדכם, מענאה פי דלך מא קלנאה ודכרנאה, והו אן יכף ויקף אלשכף אלמתדרג פי עלם אלמאהיאת אלאלאהיה אלחאצלה לכל אלשכאץ אלמתעלמין בואסטת אלעקל אלפעאל אלדי הו עלת אלכרוג מן אלקוה אלי אלפעל. פהכדא אעתבר כל צורה מתקדמה פאנהא עלה וסכב ללמתאכרה, ותלך אלמתאכרה הי אלגאיה אללאכירה ללמתקדמה להא, פגא אן ינבהנא בתחקיק אלשי אלדי ימכן תחקיקה. פקד תם אלגרף וכמל אלקצד, ובאללה אלאתעאנה, ואליה אלעודה, פהו עלי כל שיין קדיר. פאסאל מנה אן יופקנא למערפת דאתה וחקיקתה ומאהיתה אלמתהדפה פי אלמוגודאת, ואן ידכלנא גנתה, ויעלינא פי מרתבת מלאיכתה אלמקרבון אליה אלסאכנון פי אלחצרה אלקדוסייה, פהו ולי אמר אלעבאד, סכחאנהו וגל גלאלה ותעאלי עמא יקולה אלמוגזפין ואלגהאל. פנסאל מן אללה יעיננא ען אלעואיק אלצאדה ען אלכמאל, ויופקנא להדא אלגרף אלדי נחן סאלכין פיה, פהו סאתר עיוב אלמסאכין, ומסתגיב דעות אלואצלין אליה פי אלעבאדה אלאלאהיה, פסכחאן אלכאלק אלמדבר באלחכמה אלכאלגה ואלקוה אלגיר מתנאהיה. ואמא קולה שמעו שמעו אלי, פהדא אלקול קד קלנאה פי מא תקדם פי שרח שמעו לי, פאלמתסה מן הונאך.

ואמא קולה ואכלו טוב, פאעלם ותיקן צרורה, אן כל שי יצפה אלאנביא ואלעלמא ע"ס לים פיה גלט ולא זלל אבדא, ואנמא הי תנביהאת כלהא, וכאצה לכל עאלם מסתרשד, פאתי ע"ס אן ינבה כל עאלם דכי אלדחן פאיק אלפטרה, וליס הו עלי מא יטן אלטאן אן לפטת אכילה אנמא הי תדל עלי אלשי אלמגתודא בה אלי גוהר אלגאדי, פאן אחאלת צורה גסמאניה אלי צורה אכרי יכנא פי חקהא אכילה, פהדא לא יכפי עלי מן כאן לה בעף ריאצה פי אלעלום, אלא אן הדא קד ימכן אן יתאול עלי וגה אכר, והו אן אדא אעתברנא אלאשיא אלטביעיה אן לא יצח להא אלקואם אלא באלגדא, ולא נעני באלטביעיה אלאשיא עלי אלעמום אלא אלאשיא אלמחתאגה אלי אלגדא. פלא תתוהם אן הדא אללפטא תוגב הדא אצל גמלה כאפיה, אלא אנה אעתבר לפט אכילה ההנא אנמא הו אלאדראכאת אלעקליה, וכחסב תלך אלאדראכאת אלעקליה יוגב בקא אלנפס אלאנסאניה אלבקא אלדאים, פאתא ע"ס אן

הכחות האנושיים לעזרת השכל לאותה ההשגה, כי השכל כיון שהוא צמוד לחומר אפשר שתבואהו הבהילות¹⁰, לפיכך הזהיר על הדבר הזה, וצוה להיעצר ולחקור בהקדמות אותה הצורה אשר אם הושג ענינה לחכם וידע חיוביה הרי כאשר יתחזק בו אותו הדבר רק אז ראוי לו לגשת לידיעת הצורה האחרת, לפיכך אמר יראת ה' אלמדכם, כוונתו בזה מה שכבר אמרנו והזכרנו, והוא שיחדל ויעצר האדם העולה במעלות ידיעת המהויות האלהיות הנישגות לכל האישים המלומדים באמצעות השכל הפועל שהוא סבת היציאה מן הכח אל הפעל. והנה בדרך זו התבונן בכל צורה קודמת לפי שהיא עלה וסבה למה שאחריה, ואותה שאחריה היא התכלית הסופית לקודמת לה, לפיכך בא להעירנו את אמתת הדבר אשר אפשר לאמתו. והנה נגמר הענין ונשלמה המטרה, ובאל העזר, ואליו השיבה¹¹, כי הוא על כל דבר יכול. ונבקש מלפניו להנחותינו לידיעת עצמותו ואמתתו ומהותו השלובים במציאות, ויביאינו לגן עדנו, וירוממו למעלת מלאכיו הקרובים אליו הנמצאים לפני קדשו, שהוא אשר בידו כל עניני בני האדם, ישתבח ויתרומם ברוממותו ויתעלה לעילא ממה שאומרים המתפרצים והסכלים. ונשאל מה' לעזרינו על המעצורים הדוחים מן השלמות, וינחינו על הענין הזה אשר אנחנו הולכים בו, כי הוא המכסה מומי המסכנים, ועונה תפלת הבאים לפניו בעבודה האלהית, ישתבח הבורא המנהיג בחכמה המופלאה והכח הבלתי כולה.

אבל אמרו שמעו שמוע אלי, הנה דבר זה כבר אמרנוהו במה שקדם בפירוש שמעו לי, עיין עליו שם.

אבל אמרו ואכלו טוב, דע והתבונן היטב¹², שכל דבר שמתארים הנביאים והחכמים ע"ה אין בו טעות ולא שגיאה כלל, אלא הם כולם הערות, וכפרט לכל מלומד מחונן, לפיכך בא ע"ה להעיר לכל חכם וך הרעיון בעל הבנה יתירה¹³, ואינו כפי מה שמדמה המדמה כי מלת אכילה אינה מורה אלא על הדבר שניזונים בו ולמהות המזון, אלא שכאשר משתנה צורה גופנית לצורה אחרת מכנים אותה אכילה, וזה לא נעלם מכל מי שיש לו מקצת הכשרה במדעים, אלא שזה אפשר לבארו באופן אחר, והוא שכאשר אנו מתחקים אחר הדברים הטבעיים אשר לא יתכן להם קיום כי אם במזון, ואין כוונתנו בטבעיים הדברים באופן כללי, אלא הדברים הזקוקים למזון. ולכן אל תדמה שמלה זו מחייבת את זאת כלל ולא בשום אופן, אלא שהוא¹⁴ השתמש במלת אכילה כאן רק להשגות השכליות בלבד, וכפי אותן ההשגות השכליות מתחייב קיום הנפש האנושית הקיום התמידי¹⁵, לפיכך בא ע"ה להעיר כל

10 חרגמתי "דהשה" כהלה, בעקבות רס"ג, שכן תרגם אז נבהלו, שמות טו טו.

11 השוה לשון רמב"ם בפיהמ"ש ראש השנה פ"ד מ"ז.

12 אפשר: ויהיה ברור לך בהחלט.

13 בעל מנת משכל גבוהה מעיקר תולדתו.

14 הרמב"ם.

15 ראה לעיל עמ' 305, הע' 25. וראה גם הלכות מזוזה פ"ו הל' יב.

ינבה כל מן כאן לה שוק פי אלעלם, אן לא יגעל וכדה אלא פי אלתצוראת לחתי תכון לה כשבה אלג'רא, והד'א ביינ פי פצל אכל, פלא נחתאג' אלי תכרירה לאנה אמר מעלום צ'רורה, והו בדיהי ללעקל, פאעתברה איצ'א מן הנאך לחתי לא ישכל עליך אלאמר.

ולכן אנבהך עלי מוצ'ע נטר פי הד'א אלמוצע, והו אד'א נטרה אלנאטר פי הד'א אלפן יטן אנה ליס פיה פאידה, וכאצה ללנאטרין פי טואהר אלמור אלדי לא יעלמו אלא מג'רד אללפט, אן תלך אלמור תקלידיה לא פאידה פיהא, פאד'א וג'רו נצוץ אלנביא או קול אלאוליא ואלעלמא ע"ס חמלו דלך אלאמר עלי טאהרה, וקד יעסר עליהם בעץ אלנצוץ, פקד יגרבו ענהא, פאד'א וג'רו להא עבארה ממא לא תסאעד אלנפס פקד מנהם מן יסארע ללתכדיב, ומנהם מן יקף עליהא, והד'א כלה לקלה אלארתיאץ וגמרף אלשי פי ד'אתה, פלא יפהם מנהא שי אלא אלבעץ מן אשכאץ, והו מן קד צחת לה אלריאצה פי אלעלום עלי תרתיב, ולא יעלם מנהא אלא אמודג'את קלילה. פנסאל מן אללה אן יעיזנא ויעצמנא מן אלזול ואלכטא, ויניר עקולנא למערפת אלחקאיק אלעקליה ולא נעתקד כלאפאה, אלדי דלך הו פעל אלכ'יאל אלדי לא יזאל מעארף לכל כאמל פי כמאלה. ומא נבהני עלי דלך אלא קול רבנו פי התקבצו חכמים ואכלו טוב, פקד תקאל אולא עלי תנאול אלג'דיה, לאן אד'א אנתדי בה אלחיואן פקד ינקלה אלי ג'והרה, והד'ה הי חקיקת אלקוה אלג'דיה, והד'א ביינ פי אלעלם אלטביעי. ולכן לי פי הד'ה אלקולה תאויל עלי מא שרחה ובינה פי דלאלת אלחאירין פי פצל אכל, והו אנא אד'א אעתברנא אלמאהיאת כלהא עלי אלעמום, פוג'דנאהא עלי נועין בסיטה ומרכבה, פאמא אלבסיטה פהו אלבארי תע' ואלעקול ואלנפוס, ואלמרכבה מ'אל אג'ראם אלאפלאך ואלענאצר ואלמעארן ואלנבאת ואלחיואן אלג'יר נאטק ואלחיואן אלנאטק. וכאן לכל ואחד מן תלך אלאשיא וחדה והויה וכצוציה בהא ימתאו ען ג'ירה. וכאנו מכתלפי אלתב, לאן מנהם מעלול ומנהם עלה, ומנהם ואג'ב ומנהם ממכן. וכאן אד'א וג'ב אלמעלול ען אלעלה פקד צחת נסבת אללה פי אלמעלול ולבס כאציה, הכד'א פי כל שי מן דון אלמבדא אלואל אלי אכר אלמוג'ודאת, פבוצולהא ואסתגראקהא לתלך אלצורה אלמתקדמה להא וכונהא מנקלבה להא פי ג'והריתהא תסמא פי חקהא אכילה, ואלדי הד'א אשאר פי תרתיבה פי עשר המעלות פי דכרה לפטת שרפים, וקד אשאר בה פי נץ אלתנוזיל איצ'א פי קולה כי ה' אלהיך אש אוכלה, לאנא אד'א תאמלנא אלאשיא כלהא עלי אלעמום פאנהא מעדומה באלנסבה אלי

מי שיש לו חשק ללמוד, שלא ישים כל מאוייו כי אם בציורים¹⁶ כדי שיהיו לו כעין המזון, וזה מבואר בפרק אכל¹⁷, ולא נצטרך לחזור עליו לפי שהוא דבר ידוע בהחלט, והוא קל ההבנה בשכל, ולכן עיין עליו שם כדי שלא יקשה עליך הדבר.

אבל אעירך על מקום עיון במקום הזה, והוא אם יראהו הרואה באופן זה יחשוב שאין בו תועלת, ובפרט למעיינים בפשטי הדברים שאינם יודעים כי אם פשטי המלים, שאותם הדברים מקובלים שאין בהם תועלת, וכאשר ימצאו לשונות הנביאים או דברי החסידים והחכמים ע"ה יבינו אותו הדבר כפשוטו, ויש שיקשו בעיניהם מקצת המקראות, ואפשר שיתעלמו מהם, וכאשר ימצאו להם באור שאינו מתקבל על הדעת יש מהם שימהר להכחישו, ומהם מי שיעמוד¹⁸ עליהם, וכל זה מחמת חוסר ההכשרה ועומק הדבר עצמו, שאין מבינים מהם משהוא כי אם בני אדם מעטים, והוא מי שכבר רכש לו הכשרה במדעים בהדרגה, ולא ידע מהם אלא נקודות מעטות. ותפלתינו לפני ה' שיצילנו ויגן בעדינו מן השגיאה והטעות, ויאיר עיני שכלינו לידיעת האמתיות השכליות שלא נסבור הפכן, שדבר זה פעולת המדמה שאינו חדל מלהתנגד לכל שלם בשלמותו. ולא העירני על זה כי אם דברי רבנו בהתקבצו חכמים ואכלו טוב, והיא נאמרת תחלה על לקיחת המזונות, כי כאשר יזון בהם החי הרי הוא משנה אותו¹⁹ אל מהותו, וזו היא אמתת הכח הזון, וזה ברור במדעי הטבע. אלא שיש לי באמרה זו באור כפי שפירשו ובארו במורה הנבוכים בפרק אכל¹⁷, והוא שכאשר אנו מתבוננים בכל המהויות באופן כללי, נמצאם שני סוגים פשוטים ומורכבים. הפשוטים הם הבורא יתעלה והשכלים והנפשות, והמורכבים כגון גופי הגלגלים והיסודות והמתכות²⁰ והצומח והחי הבלתי הוגה והחי ההוגה. ויש לכל אחד מאותם הדברים יחוד ומהות והגדרה שבהם הוא נבדל מזולתו. והם שונים במעלותיהם, כי יש מהם עלול ומהם עלה, ומהם חיובי ומהם אפשרי. והנה כאשר יתחייב העלול מן העלה הרי נתקיים יחס ה' בעלול²¹ ולבש ייחוד, וכך בכל דבר מתחת²² המקור הראשון עד סוף הנמצאים, והנה בהגיעם והשקעתם²³ לאותה הצורה שקדמה להם והיותה משתנה אליהם במהותה נקראת ביחס לה אכילה, ועל זה רמז בהסדירו בעשר מעלות כאשר הזכיר מלת שרפים²⁴, וכבר נרמז על זה גם בלשון הכתובים באמרו כי ה' אלהיך אש אוכלה²⁵, כי כאשר אנו מתבוננים בכל הדברים באופן כללי נמצאם

16 כלומר להעמיק בלמודי המושכלות עד שיצטיירו וייחקקו בדעתו, וייהפכו לו לשכל בפעל.

17 מ"נ ח"א פ"ל.

18 אין הכוונה שיבין אותם, אלא שיהא מאופק ביחס אליהם, אינו תופשם כפשוטם ואינו דוחה אותם. והשוה שלש הכתות שמנה הרמב"ם בפיהמ"ש בתחלת פרק חלק.

19 כח העכול משנה את המזון אל מהות האדם, בשר וגידים ועצמות.

20 אפשר: והדומם.

21 הכוונה על ידי העלייה מעלה לעלה ומסבה לסבה עד עלת העלות וסבת הסבות כ"ה.

22 אפשר: מלבד. והוא יותר נכון.

23 שהצורה הקודמת נשקעת ונעלמת בהם בהיפכותה למהותם.

24 הלכות יסודי התורה פ"ב הל' ז.

25 דברים ד כד.

דאתה, וליס וגוד גיר וגודה, לאנה חקיקת כל מוגוד מן חית הו מוגוד. פהכדא אעתבר כל צורה פי אלוגוד תחיל אלי גוהרהא צורה אכרי פאנהא יקאל פיהא לפטט אכילה, ולדלך קאל ותצא אש ותאכל בקצה המחנה. ואדא תאמלת איצא תצוראת אלאשיא אלעקליה אלתי הי כאלצה מן אלתיס יקאל פיהא אכילה, ואנהא קד אסתחאלת אלי גוהר אלעאקל, פאלי הדא אלמעני אשאר בקולה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב, וקאל אלולי איצא אכול דבש הרבות לא טוב, פכל לפטט אכילה גאת פי הדא אלנצוך אנמא הי אלעלם ואלתעלים, פאפהם הדא.

ואמא קולה ותהי נפשכם כגן רטוב, אעלם ותחקק יא איה אלנאטר פי כל עלם מן עלום אלנטר, אנה קד יקע פי אכטר אלפאט אלנביא ואלעלמא ע"ס אלאשתראך, יטן אנהא תדל עלי מעני ואחד, פאדא וגדהא אלמבתי פי אלעלום ואכד פי תחקיקהא פקד ישכל עליה אלאמר צרורה, ויקף ויחתאר פי דלך חירה שדידה, אלי אן יאכד פי אסתגראק תלך אלאלפאט ודלאלתהא עלי מעאניהא, פחינד ינכשף לה דלך אלמשכל ויתצח באן אלאמר ליס הו במקתצא אללפט פי שי, אלא אן כל שי יגי פי לפטה מבהמה ולא תדל דלאה מעינה פאנה אדא אתי פי מרצע אכר בלפטה משתקה או לפטה אכרי תכון תלך אללפטה משאבהה לתלך, פיתבין חין און לה דלך אלשי אנה ליס הו דלך אלאל, אלא אנה גירה ומבאין לה, ואנמא אשתרכא אלא פי אללפט לא פי אלמעני, פגרצה ההנא בקולה ותהי נפשכם, לאן נפש אסם משתרך פיה בין אמור כתיירה, והו מעני אלנפס אלחיואניה, לאן אלנפס אלחיואניה הי מעני קואם אלגסד אלנאסאני פי אלחרכה ואלבטש. ואלאמר אלתיאני קד יקאל עלי אלדואם וסריאנה פי אלגסד ואסתחאלתה בעד כונה גדא ליציר קואמא איצא לכל חיואן מרכב אלתרכב אלתיאם. ואעני בקולי ההנא חיואן מרכב לנפצלה מן סאיר אלטבאיע באלתולד, וקד איצא תם חיואנאת מתולדה ולא יכון פיהא דם פלא נחיט בהא, לאן גזאיאת אלאשיא ולואזמהא ולואזם לוואזמהא לא תנחצר ולא תתנאהא לאנהא מקדוראת אללה תע אלמסתמרה פי אלוגוד אלזולי אלדאים אלוגוד, פלא ימכן אלאחואטה בהא אלא באלקליל מנהא פקט, ולכן אן תלך אלאשיא אלמתולדה קד אכתצת באלחיאה. וקד יראד בנפש איצא אלארודה, ולא יכלו תלך אלארודה אמא אן תכון ללה או ללנאסאן, לכן פי כל אלמואצע תגד אסמית נפש מנסובה ללה תע אנמא קצדה מעני אלארודה. וקד יראד בנפש הי אלנפס אלנאסאניה אלתי הי אלנאטקה ואדראכהא ללמעאני אלאלאהיה, פכאן קציה פקולה נפשכם אנמא מענאה אדראכאת אלאמור וחצולהא ללנפס אלנאטקה, אלתי בתלך אלדראכאת

נעדרים ביחס לעצמותו²⁶, ואין מציאות זולת מציאותו²⁶, כי הוא אמתת כל נמצא כאשר הוא נמצא. ככה התבונן בכל צורה במציאות המשנה אל מהותה צורה אחרת שגם עליה אומרים מלת אכילה, ולפיכך נאמר ותצא אש ותאכל בקצה המחנה²⁷. וכאשר תתבונן גם בציורי הדברים המושכלים אשר הם טהורים מן הגשמות ייאמר עליהם אכילה, מפני שנשנתנו אל מהות המשכיל, ואל הענין הזה רמז באמרו שמעו שמוע אלי ואכלו טוב, וכן אמר החסיד אכול דבש הרבות לא טוב²⁸, ולכן כל מלת אכילה שנאמרה במקראות הללו אינה אלא הלמוד והלמידה, והבן זאת.

אבל אמרו ותהי נפשכם כגן רטוב, דע ויהיה ברור אצלך אתה המעיין בכל מדע מן המדעים העיוניים, שיש שייאמר ברוב דברי הנביאים והחכמים ע"ה שתוף²⁹, אפשר לחשוב שהם מורים על ענין אחד, וכאשר מוצא אותם המתחיל בלמודים ויבוא לברר אותם יקשה עליו הדבר בהחלט, וייעצר ויהיה נבוך בכך מבוכה רבה, עד אשר יתעמק באותם הלשונות והוראותיהם לפי עניניהם, ורק אז יתגלה לו אותו הקושי ויתברר שאין הדבר כפי פשט הלשון בשום דבר, אלא שכל דבר שנאמר במלה סתומה שאינה מורה הוראה מיוחדת הרי כאשר תבוא במקום אחר במלה גזורה או מלה אחרת שתהיה אותה המלה דומה לה, רק אז יתברר לו אותו הדבר שאינו אותו הראשון, אלא הוא אחר ושונה ממנו, ואינם משותפים כי אם בביטוי לא בענין, והנה כוונתו כאן באמרו ותהי נפשכם, כי נפש שם יש בו שתוף לענינים רבים³⁰, והוא ענין הנפש החיונית, כי הנפש החיונית הוא ענין יציבות הגוף האנושי בתנועה ובפעולה. והדבר השני פעמים ייאמר על התמיד³¹ והתפשטותו בגוף והפיכתו אחר שהיה מזון להיות גם חומר מיצב לכל בעל חי המורכב הרכבה שלמה. כוונתי כאן באמרי בעל חי מורכב כדי להבדילו משאר המתילדים בטבע³², כי יש במציאות גם בעלי חיים מתילדים ואין בהם דם ולכן לא כללנום, כי פרטי הדברים וחיוביהם וחיובי חיוביהם אין להם מספר ואין להגיע לסופם, לפי שהם בגורת ה' יתעלה המתמידה במציאות שהוא הנצחי תמידי המציאות, לפיכך אי אפשר לדעת הקיפם כי אם המעט מהם בלבד, אלא שאותם הדברים המתילדים כבר נתיחדו בחיות. ויש שגם מתכוונים בנפש לרצון, ואין קפידא בין שהיה אותו הרצון לה' או לאדם, אלא שבכל המקומות שתמצא שם נפש המיוחס לה' יתעלה אין כוונתו אלא הרצון. ופעמים מתכוונים בנפש לנפש האנושית שהיא ההוגה ולהשגתה את הענינים האלהיים, והנה מטרתו באמרו נפשכם אין ענינו אלא השגות הדברים והמצאם בנפש ההוגה, אשר באותן

26 של הקב"ה.

27 במדבר יא א.

28 משלי כה כז.

29 כלומר מלים משותפות למובנים שונים.

30 ראה מו"נ ח"א פמ"א.

31 "אלדאים" שמוש נדיר לאוכל ולמזון ההכרחי לקיום החי יום יום.

32 לפי מושגי הקדמונים שיש בעלי חיים המתילדים שלא מזכר ונקבה, ראה גם הלכות שבת פ"א

הל' ב, ומאכלות אסורות פ"ב הל' יג.

אלעקליה קד צח להא פי גוהרהא אלקואם אלאלאהי, וקד ביין היא איצא פי פצל נפש. פהיא הו שרר ותהי נפשכם.

ואמא תכרירה בעד היא ואצאפתה אליה קולה כגן רטוב, פמא מענאה היא אלאמר ותאווילה עלי מא אוגב בה אלקיאס אלעקלי לא בחסב מא דלת בה אלאמור אלנבויה, והיא לקלת אלארתיאץ פיהא לאנהא אחתות עלי גזאיאת אלמוגודאת כלהא ורסמוהא באלפאט, פקד יאת אלדי מן בעדהם פחיט בבעצהא, וקד יחיט בכלהא, פליס כל מן אחאט בכתב אלאנביא ואלאוילא קד יערף מעאניה כלה, אלא יערף מנהא אלבעץ. ואיצא ליס מן עלמהא קד עלם גרץ דלך אלואצע צרורה, אלא קד יעלמהא עלי וגה אכר, ולא יעלמהא אלא עלי נחו כלי לא גזי, לאן אלדי אתו בה באלאיצאח כל ואחד עלי קדר מרתבתה ואתגאה, פכאן אלדי ערף אלמוגוד בכלה וגזה ולם ישד ענה שי אלא וקד ערפה הו סייד אלבשר ע"ס, פקאמו ע"ס מן בעדה קרוה לה, פאתו לנא בנמודגאת ממא אורדה ללאמה, וכאן דלך מנהם בתלויחאת ונצוץ וגזיה מסתכצרה הי עאמה, וכלן בקדר אתצאלה ועלו שאנה ואסתגראקה פי דלך אלמדרך אלאלאהי, ולא אחודן יצל למא וצלה דלך אלמתקדם או אלמתאכר, לאנהם פי רואתהם מכתלפי אלצור ואלמאהיאת, ולולא אכתלאפהם לכאן מא עלמה אלואחד עלמה אלאכר, ומא גהלה דלך אלשכץ גהלה אלתאני, פלמא לם נגד דלך כדלך עלמנא אנהם מכתלפין באלצרורה, ודלך ליס הו מן גהת אלפאעל, ואנמא הו מן גהת אלקאבל, פכאן דלך הו סכב אלאכתלאף פי אלצור. ואיצא לאן אלפלך מתחרך ולא בר לה מן מחרך, ודלך אלמחרך לא יכון עקלא מחצא אלא אנהא קוה גסמאניה, ונעתוהא באסם אלנפס, וכאן להא אראדאת גזאיה, ובחסב תלך אלאראדאת אלגזאיה קד ילום אלפלך תגייראת וכרוג מן וצע אלי וצע אכר ומן אין אלי אין, פילום בחסב דלך תאתיר פי אלעאלם אלספלי, פהיא אלמואד ללקבול, פפאץ מן ואהב אלצור אלנפוס אלאנסאניה פצארת מתפאותה. פאדא כאן היא פי חק אולאיך אלכאמלין אן לא יחיטו במראתב בעצהם בעצא וקד הם וצלו מראתב אלנבוה ואכתצו כרואצהא, כף אלי נחן יא איה אלאדון, פלא יחק לנא אן נדרך דלך באלמשאהדה כל באלנטר אלעקלי פקט. וליס הו היא אלגרץ פי מא נחן בסבילה, ואנמא אגלבנאה ההנא אלא ממא וגב אלאמר אלברהאני ואלקיאס אלעקלי פי מא קאלה משה רכנו וצ"ל כגן רטוב, פמא מענאה אלא אשארה אלי אלצור אלאלאהיה ואלטביעיה אלתי תתסמי גן, אלתי קאל פיהא ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, לאן עדן הי אלצורה אלמבדעה אלתי אבדעהא אללה מן דאתה, וכאנת הי מבדא כל מוגוד ועלתה, הל כאן דלך

ההשגות השכליות כבר נמצא לה במהותה היציבות האלהית, וכבר באר גם את זה בפרק נפש³⁰, והנה זה הוא פירוש ותהי נפשכם.

אבל מה שאמר אחרי זה והסמיק לו אמרו כגן רטוב, הרי ענין דבר זה ובאורו כפי מה שמחייב השיקול השכלי לא כפי מה שמורים עליו הענינים הנבואיים, וזה מחמת חוסר ההכשרה³¹ בהם לפי שהם כללו פרטי כל המציאות כולה וקבעום במלים, ויש שיבואו שאחריהם ויקיפו מקצתם, ואפשר שיקיפו את כולם, ולא כל מי שהקיף ספרי הנביאים והחכמים יודע עניניהם עד תום, אלא יודע מהם המקצת. וגם לא כל מי שידעם כבר ידע כוונת אותו המחבר בהכרח, אלא אפשר שידעם באופן אחר, ולא יידעם כי אם באופן כללי ולא לפרטיהם, כי אף מה שאמרוהו בבאור כל אחד כפי ערך מעלתו ומגמתו. והנה מי שידע את המציאות בכללותה ופרטותה ולא נעלם ממנו דבר שלא ידעו הוא ארון כל בשר ע"ה³⁴, והנה עמדו ע"ה אחריו והלכו בעקבותיו, והביאו לנו דוגמאות ממה שמסר לאומה, ועשו הם את זאת ברמזים ומשפטים קצרים מתומצתים וכלליים, וכל אחד כפי יכלתו ורום מעלתו והעמקתו באותו המושג האלהי, ואין אדם מגיע למה שהגיע אותו שקדם לו או שאחריו, כי הם עצמם שונים בתבונתם³⁵ ומהותם, ואלמלי שינוייהם כי אז היה מה שידע האחד ידעוהו האחר, ומה שנעלם מאותו האחד ייעלם לשני, וכיון שאין אנו מוצאים את הדבר כך ידענו שהם שונים בהחלט, ואין זה מצד הפועל³⁶, אלא הוא מצד המקבל, והוא הוא סבת השוני בציוור. ועוד מפני שהגלגל נע ובהכרח יש לו מניע, ואותו המניע אינו שכל מופשט אלא הוא כח גופני, וכנוהו בשם הנפש³⁷, וכאלו יש לה³⁸ רצונות חלקיים, ובהתאם לאותם הרצונות החלקיים מתחייב לגלגל השתנות ויציאה מתנוחה לתנוחה אחרת וממקום למקום, ומתחייב משום כך השפעה בעולם התחתון, ובכך עיתד את היסודות לקבל³⁹, ואז שפעו מנותן הצורות הנפשות האנושיות ונעשו שונות זו מזו. וכיון שהדבר כן ביחס לאותם השלמים שאין זה מקיף מעלותיו של זה על אף שכבר הגיעו למעלות הנבואה ונתיחדו בייחודה, היאך הדבר ביחס אלינו השפלים, שאין אנו ראויים להשיג אותו להדיא כי אם בעיון השכלי בלבד. ואין זה המטרה אשר אנחנו עוסקים בה, אלא שהבאנוהו כאן בהתאם למה שחייבה ההוכחה והשיקול השכלי במה שאמר משה רבנו וצ"ל כגן רטוב, שאין ענינו אלא הרמז לציורים האלהיים והטבעיים הנקראים גן, אשר בהם נאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן⁴⁰, כי עדן היא הצורה הראשונה אשר ברא אותה ה' מעצמו, והיתה היא ראשית לכל נמצא

33 חוסר ההרגל וההכשרה בהבנת דברי הנביאים לשונם והשאלותיהם, וראה מו"נ ח"ב פ' כט.

34 משה רבנו, שעליו נאמר בכל ביתי נאמן הוא, במדבר יב ז.

35 "אלצור" יכולת הציוור המחשבתי, לפיכך תרגמתי כן.

36 השכל הפועל, לפי מושגים הללו.

37 השוה מו"נ ח"ב פ"ד.

38 לה — לנפש.

39 השוה גם הלכות יסודי התורה פ"ד הל' ו.

40 בראשית ב י.

אלמוגוד מפארק או גיר מפארק, פצאר אלכל מן גיר דאח אלמבדע אנה במגמועה גן. ועדן הו אלמפיץ עלי אלגן. לאן אלגן בחקיקתה מגתמע מן גסמאני ורוחאני, ודלילך עלי דלך הו מא קאל אכירא ועץ החיים ועץ הדעת בתוך הגן, פלא יכפא עלי כל עאקל מא מעני הנא עץ החיים ועץ הדעת, וכאן לא יגתמע דלך אלא ענד אלצורה אלאנסאניה כאצה, פבאלאסתעדאד ואלקבול ואלתאתי ואלתנקל למאהיאת אלמוגודאח ואלאנתהאץ מן אלאשיא אלגסמאניה אלטביעיה אלי אלאמור אלאלאהיה אלכחח'ה, קאל פיה ותהי נפשכם כגן רטוב. פהדא מא ענדי בקדר אלמעונה אלאלאהיה באללה תע' ולי אלאשיא כלהא, נסאל מנה אלתופיק פי תחציל הדיה אלאמור, ויעצמנא ען אלולל ואלכטא, ויבעד ענא אלעואיק, ויזיל אלמאנע אלחאיל ביננא ובינה, פהדא הו אלכלאם פי הדיה אלקולה. פלנסתאנף לתמאם שרח הדיה אלאלפאט כלהא.

ואמא קולה מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, פמא מעני הדא אלקול ענדי עלי חסב מא אתצח לי אלגרץ פיה, פתסמיתה ההנא איש ליש הו ואקע עלי כל שכץ מן אשכאץ אלנוע, לאן הדא אנמא הו אשתראך אלאסמיה פקט, פליס קצדה ההנא אלא אלשכץ אלאנסאני אלמתאהל ללכמאל אלאנסאני ואלעלם ואלתעלים ואלריאצה פי אלעלום כלהא, וקד יקאל עלי אלשכץ אלעאלם אלעאמל, פליס הדא מוצעה, לאן גרצנא אלאכתצאר פקט, ודלילך עלי אנה קד יקאל ללאנסאן אלכאמל פי נועה איש הו קול נץ אלתורה כי זה משה האיש, פסמי איש לכונה אכץ אלנוע, ואמא פי הדא אלמוצע פליס יעני בה אלא אלי אלשכץ אלדי קד חצלת ענדה אלצור באלפעל, לאן מן קד נאלת צורתה הדיה אלרתבה פלא יחתאג אלי אכר יכמלה ויכרנה מן אלקוה אלי אלפעל. פאלגרץ אלאן פי הדיה אלקולה אלי אלשכץ אלקאבל ללכמאל אלאנסאני אן יסתעד לניל אלרתבה אלאלאהיה אלתי בחצולהא יצח אלחיאיה אלדאימה אד קד צח באלפעל, פבחצול צורתה באלפעל הו חיאיתהא ובקאיהא דאימא, דלך לא יכון אלא באלשאד, לא תסמח אלעעצאר בוגוד אלפרד מנהם פצלא ען אלעוד אלכחיר, אעני בוגוד אלאשכאץ אלכאמלין אלדי קד צחת להם אלחעקלאח אלאלאהיה אלתי לא יכאלטהא שי מן אלאמור אלטביעיה, לאן אלאמור אלאלאהיה אלתי הי בריה ען אלנקץ ואלעוארץ קד יכנא ענהא ימים, וינעתוהא באלאהבה, אלתי לא מעני להא אלא אלמערפה פי חקאיק אלמוגודאח, פאסמיהא איצא חיים פקאל מי האיש החפץ חיים אוהב ימים, פהדא הו מעני הדיה אלאלפאט פי הדא אלגרץ.

ואמא קולה אשר לא העלה עליו מלך גדול, פנקול פי דלך קולא מגמלא ונכשף

ועלתו, בין שהיה אותו הנמצא נבדל או בלתי נבדל, ונעשה הכל פרט לעצם הנברא⁴¹ שהוא בכללותו גן. ועדן הוא המשפיע על הגן, כי הגן באמתתו מצורף מגשמי ורוחני, והראיה על כך הוא מה שאמר בסוף ועץ החיים ועץ הדעת⁴² בתוך הגן, ולא נעלם מכל משכיל מה ענין כאן עץ החיים ועץ הדעת⁴³, והנה לא יצטרף זה כי אם אצל הציור האנושי בלבד, והרי בהתכוננות והקבול וההסתגלות למהויות הנמצאים וההתעלות מן הדברים הגופניים הטבעיים לדברים האלהיים המחקריים, אמר בזה ותהי נפשכם כגן רטוב. זוהי דעתי כפי העזר האלהי בה יתעלה אדון הכל, נשאל מלפניו ידריכנו להשגת הענינים הללו, ויצילנו מן השגיאה והטעות, וירחיק ממנו המעצורים, ויסלק המסכים החוצצים בינינו לבינו, אלה הם הדברים באמרה הזו. ונפן להשלים באור כל המשפטים הללו.

אבל אמרו מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, הרי ענין דבר זה לדעתי כפי שנתברר לי שהכוונה בו, הנה מה שהוא קורא כאן איש אינו אמור על כל אחד מאישי המין, לפי שאין זה אלא שתוף בשמות בלבד, ואין מטרתו כאן אלא האדם האנושי המתעתד לשלמות האנושית והמדע והידיעה וההכשרה בכל הלמודים, ויש שהוא נאמר על האדם החכם החסיד, ואין כאן מקומו, כי מטרתנו הקצור בלבד, והראיה שיש שהוא נאמר על האדם השלם במינו כלומר איש הוא מאמר התורה כי זה משה האיש⁴⁴, נקרא איש מפני שהוא מבחר המין⁴⁵, אבל במקום זה אין הכוונה בו אלא על האדם שכבר נמצאו בו הצורות בפועל, כי מי שכבר השיגה צורתו את המעלה הזו אינו זקוק לאחר להביא לו את השלמות ולהוציאו מן הכח אל הפועל, והנה המטרה כאן באמרה הזו על האדם המקבל את השלמות האנושית שיתעתד להשגת המעלה האלהית אשר בהמצאה תחיה החיים הנצחיים כיון שכבר הושג בפועל, ובהמצא צורתו בפועל הוא חיותה וקיומה התמידי, וזה לא יהיה אלא באופן נדיר, לא בקלות אפשר למצוא בכמה דורות יחיד מהם כל שכן המספר המרובה, כלומר מציאות האנשים השלמים שכבר הושגה להם ההשכלה האלהית אשר לא יתערב בה מאומה מן הדברים הטבעיים, כי הענינים האלהיים שהם נקיים מן המגרעות והיציאה מן הכלל יש שמכנים אותם ימים⁴⁶, וקוראים להם אהבה⁴⁷, אשר אין לה שום ענין פרט לידיעת אמתת המציאות, לפיכך קראה גם חיים⁴⁸ ואמר מי האיש החפץ חיים אוהב ימים, זהו ענין המלים הללו בענין הזה.

אבל אמרו אשר לא העלה עליו מלך גדול, נאמר בזה דבר כללי ונגלה את הכסוי

41 הנברא הראשון.

42 בראשית ב ט.

43 ראה מר"ג ח"א פ"ב, וח"ב פ"ל.

44 שמות לב א.

45 ראה רמב"ם בפיהמ"ש סנהדרין פ"י מ"א היסוד השביעי.

46 קדושין לט ב, למען יאריכון ימיו, לעולם שכולו ארוך.

47 כל שיר השירים משל לכך.

48 השוה רמב"ם בהלכות תשובה פ"ח.

אלגטא לכל נאטור באלעין אלבאצרה אלתי הי עין אלעקל אלנסאני, וינבוע אלחיאה, ואלסראט אלמסתקים, ועלם אלחיאה, ופררוס אלמנתהי, וכרסי אללה סבאחנה ותע' וערשה אלמחיט, ומשייתה ואראדתה אלתי לא ינבגי אן יעתקד אנהא שיא כארגא ען דאתה, ולהיא אשאר פי קולה כי יד על כס יה. פאתו אלחכמים פי תאויל תלך אלקולה אלגלילה אלשריפה, פיא לית כל אלאקאויל מאללה, פקאלו עד שלא פשט ידו בכסא מחה, ומשפשט ידו בכסא אמחה. קאלו ואין כסא אלא ירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה'. ואתבע פי נץ אלתורה פי קולה כי מחה אמחה קולה כי יד על כס יה, פקאל מבינא פי דאלת אלחאירין פי פצל כסא, מעני היא נצה, אמא מא אתסעת פיה אללגה פי קולה כי יד על כס יה פהו צפת עטמתה וגלאלתה אלתי לא ינבגי אן תתכיל שיא כארג ען דאתה, ולא מכלוק מן מכלוקאתה, חתי יכון תע' מוגוד דון כסא ומוגוד מע כסא, פהיא כפר בלא שך. היא נץ אלרב אלפאצל. פליס אדן קולה פי היא אלמוצע בתסמית כסא לירושלם אנהא מולפה מן חגארה וטין, פלא ישכל עליך אלאמר פי היא, לאן לפטת כסא תדל עלי מעאני כתירה מתבאינה פי גאיה אלתבאין, והיא לא אחתאג תבינה לאנה בין פי פצל כסא.

ולכן קד ערץ לי פי היא אלמוצע שך משכל גרא פי תסמיתה ללמקדש כסא, לאן היא אלסס קד ידל עלי וגוד נור אללה תע' ווקארה פי דלך אלמוצע, וקד צח באלברהאן אן אללה תע' לא גסם ולא קוה פי גסם, וכל מפארק פאנה לא יפעל פי אלגסאם אלא בואסטת שי יכון מתוסט בינה ובין אלשי אלמנפעל, פאדא כאן היא הכיא פי סאיר אלמעולולאת אלמפארקה פכיה פי חק אללה גל גלאלה ויעלו עלוא כבירא עמא יעתקדון פיה אלבלה ואלגהאל ואלאשראר, אלדי ליס ענדהם חכם עקלי אלא מגרד כיאלאת, פאנהם יעתקדון אנה תע' יפעל אלאשיא מבאשרה, והיא ראי אלצאבה אלדי יעתקדון אן אללה רוח אלפלך, והיא הו סבב אלנקץ ללצורה אלנסאניה וסבב אלהאך, וקלת אלאנתקאל מן אלצורה אלגיר מפארקה אלי אלמפארקה, פכאן היא הו סבב מות אלנאס כלהם ואנקטאעהם מן חיי העולם הבא, פלם ילץ מנהם אלא אחאד הם השרידים אשר ה' קורא אותם. וקד כרגא ען אלגרץ.

לפני כל מעיין בעין פקוחה שהיא עין השכל האנושי, ומבוע החיים, והשביל הישר⁴⁹, וחכמת החיים⁵⁰, ופרדס התכלית⁵¹, וכסא ה' ישתבח ויתעלה והדומו המקיף, ורצונו וחפצו⁵³ אשר אין ראוי לסבור שהיא דבר מחוץ לעצמו, ועל זה רמזו באמרו כי יד על כס יה⁵³. ואמרו חכמים⁵⁴ בכאור אותה האמרה הנעלה הנכבדה, אשר מי יתן שכל האמרות כמוה, אמרו עד שלא פשט ידו בכסא מזה, ומשפשט ידו בכסא אמחה. אמרו ואין כסא אלא ירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה'⁵⁵. והסמיך בלשון התורה לאמרו כי מזה אמחה אמרו כי יד על כס יה, לפיכך באר ואמר במורה הנבוכים בפרק כסא⁵⁶, ענין זה לשונו, אבל מה שהרחיבה בו השפה באמרו כי יד על כס יה הוא תאור גדולתו ורוממותו אשר אין ראוי שתעלה בדמיון דבר מחוץ לעצמותו, ולא שום נברא מברואיו, עד שיהא יתעלה מצוי בלי כסא ומצוי עם כסא, כי זה כפירה בלי ספק. זהו לשון הרב החסיד. ואין אם כן אמרו במקום זה קריאת שם כסא לירושלם שהיא מחוברת מאבנים וטיט, ולכן אל יקשה עליך הדבר בזה, כי מלת כסא מורה על ענינים רבים ושונים בתכלית השוני, ואיני צריך לכאור את זה לפי שהוא מבואר בפרק כסא.

אלא שהתחדש לי במקום זה ספק קשה מאד במה שקרא למקדש כסא⁵⁷, כי השם הזה יש שהוא מורה על מציאות אור ה' יתעלה וכבודו באותו המקום, וכבר נתברר והוכח כי ה' יתעלה לא גוף ולא כח בגוף, וכל נבדל הרי אינו פועל בגופות כי אם באמצעות דבר שיהא אמצעי בינו ובין הדבר הנפעל, וכיון שהדבר כן בשאר הדברים העלולים הנבדלים כל שכן ביחס לה' יתרום ברוממותו ויתעלה עליו רב על מה שסוברים בו הפתאים והסכלים והרשעים, אשר אין להם שפוט שכלי אלא אוסף דמיונות⁵⁸, שהם סוברים כי ה' יתעלה עושה את הדברים באופן ישיר, וזו דעת ה"צאבה" הסוברים כי ה' רוח הגלגל⁵⁹, וזו היא סבת המגרעת לצורה האנושית וסבת הכליון, וחוסר ההיעתקות מן הצורה הבלתי נבדלת אל הנבדלת, והנה זה הוא סבת מות כל בני אדם וכריתתם מחיי העולם הבא, ולא ימלט מהם אלא אחדים הם השרידים אשר ה' קורא⁶⁰ אותם. וכבר יצאנו מן המטרה, ונשוב אליה, והיא באור

49 "אלטראט אלמסתקים" כלשון הקראן בפתחה פסוק 6.

50 כלומר החכמה המביאה אל החיים הנצחיים.

51 הפרדס המוביל אל המטרה התכליתית באדם.

52 להבחנה בין חפץ ורצון צויין לעיל עמ' 319 הע' 95.

53 שמות יז טז.

54 פסיקתא דרב כהנא לפרשת זכור, בשנויים. והשוה גם פסיקתא רבתי זכור ט, ותנחומא שם.

55 ירמיה ג יז.

56 ח"א פ"ט.

57 ירמיה יז יב. והובא ברמב"ם מו"נ שם.

58 אפשר: דמיונות בלבד.

59 ראה מו"נ ח"א פ"ע בשתוף רכב.

60 ראה יואל ג ה. וראה שמושו של רמב"ם בפסוק זה בהקדמת היד החזקה, אגרת חימן א, מו"נ

ח"א פלי"ד, ח"ב פכ"ט.

פנעווד אליה, והו תביין ה'רא אלמשכל, והו תסמיתה ללמקדש כסא, פכיי יכון חלוך אלומר אללאהי אלדי הו אלנור אלמכלוק פי אלגסאם אלמעדניה, פמן כאן צאחב אנצאף וכלץ ען אלאוהאם פחל ה'רא אלמשכל בחסב מא חצלת פיה טביעת אלוגוד, פה'רא הו חד אלמשכל אלדי אשכל עלינא, נסאל אללה אן יעיננא למערפת ה'דה אלומר אלגלילת אלקרד, ומא אלגרץ פי ה'רא אלמוצע אלא פי לפטה כסא ונץ אלחכמים פיה, פלא יטן אלטאן אנה דלאלה עלי אלמקדש אלדי הו דלך אלמוצע אלמכצוך, ולא איצא דלאלה עלי שי מוגוד כארג ענה תע', אלא אנה דאל עלי אלדאת צרורה אלדי לא ינבגי אן תתכיל שיא כארגא ען אלדאת, עלי מא הו משהוור פי פצל כסא פי קולה כי יד על כס ייה, פה'דה קולה מן עלמהא כלץ ונגא, ומן גהלהא צל וגוא, וקד גאו אלנאקלין איצא ואפצחו בה וקאלו אין כסא אלא ירושלם, לאן קולהם ירושלם אסם משתרך ענדהם. פה'רא הו אלתאויל פי ה'רא אלמוצע עלי מא דלת בה נצוך אלנביא ואלעלמא. וקד כרגנא ען אלגרץ אלי מעאני עגיבה, פנעווד אליה. ולו כנא קד כרנאה בלפט מבהם פיגב עלינא אלתכצין.

פנקול אן אלשכץ אלנאסאני פי חאל מדרכאתה ללאשיא פאנה לא יצח לה דלך אלא בתוסט אלקוי אלנאסאניה, פיכון דלך אלדראך משוב באלגסמאניאת לכון אלקוי גסמאניה עלי אלעמום, וכאן אלראיס להא הי אלקוה אלתי פי מקדם אלדמאג והו אלמסמא באלכיאיל, וליס גרצנא ההנא פי תסמיתה מלך גדול, והו אלקוה אלכיאיליה אלתי הי מוגודה מע כל שכץ מן אשכאץ אלנוע, אלא אנהא קוה אעלי מן ה'דה אלקוה, לאן ה'דה אלקוה מן שאנהא וכאציתהא אלי מא אדא אלחס צרורה, ואמא ה'דה אלקוה אלתי נעניהא פי ה'רא אלמוצע הי קוה תדרך מא חצל ענד אלנפט אלנאטקה ותגסם תלך אלמדרכאת, פיסמוה אלעלמא אלכיאיל אלפכרי, וכאן הו רייס אלקוי כלהא וסלטאנהא, לאן מארתה אלרוח אלחיואני ומנבעת אליה פי אכאר אלומר, פצאר אעמהא, פגא ע"ס אן ינבה כל מן כאן מסתעד ללכמאל אלמטלק אן לא ינקאד אליה ולא ימיל נחוה, וסמאה מלך גדול לאנה הו אעצם אלקוי אלגסמאניה ימאלכהא, ולה אלסלטאן עלי גמיע אלאשכאץ אלכאמלין, פלא יכלץ מנהם אלא אלשוואד פקאל:

וישמ על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו, פגעל הנא לבו אלצורה אלכאלצה ען אלתשווש ואלתלביס, פאתבע דלך וקאל:

יסור הנה אל טבחי אשר טבחתי, כמא אלגרץ אלי כרוג אלצורה אלטביעיה אלי אלצור אללאהיה, ואלי ה'רא אשאר פי נץ אלתורה פי קולה לישראל פי פצל משכו וקחו וקאל בעד דלך ושחטו הפסח, פליס [דלך] אלא כנאיה לאמאתת אלרוח אלחיואני ונקל גוהריתהא אלי חכם אלעקל, ולדלך כאן צלי אש, לאן מן שאנהא אן תנקל כל שי אלי גוהריתהא ויסתחיל אליהא, והי חקיקה אלצורה אלנאסאניה אלתי

הקושי הזה, והוא קריאתו את המקדש כסא, היאך תהיה חלות הדבר האלהי שהוא האור הנברא בגופים הדוממים, ומי שהוא איש צדק וניצול מן ההשערות יתרץ את הקושי הזה כפי מה שנמצא בו טבע המציאות, זהו גבול הקושי אשר הוקשה לנו, נוחילה לאל שיעזרנו על ידיעת הדברים הללו גדולי הערך, ואין המטרה במקום זה כי אם במלת כסא ולשון חכמים בו, ואל ידמה אדם שהוא מורה על המקדש אשר הוא אותו המקום המיוחד, וגם לא הוראה על דבר מצוי מחוץ לו יתעלה, אלא שהוא מורה על העצמות בהכרח אשר אין ראוי לדמות מאומה מחוץ לעצמות, כפי שהדבר מבואר בפרק כסא⁵⁶ באמרו כי יד על כס יה⁵³, והנה אמרה זו מי שידעה ניצול וחולץ, ומי שסכלה תעה וטעה, וכבר באו גם מעתיקי השמועה⁶¹ במפורש ואמרו אין כסא אלא ירושלם, כי אמרם ירושלם שם משותף אצלם. זהו הבאור במקום זה כפי שהורו בו לשונות הנביאים והחכמים. וכבר חרגנו מן המטרה לענינים נפלאים, ולכן נשוב אליה, ואע"פ שכבר כפלנוהו בדברים סתומים ראוי שנחזור עליו בפירוט.

ונאמר כי האדם האנושי בעת השגתו את הדברים הרי לא יתכן לו דבר זה כי אם באמצעות הכחות האנושיים, ותהיה אותה ההשגה מעורבת בגשמיות מפני שהכחות גופניים באופן כללי, והנה הראש להם הוא הכח אשר בחלק הקדמי של המח והוא הנקרא המדמה, ואין לנו ענין כאן במה שקראו מלך גדול, והוא הכח המדמה שהוא מצוי בכל אחד מאישי המין, אלא שהוא כח למעלה מן הכח הזה, כי הכח הזה דרכו וייחודו במה שמביא לו החוש בהכרח, אבל הכח הזה שאנו מדברים בו במקום הזה הוא כח משיג מה שנמצא אצל הנפש ההוגה וממחיש אותם המושגים, ולכן קוראים אותו החכמים המדמה המחשבת⁶², וכאלו הוא ראש כל הכחות ושליטם, כי החומר שלו הוא הרוח החיוני ומתפשט אליו ברוב הענינים, ולפיכך נעשה כוללם, לפיכך בא ע"ה להעיר לכל מי שמעותד לשלמות המוחלטת שלא ימשך אחריו ולא ינטה אליו, וקראו מלך גדול לפי שהוא גדול הכחות הגופניים ושליטם, ויש לו שלטון על כל האנשים השלמים, ולא ימלט מהם אלא המעט⁶³, לפיכך אמר:

וישם על לבו אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו, עשה כאן לבו הצורה הטהורה מן העוות והזיוף, ולכן הסמיך לכך ואמר:

יסור הנה אל טבחי אשר טבחתי, כפי שהמטרה יציאת הצורה הטבעית אל הצורות האלהיות, ועל זה רמז בלשון התורה באמרו לישראל בפרשת משכו וקחו ואמר אחר כך ושחטו הפסח⁶⁴, שאין זה אלא כנוי להמתת הרוח החיוני והעברת עצמותו אל שלטון השכל, ולפיכך היה צלי אש⁶⁵, לפי שדרכה לשנות כל דבר אל עצמותה וייאפס אליה, והיא אמתת הצורה האנושית אשר נאמרה בלשונות הנביאים, וכל

61 לשמוש דומה בלשון הרמב"ם ראה לעיל עמ' 317 הע' 93.

62 אפשר: התכוונוי.

63 אפשר: כי אם בודדים.

64 שמות יב כא.

65 שם יב ט.

אתת בהא נצוץ אלנביא, וכל צורה מפארקה פי אלוגוד הי תסמי אש, ואלבארי תע' סמי אש עלי מא קאל כי ה' אלהיך אש אוכלה, ותסלסל דלך פי אלוגוד פי אלצור אלמפארקה אלי אן תנתהי אלי אלעלה אלגאיה והי אלצורה אלנאסאניה, פאמרנא עלי יד סייד אלבשר אן נקטע מאדת אלקוי באלכליה והי אלקוה אלחיואניה, לחתי לא יכון לקוה מן אלקוי פעל אבדא ולא תצרף אלא פי אלאמור אלאלאהיה. פאנטר כמאל הדא אלרב אלפאצל ועלו מרתבתה פי אלאמור אליקיניה, ודלילך עלי דלך קולה:

ואל ייני אשר ישנתי, לאן מענאה הו אלפכר אלאלאהי אלשריף אלדי הו מתצרף פי אלאמור אלנבויה, פצאר הו פי דאתה פי הדה אלחאלה ימד במרתבתה מן מראתב אלנבוה ותהיאת צורתה אלאלאהיה לקבול אלפיץ אלאלאהי, והי אעלי מראתב אלעלמא, ומבדא מראתב אלנבוה, פלמא גלטו וצלחה קאל ואל ייני אשר ישנתי. ואתבע אלקול בעדה וקאל ואל שלחני אשר ערכתי, לאן חאצל הדא אלכלאם הי תנתגה ללמעאני אלכליה ואלגוזאיה עלי אלעמום, פקד מן אלטאלבין מן יקרו ינהץ נפסה פי אלמעלומאת כליאתהא וגזאיתאהא, ומנהם מן יעלם אלבעץ מן אלגזאית ויסנדהא אלי כליאתהא, לאן כל גזי לה כליית מא פי דאתה עלי מא קד בינה פי עלם אלמנטק, ולכן נבינה האהנא בעץ ביאן. והו אנא אדא אעתברנא אלנאסאן ואלחיואן עלי תפנן אנואעה נועא עלי חדה, פלא בד לתלך אלנאוע מן אשכאץ, פאדא אעתברנא שכץ מן אשכאץ תלך אלנאוע בעוארצה ולואזמה, פאנה בהדא אלעעבאר גזאיה, פאדא אלגזאיה באלנסבה אלי אלצורה אלעאמה אלתי הי אלצורה אלדהניה אלתי הי מטאבקה לכל צורה מעלומה מן גמיע אשכאץ אלנוע, פאן דלך אלמעלום ענד אלדהן פאנה כלי דלדך אלגזי אלמעין, פהכדא אדא תצפחנא אלנאוע ואלאגנאס, פאן כל ואחד מן תלך אלמאהיאת באלנסבה אלי מא הו אעלי מנה פאנה גזי, ודלך אלעאם אלדי יעמה הו וגירה פהו יסמא כליא, וכלהא אעתבאראת דהניה, ואלעקל אלנאסאני אלדי יפצל וירכב אלמעאני אלמבהמה ויקרנהא באסמא, ותלך אלאסמא מנהא כאצה ומנהא עאמה, ומנהא כליה ומנהא גזיה, ומנהא אנואע ומנהא אגנאס ומנהא פצול. וכל דלך לא יצח אלא בואסטת אלנפס אלנאטקה, לאנהא הי אלדי ענדהא אלתפציל ואלתרכיב, ואלעקל יעלם אלמעאני מן גיר אקתרנהא בשי מן אלאסמא אלמוצועה, פהדא הו אעתבאר קולנא אן אלגזי לה כליית מא פי דאתה.

צורה נבדלת במציאות נקראת אש, והבורא יתעלה נקרא אש כמו שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה⁶⁶, ונשתלשל זה במציאות בצורות הנבדלות עד שמסתיימים אל העלה התכליתית והיא הצורה האנושית, לפיכך נצטוינו על ידי אדון כל האדם⁶⁷ להכרית חומר הכחות לגמרי והוא הכח החיוני, עד שלא יהיה לשום כח מן הכחות פעולה כלל ולא שמוש כי אם בדברים האלהיים. התבונן נא שלמות הרכ הזה החסיד ורום מעלתו בענינים האמתיים, והא לך ראייה על כך אמרו:

ואל ייני אשר ישנתי, לפי שענינו היא התבונה האלהית הנכבדה שהיא משמשת בענינים הנבואיים, ונעשה הוא בעצמו⁶⁸ במצב הזה מקבל חומר במעלתו ממעלות הנבואה ונתעתדה צורתו האלהית לקבלת השפע האלהי, והיא העליונה במעלות החכמים, וראשית מעלות הנבואה, וכאשר נתעבה מגעו⁶⁹ אמר ואל ייני אשר ישנתי. והסמיק הדברים אחריו ואמר ואל שלחני אשר ערכתני, כי ענין הלשון הזה הוא למידתו דבר מתוך דבר הענינים הכלליים והפרטיים באופן כללי, כי יש מן הלומדים מי שביכלתו לרומם את עצמו במדעים כלליים ופרטיים, ומהם מי שיודע מקצת מן הפרטים ומסמיק אותם אל כלליותיהן, כי כל חלקי יש לו כללות מסויימת בעצמותו כפי שכבר באר אותו בתורת ההגיון⁷⁰, אבל נבארהו כאן מקצת באור. והוא שכאשר אנו מתבוננים באדם ובעלי החיים לכל חלוקי מיניו מין מין לבדו, הרי בהכרח שיש לאותם המינים פרטים, וכאשר אנו מתבוננים בפרט מפרטי אותם המינים במקרי וחיוביו, הרי הוא בהתבוננות הזו חלקי, וכאשר נקחהו ביחס אל הצורה הכללית שהיא הצורה המחשבתית⁷¹ אשר היא תואמת לכל צורה ידועה בכל פרטי המין, הרי אותו הידוע במחשבה הוא כללי לאותו החלקי המסויים, וכך כאשר אנו חוקרים את הסוגים והמינים, נמצא שכל אחד מאותם המהויות ביחס אל מה שלמעלה ממנו⁷² הוא חלקי, ואותו הכללי הכולל הוא זולתו הרי הוא נקרא כללי, וכולם הבחנות מחשבתיות, והשכל האנושי הוא שמפרק ומרכיב את הענינים הסתומים ומצמידם לשמות, ואותם השמות מהם ייחודיים ומהם כוללים, מהם כלליים ומהם חלקיים, ומהם מיניים ומהם סוגיים ומהם פרקים⁷³. וכל זה לא יהיה אלא באמצעות הנפש ההוגה, לפי שהיא היא אשר ביכלתה להפריד ולהרכיב, והשכל יודע את הענינים בלי להצמידם למאומה מן השמות המונחים, זוהי הבחנת מה שאמרנו כי החלקי יש לו כללות מסויימת בעצמותו.

66 דברים ד כד. וראה רמב"ם מו"נ ח"א פ"ל.

67 משה רבנו.

68 רבנו משה.

69 עם רום המעלות, שאינה רחוקה מן הדרגה הנמוכה של הנבואה.

70 אם הכוונה "באר אותו" על הרמב"ם ראה ספרנו מלות ההגיון שער עשירי.

71 הצורה הנתפשת רק במחשבה ואינה במציאות מחוץ למחשבה.

72 המונח הכללי יותר, כגון "החיי" הכולל מינים רבים, וכל מין כולל סוגים רבים, וכל סוג כולל

פרטים רבים, שכל פרט נבדל מחברו במקרים רבים.

73 אפשר: חלקים.

ונזידה ביאנא, והו אנך אדא תצפחת אלנואע פלא יכלו אמא אן יכון נועה פי שכצה או לא יכון נועה פי שכצה, פאלדי נועה פי שכצה פלא יכלו אמא אן יכון יתוהם מתל וגודה או לא יתוהם, פאן תוהם לה וגוד פהו מתל אלשמס וסאיר אלכואכב, ודלך לאנהא ממכנה, וכל ממכן אדא תוהם פיה אלוגוד לם ילזם מנה מחאל, לאן אלכרב אלגיר מחאל פלא ילזם מנה מחאל. ואמא אן לא יתוהם אן לא יכון לה שביה אצל גמלה כאפיה פהו מתל אלבארי תע', לאנה הו אלואגב אלוגוד אלמטלק, והו עלת דאתה ועלה לכל מוגוד מן אלמוגודא, ובה קואם אלוגוד, וכל מוגוד אדא תוהמנא אן ליס הו ואגב עליה פליס לה וגוד, ואנמא הו עדם. פאדא כאן הדא הכדא פלא יעתבר לה שביה אצלא. פהדה אלנואע אלתי אנואעהא פי אשכאעהא פאנהא כליאת מן חיית אלתוהם, ומן אן אללפט קד יקתצי אלסאטגראק ודלך מתל קולנא אלאלאה, ואפהם לפט אלסאטגראק פי קולתהם אלאלאה, פהדא הו נהאית אלתקסיס מן אקסאם אלנוע. אמא אן יכון נועה פי אשכאץ כתיירה פהו מתל אלנאנסאן ואלפרס ואלתור וסאיר אנואע אלחיואן כלהא, וכדלך אלנבאת ואלמעדן וסאיר אנואע אלוגוד. פאנך אדא אעתברת שכך מן אשכאץ (כאן) [כאן] באעראצה ולואזמה פאנה גיאי, ואדא גודתאה ען אללואזם ונסבתה אלי אלצורה אלעאמה, או אדא אעתברתאה דהניא פאנה יציר בהדה אלמור כליא, פהדא הו קולנא אן כל גזי לה כליית מא פי דאתה. פהדא מא ארדנא תבינה פי אלכלי ואלגזי בחסב אלגרף פי הדא אלמרצע, עלי מא סאקנא אלכלאם פי שרח הדא אלגראץ עלי נחו מא אתי בה הדא אלגאון, פגא ע"ס וחצר לנא אלמור כלהא, ובסטהא ללאתיון ליסאכמלו בהא, פקאל ואל שלחני אשר ערכת. פהדא הו תמאם הדא אלקולה. וקד נבהנא עלי אמור יסירה. פנכרב אלי תאויל מא בקי, פנסאל לה אן יעיננא עלי אדראך אלאשיא ויצדנא ען אלעואיק, פהו ולי אלכפאיה פי דלך ופי אלמור כלהא.

ואמא קולה לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, פאני סאגמע פי הדא אלקולה לחתי לא יטול אלמור בגיר פאידיה, פקולה ע"ס לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, פקד מענאה ענד כל נאטר פי אלעלום אלאלאהיה עלי אלעמום, אן אלענאיה אלאלאהיה לא תהמל שיא פי אלעאלם ולו דביב אלנמלה, וכל ואחד מן תלך אלמור לא בד לה מן גאיה, פלא יכלו תלך אלגאיה אמא אן תכון בעדהא גאיה אכרי או לא יכון בעדהא גאיה תלחקהא, [פאן כאן לתלך אלגאיה גאיה אכרי בעדהא] פליסת

ונוסיף לכך באור. והוא שכאשר אתה מתחקה על הסוגים הרי לא יבצר או שיהא סוגו בפרט שלו או שלא יהא סוגו בפרט שלו, והנה אשר סוגו בפרט שלו לא יבצר או שאפשר לדמות כיוצא במציאותו או שאי אפשר לדמות, ואם נדמה לו מציאות הרי הוא כמו השמש ושאר הכוכבים, והוא מפני שהם אפשריים, וכל אפשרי כאשר מדמים בו המציאות לא תהיה התוצאה שוא, כי השקר⁷⁴ אשר אינו שוא לא יתחייב ממנו השוא. אבל מה שאין שייך בו דימוי מפני שאין לו דמיון כלל בשום אופן הרי הוא כמו הבורא יתעלה, לפי שהוא הוא המחוייב המציאות המוחלטת, והוא עלת עצמו ועלה לכל מצוי מכל הנמצאים, ובו קיום המציאות, וכל מצוי אם נדמה שאין הוא חיובי עליו לא יהיה מצוי, אלא יהיה העדר⁷⁵. וכיון שהדבר כן אין לחשוב לו דימוי כלל. והרי הסוגים הללו אשר סוגיהם בפריטיהם⁷⁶ הרי הם כלליות מצד המחשבה, ומפני שהביטוי פעמים שיש במשמעו העמקה והוא כאמרנו האלוה, והבן ביטוי ההעמקה באמירתם האלוה, והנה זה הוא סוף החילוק בחלקי המין. אבל אם היה סוגו בפריטים רבים הרי הוא כמו האדם והסוס והשור ושאר כל מיני בעלי החיים, וכך הצומח והדומם ושאר סוגי המציאות, שכאשר אתה מתחקה על כל פריט מפריטי איזה דבר שיהיה⁷⁷ במקרו וחיוביו הרי יהיה חלקי, ואם תפשיטנו מן החיוביים ותיחסהו אל הצורה הכללית, או אם תחקרהו במחשבה הרי יהיה בדברים הללו כללי, וזהו מה שאמרנו שכל חלקי יש לו הכללה מסוימת בעצמו. והנה זה מה שרצינו לבארו בכללי החלקי בהתאם למטרה במקום הזה, כפי שהובילנו הדברים בפירוש הענינים הללו על הדרך שהביאם הגאון הזה, והנה בא ע"ה וסקר לנו כל הדברים, והניחם לפני הבאים כדי שיגיעו בהם לשלמות, לפיכך אמר ואל שלחני אשר ערכתי. וזהו השלמת האמרה הזו. וכבר העירונו על דברים אחדים. ועתה נעבור לבאר מה שנשאר, ונשאל מלפניו לעזרינו על השגת הדברים ויטלק ממנו המעצורים, כי לו היכולת על כך ועל כל דבר.

אבל אמרו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, הריני מקצר⁷⁸ באמרה זו כדי שלא יארכו הדברים בלי תועלת. והנה אמרו ע"ה לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, הרי ענינו אצל כל מעיין במדעים האלהיים באופן כללי, שאין ההשגחה האלהית מזניחה מאומה בעולם ואפילו רחש הנמלה, וכל אחד מאותם הדברים על כל פנים יש לו תכלית⁷⁹, ולא יבצר מאותה התכלית או שיש אחריה תכלית אחרת או שלא תהא אחריה תכלית נספחת לה, [אם היתה לאותה התכלית תכלית אחרת אחריה]⁸⁰ אם כן

74 ההנחה הדמיונית שאנו מניחים מחמת שהנשא אפשרי המציאות הוא קורא אותה שקר, אך אינה שוא שהרי אפשרית היא.

75 ראה רמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"א הל' א-ג.

76 כלומר שהסוג נקבע ונגדר על ידי כמה מקרים המיחרים ומאחרים פריטים רבים.

77 בכה"י "באן" וצ"ל "כאן".

78 "סאג'מע" אדבר בקרים כלליים.

79 ראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש הנקראת הקדמת זרעים, ד"ה דע שהקדמונים, מהדורת הערבית עמ' טל.

80 יש כאן חסרון הניכר, וכך צריך לומר.

תסמי עלי אלעמום גאיה, בל תסמי גאיה בתסאמח פקט. ואן כאנת תלך אלגאיה הי
 אללאכירה וליס עאדהא מוקופה עלי אמר מן כארג, פלא יכלו פי דאתהא אמא אלוגוב
 או אלאמכאן, פליסת נעני באלאמכאן הו אלאמכאן אלכאן, ואנמא הו אלאמכאן
 אלעאם. פאן כאן פי דאתהא אלאמכאן פלא תצח להא אלגאיה כמה דכרנא, ואן כאן
 צח להא אלוגוב פקט פלא יכלו דלך אלוגוב אמא אן יכון וצף סלבי או וצף תבותי,
 פאן כאן וצף תבותי פיכון דלך אלוצף אלתבותי אמרא אנפעאליא, ואן כאן וצף סלבי
 פדלך אלשי לס יוצף בה אלא אלעלה אלאולי אלדי לא תסמא עלה אלא בתסאמח,
 ויכון דלך במעני אלתוליה בחסב אלתדביר אלאלאהי פי אלעאלם עלי אלעמום, ודלך
 אמר כארג ען אלדאא צרורה, פהרא פי חק אלאלאה תע'. ואמא פי אלאמור
 אלמעלולה פלא יכון אלאוצאף פיהא אלא עלי אמרא תבותיא, פקאל ע"ס לכו לחמו
 בלחמי ושחו ביין מסכתי, מענאה באלהליכה תנקיל מן אלאמור אלמאדיה אלי
 אלאמור אלמפארקה, איתי בתלך אלאנתקאלאת אלעקליה יכני ענהא בלפט הליכה,
 ותלך אלאשיא לא תחצל אלא בואסטא אלקוי אלאנסאניה, פארא כאנת אלקוי
 מואדיה אלי אלנפס אלנאטקה, אלאשיא אלחאצלה להא הי גאית אלתעקל ללקוי,
 ולדלך קאל לכו לחמו בלחמי, לאן מעני לחם הו אלגדא אלחקיקי, ודלך לא יתם אלא
 באלאסתעדאד אלאלאהי ללקוי אלאנסאניה, ודלילך עלי דלך אתבע אלקול וקאל
 ושחו ביין מסכתי, פיכון דלך נתיגת לכו לחמו בלחמי, לאן מא יטלק לפט יין אלא
 עלי אלשי אלדי אלנפס בתגרד אלקוי וחצול דלך אלמעקול אלאלאהי באלפעל, פכני
 באסם יין. ולכן לא יגלטך קולה מסכתי, פיוהם עליך אלאמר אן הדא מתל קול אלנץ
 ישחו יין נסיכם, פאן הדא ליס איצא מתל קולה ויין לנסך, פאן אלמפסר ע"ס פסרה
 בחסב מא תצמנה אלנץ אלמחכם, פכאן תפסירה ויין נסך "וכמר ללמוזאג" והו מן
 אללאכתלאט, לאן ליס כאן אלקצד באלקרבנות אלא לתנקל אלנפס אלאנסאניה מן
 אלננקן אלי חאלת אלכמאל, ולדלך קאל תע' עלי יד אלנבי כי לא צויתי את אבותיכם
 ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, אלא אן אלנפס אלאנסאניה
 למא כאנת נאקצת אלוגוד גיד כאמלת אלפטרה, פוגב מן אלחכמה אלאלאהי אן
 יוגד נבי, וארא וגב וגוד אלנבי פלא בד מן שריעה, ויכון פיהא מן אלאואמר ואלנוואה
 לחתי יצח בדלך אגתמאעאת אלאשכאן, ויצח בינהם אלמעאונה, ויגרי בינהם

לא תקרא תכלית באפן מוחלט, אלא נקראת תכלית על דרך אי ההקפדה בלבד. ואם היתה אותה התכלית היא הסופית ואינה עומדת לדבר מבחור, הרי לא יבצר בעצמה או החיוב או האפשרות, ואין כוונתנו כאן באפשרות האפשרות הייחודית⁸¹, אלא האפשרות הכללית. אם היתה בעצמותה האפשרות הרי לא תתכן לה התכלית כפי שאמרנו, ואם נתברר לה החיוב בלבד הרי לא יבצר אותו החיוב או שיהא תואר שלילי או תואר יציבותי, אם היה תואר יציבותי הרי יהיה אותו התואר היציבותי דבר התפעלותי, ואם היה תואר שלילי הרי לא יתואר באותו הדבר כי אם העלה הראשונה אשר לא תקרא עלה אלא על דרך אי ההקפדה, ויהיה זה בענין השליטה כפי ההנהגה האלהית בעולם באופן כללי, ודבר זה מחוץ לעצמות בהחלט, והנה זה ביחס לה יתעלה⁸². אבל בדברים העלולים לא יהיו התארים בהם כי אם על דבר יציבי, לפיכך אמר ע"ה לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, כוונתו בהליכה היעתקות מן הענינים החמריים אל הדברים הנפרדים, אשר באותה היעתקות השכלית מכנים אותה בלשון הליכה, ואותם הדברים לא יושגו אלא באמצעות הכחות האנושיים, אם היו הכחות מובילים אל הנפש ההוגה, הרי הדברים שהושגו להם הם תכלית ההשכלה לכחות, ולפיכך אמר לכו לחמו בלחמי, כי ענין לחם הוא המזון האמתי, וזה לא יתכן אלא בהכנה האלהית לכחות האנושיים, והא לך ראה על כך שהסמך הדבר ואמר ושתו ביין מסכתי, ויהיה זה תוצאת לכו לחמו בלחמי, לפי שאין מניחים מלת יין בסתם אלא על הדבר אשר לנפש בהפשטת הכחות והשגת אותו המושכל האלהי בפעל, לפיכך כנוהו בשם יין. אבל אל יטעך אמרו מסכתי, וישתבש לך הדבר שזה כמאמר הכתוב ישתו יין נסיכם⁸³, כי זה גם אינו כמו אמרו ויין לנסך⁸⁴, כי המתרגם ע"ה⁸⁵ תרגמו כפי מה שנכלל בכתוב המחוכם, לפיכך תרגם יין לנסך "וכימר ללמזאג" וענינו התערובת⁸⁶, לפי שלא היתה המטרה בקרבנות אלא להיעתקות הנפש האנושית מן החסרון למצב השלמות, ולפיכך אמר יתעלה על ידי הנביא כי לא צייתי את אבותיכם ביום הוציא אתם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח⁸⁷, אלא שכיון שהנפש האנושית בעלת מגרעת במציאות בלתי שלמה באפיה, לפיכך חייבה החכמה האלהית שימצא הנביא, וכיון שנתחייבה מציאות הנביא הרי לא יתכן בלי תורה, ויהיו בה מן הצווים והאזהרות כדי שיתקיימו בכך קיבוצי בני אדם, ותתקיים

81 הייחודיות של הפרט הזה.

82 הן הדברים שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה הל' ה.

83 דברים לב לח, והכוונה יין ממש.

84 כמדבר טו ה; טו ז; ועליונותו של זה על הראשון, שההוא לשכרות, וראה לקמן בסוף הקטע, וזה אינו לשכרות.

85 רבנו סעדיה גאון בתרגומו לערבית שם.

86 נכון כי רס"ג תרגם נסך "מזאג" ופירושו מזיגת היין ועירובו במים, ואם כי לא מצאנו פסול למזבח ביין המזוג, ראה מנחות פו ב, ורמב"ם הלכות אסורי מזבח פ"ו הל' ט, אך גם לא מצאנו בשום מקום שיצרכו למזוג יין הנסכים.

87 ראה ירמיה ז כב, והפסוק בשניים.

אלמעאמלה, ויכון דלך בחית לא יטלם בעצהם בעצא, ויכון אדן לא בד מן שראיט, ולא בד לתלך אלשראיט מן ואצע לא בד, ואן יכון בחית ישאפה אלנאס וירשדהם אלי אלשריעה, פייכון דלך לא מחאלה אנסאנא. והו לא בד ואן יכון מכצוצא במעגזאזא וכוארק עאדאזא ליקאד לה אלנאס, פאדא וגב וגוד הדא אלשכץ צרורה פוגב ענדה עקד אלמדהב, ודלך לא יכון אליא באלשריעה, ותלך אלשריעה הי סבב כמאל אלנאסאן צרורה וכרונה מן אלקוה אלי אלפעל, ולא יצח להא כרוג אלא באדראך אלארא אלאלאהיה אלמכנוזה פי תלך אלשריעה אלטאהרה, ובעד תהדיב אללאקה וארתיאץ קואה, וכל דלך לא יכון אלא באסתעדאד אלקוי, ולא יצח אסתעדאד אלקוי אלא אדא כאנת מתהיאה, ולא תהיא אלמאדה אלא בתלטף אלגדיה, פגא אלנבי ע"ס אן יאמרנא באלקרבות, וכאנת לא בד להא מן אחצאר אלכמר, לאנה לטיף וסריע אלחחליל, וכאן מא יגתיי בה אלא אלקוה אלטביעיה, ואלטביעיה כאדמה ללחיואניה, ואלחיואניה מאדה ללנפסאניה, ואלנפסאניה כאדמה ללנאטקה, ואלנאטקה מן שאנהא אלאדראך ואלחצרף פי אלאמור אלאלאהיה. פאדא כאנת חאלת אלקוי הכרא, ואנהא אמור מאדיה, פכאנת הי אלה לגיריהא, פקאל אלמפסר רבנו סעדיה "וכמר ללמזאג" יעני מן מעני מקארנת אלאמור אלטביעיה ואכחלטהא בבבעצה בעץ, ולא בד להא מן מקום אלאהי יקומהא ויחפטהא צרורה. וכדלך קולה ישתו יין נסיכס, ליס אלגרף פיה אלא אן אלשכץ אדא לבס מעקולאתה אלאלאהיה באלאמור אלגסמאניה כאן דלך אלשי אלמלבס יקאל עליה יין נסך, וקאל פיה אלנץ ישתו יין נסיכס.

ואמא אלגרף פי קול רבנו ושתו ביין מסכתי, פאנה קד קוי ענדי היא עלי תאויל אכר וגדתה פי גץ אלחורה פי קולה ומסך לפתח שער החצר, פסרה רבנו סעדיה "וסתר אלכאב", פמא מענאה ענדי פי היא אלא אן דלך אלשי אלמגרד מן אלאמור אלוגודיה אנהו לאזם ללצורה אלנאסאניה, ואללאזם הו גיר אלמלוזם צרורה, פכאן דלך אלשי אלמעלוס להא הו כשבה אלגטא ללנפס ען אדרך דאתהא, לאן אלחעקלאזא אלנאסאניה ללנאסאן הי אמור ערציה, ואלאמור אלערציה לואזם ווגודיה לאזמה לגיריהא, ותלך אלגיריה גיר תלך אללואזם, לאנהא לו כאנת הי חקיקתהא לאדן וגב חצולהא ווגודהא מן אוליה אלחאל. ולמא אחתאגת אלנפס אלי עלם ותעלים ואסתעדאד טביעי בעד אן כאנת עאלמה באלקוה, פעלמנא אן תלך אלמעלומאזא לואזם לזמתהא, ותלך הי תאגבה להא ען אדרך גוהריתהא. פאדא אלכרז בנפי תלך אללואזם ען דאתהא פלא יצח להא אלגאיה אלקצוי אלא בתחציל אלואצאף אלסלביה, ותלך אלואצאף לא יכלו אמא אן תכון תקתצי אלכחורה

ביניהם העזרה⁸⁸, וינהג ביניהם המשא והמתן, ויהיה זה כדי שלא יעשקו זה את זה, והכרח אם כן שיהיו לכך תנאים, והכרח לאותם התנאים קובע בהחלט, ושיהיו באופן שיתקבלו על דעת בני אדם וינחו אותם אל התורה, ויהיה זה בלי ספק אדם. והנה על כל פנים שיהיה מיוחד במופתים ושינויי טבע כדי שישמעו לו בני אדם, וכיון שנתחייבה מציאות האדם הזה בהחלט נתחייב משום כך קביעת שטה, וזה לא יהיה כי אם בתורה, ואותה התורה היא סבת שלמות האדם בהכרח ויציאתו מן הכח אל הפעל, ולא תתקיים לו היציאה כי אם בהשגת ההשקפות האלהיות הכמוסות באותה התורה הגלויה, ואחרי שיפור⁸⁹ מדותיו והכשרת כחותיו, וכל זה לא יהיה כי אם בעיתוד הכחות, ולא יתכן עיתוד הכחות אלא אם היו מסוגלים, ואין סיגול החומר אלא בעידון המזונות, לפיכך בא הנביא ע"ה לצוותינו בקרבנות, והיה הכרחי להן הבאת היין, לפי שהוא עדין ומהיר העיכול, והנה מי שניזון בו הוא הכח הטבעי, והטבעי משרת את החיוני, והחיוני חומר לנפשי, והנפשי משרת את ההוגה, וההוגה מתפקידו ההשגה והשמוש בדברים האלהיים⁹⁰. וכיון שמצב הכחות כן, ושם דברים חמריים, הרי הם כלים לזולתם, לפיכך אמר המתרגם רבנו סעדיה "וכ'מר ללמזוג" כלומר מענין צמידות הדברים הטבעיים והתערבותם זה בזה, ואי אפשר להם בלעדי מיצב אלהי שייצב אותם וינצדם בהחלט. וכך אמרו ישותו יין נסיכם⁸³, אין הכוונה בו אלא שהאדם כאשר הלביש מושכליו האלהיים בדברים הגופניים ייאמר על אותו הדבר המלוכש יין נסך, ואמר בו הכתוב ישותו יין נסיכם.

אבל הכוונה במה שאמר רבנו ושיתו ביין מסכתי, הרי הנראה לדעתי בזה לפי באור אחר מצאתיו בלשון התורה באמרו ומסך לפתח שער הצר⁹¹, תרגמו רבנו סעדיה "וסתר אלכאב", ואין כוונתו בזה לדעתי אלא שאותו הדבר המופשט מן הדברים המציאותיים שהוא חיובי לצורה האנושית, והחיוב הוא זולת המחוייב בהחלט, ויהיה אותו הדבר הידוע לה הוא כעין המכסה לנפש מלהשיג את עצמה, כי ההשכלה האנושית לאדם הם דברים מקריים, והדברים המקריים חיוביים מחיאותיים המתחייבים לזולתם, ואותו הזולת זולת אותם החיוביים, לפי שאלו היו הם אמתתה כי אז תהיה חיובית מציאותם והוייתם מראשית המצב. וכיון שצריכה הנפש ללמידה ולמוד והכנה טבעית אחר שהיתה יודעת בכח, ידענו שאותן הידיעות חיוביים שנתחייבו לה, ואלה הם המסכים החוצצים בעדה מלהשיג עצמותה. וכאשר תעסוק בשלילת אותם החיוביים מעל עצמה הרי לא תושג לה התכלית הסופית אלא בהשגת התארים השליליים⁹², ואותם התארים לא יבצר משיהיו מחייבים הריכזי והאחדות,

88 "אלמעאונה" העזרה זה לזה.

89 אפשר: עידון.

90 ראה מורה הנבוכים ח"ג פ' מו ד"ה אבל הקרבת היין, שכתב הרמב"ם שהוא נבזך בטעם הבאת היין, ומחברנו מנסה להטעימו.

91 אין פסוק כן. וראה שמות לח יח, ועוד.

92 השוה רמב"ם במו"נ ח"א פרקים נט-ס.

ואלוּחֻדָּה, פֶּאן אַקְתָּצַת אַלכֻתָּרָה קֵד כֻּתְרָת, פֶּקֶד נִפְת עַן דָּאָתְהָא וְגֹבֵב וְגֹדֵר אַלכֻתָּרָה וְעָאֵד אַלוּחֻדָּה פִּי דָּאָתְהָא לֹא תִנְתַּפִּי עֵנְהָ, פֶּעָאֵד אַלכֻתָּרָה אִין מוּגֹרְדָּה, לֹאֵן אַלוּחֻדָּה אַכְתָּר מִן כְּתִיר, לֹאֵן לֹא קוּאָם לַלכֻתָּרָה אַלֵּא בַּאֻלּוּחֻדָּה, וְלֹא כֹל וְחֻדָּה מִן תַּלְךְ אַלכֻתָּרָת נִסְבַּת מֵא, וְלֹא פִי דָּאָתְהָא כְּאַצִּית מֵא, פֶּאֲדִין צַאֲרַת אַכְתָּר מִן כְּתִיר, פֶּאֲדִין מֵא אֲנִתְפַּת אַלוּחֻדָּה עֵנְהָ. וְאֵן כִּאֲנַת סִלְבַּת אַלוּחֻדָּה עַן דָּאָתְהָא פִּלֵּא יִלְלוּ תַלְךְ אַלוּחֻדָּה אִמֵּא אֵן תְּכוּן תַּלְךְ אַלוּחֻדָּה אֲלִמְתַּרְדֵּדָּה פִּי כֹל מוּגֹרֵד אִוּ הִי אַלוּחֻדָּה אֲלִיתִי לִלְנַפֵּס אֲלֵאֲנִסְאִינִי, פֶּאֵן כִּאֲנַת אַלוּחֻדָּה אֲלוּגֹרְדִּיָּה פֶּעָאֵד אֲלֵתְקִסִּים מִן אֲלֵרֵאֵס, וְאֵן כִּאֲנַת הִי אַלוּחֻדָּה אֲלֵכְאַצָּה כֵּהָא פֶּקֶט פִּילזֻמְהָא אֲלֵצַפְּאָת אֲלֵאִיגֵאֲבִיָּה וְגֹבֵב וְגֹדֵר לְזוּם אַלוּחֻדָּה לְהָא, וְהִי עֵאִיקָה לְהָא עַן אֲדֵרֵאֵךְ דָּאָתְהָא, לֹאֵן אֲדֵרֵאֵךְ אֲלֵדָּאָת לִלְדָּאָת לֹא יֵצֵח אֲלֵא בְּנִפִי אַלוּחֻדָּה, לֹאֵן אַלוּחֻדָּה מִקְאֲרְנָה לַלכֻתָּרָה וְהִי אֲמֵר עֵאֲרִף לְכֹל דֹּו מֵאֲדָּה צֻרֻרָה, וְאֵן כִּאֵן אֲמֵר עֵאֲרִף פֶּקֶד יִשׁוּב פִּי אֲלֵאֲדֵרֵאֵךְ אֲלֵדָּאָתִי לִלְנַפֵּס, פֶּאֲדָּא אֲנִתְפַּת אַלוּחֻדָּה פִּי וְקַת אֲלֵאֲדֵרֵאֵךְ פֶּקֶד בִּלְגַת גֵּאִיתְהָא אֲלִיתִי לִיס עָאֵד פּוֹקְהָא גֵּאִיָּה, וְלִכּוֹן הִדָּא אֲלֵאֲדֵרֵאֵךְ לֹא יֵצֵח בַּאֲלֵנְטֹר אֲלֵעֻקְלִי וְלֹא בַּאֲלֵפְכֵר אֲלֵאֲלֵאֵהִי, וְאֵנְמֵא יֵצֵח בַּאֲלֵמְשֵׁאֲהֵדָּה אֲלִיתִי לֹא יִתְצַרְף פִּיָּהָא קוּה מִן אֲלֵקוּי, וְלֹא אֲלֵנַפֵּס אִיֵּצָא אֵנְהָא לֹא יִמְכְּנֵהָ אֲלֵתְצַרְף לֵאֵנְהָ מִשְׁגוּלָּה בַּאֲלֵתְדִבִּיר אֲלֵטְבִיעִי, וְלֹא אֲלֵעֻקְלֵא אִיֵּצָא יִמְכְּנֵה אֲדֵרֵאֵךְ הִדָּה אֲלֵאֲמֹר, לֹאֵן לֹא מְעִנִי לֵעֻקְלֵא אֲלִי חֲטוּר אֲלֵאֲשִׁיא וְאֵנְחֻצֵּאֲרֵהָא פִּי גֹוְהִרִיתְהָא, וְהִדָּא אֲלֵאֲדֵרֵאֵךְ קֵד בִּינֵאָה אֵנְה לֹא יֵצֵח אֲלֵא בְּסִלְב אֲלֵאֲשִׁיא אֲלֵכְתִּירָה וּבְסִלְב אַלוּחֻדָּה, פֶּצַח בְּהִדָּה אֲדֵרֵלֵאִיל אֲלֵכְרֵהָאֵנִי אֵן אֲלֵעֻלְמֵא לֹא יֵעֲבֵרוּ בַּאֲלֵפֵאֲטָהֵם אֲלֵא בְּתַלְךְ אֲלֵלוּאָזֵם אֲלֵלֵאזֻמָּה, פֶּקוּי אֲלֵקוּל עֵנְדִי אֵן קוּלָּה וְשֵׁתוּ בִּיֵן מִסְכְּתִי אֵנְמֵא הוּ אֲשֵׁאֲרָה לְתַלְךְ אֲלֵמְעֻקוּלָּאָת, וְתַלְךְ אֲלֵמְעֻקוּלָּאָת הִי זִיאֲרָה עֲלִי דָּאָת אֲלֵנַפֵּס, וְלִדְלַךְ אֲתַבַּע אֲלֵקוּל פִּי קוּלָּה:

וְהֵנָּה כּוּ מִכֹּל פְּרִי מִגִּידִים חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים, פִּיכּוֹן מְעִנִי חֲדָשִׁים הִי אֲלֵצוּר אֲלֵחֻאֲדָתָה עַן אֲלֵצוּר אֲלֵמְתַקְדָּמָה, לֹאֵן תַּלְךְ אֲלֵצוּר אֲלֵמְתַקְדָּמָה הִי כְּשִׁבָּה אֲלֵמֵאֲדָּה לְלִמְתֵּאֲכָרָה עֵנְהָ, פֶּאֲסַמְת כֹּל צוּרָה מִתְקַדָּמָה יִשָּׁן בַּאֲלֵנְסִכְבָּה אֲלִי אֲלֵמְתֵּאֲכָרָה עֵנְהָ, וְתַלְךְ אֲלֵמְתֵּאֲכָרָה תִּסְמֵא חֲדָשׁ לֵאֵנְהָ גֵּאִיָּה לִלְצוּרָה אֲלֵמְתַקְדָּמָה, וְלִדְלַךְ קֵאֵל אֲלֵנֶץ עֲלִי סְבִיל אֲלֵאֲסַתְעֵאֲרֵהָ וְיִשָּׁן מִפְּנֵי חֲדָשׁ תּוּצִיאֵו, לֹאֵן עֵלַת דְּלַךְ אֵן כֹּל צוּרָה טְבִיעִיָּה אִו צוּרָה עֻקְלִיָּה תִתְקַדֵּם לְצוּרָה אֲכֹרִי אֵנְמֵא הִי כְּשִׁבָּה אֲלֵאֲלֵא(א), וּמִתִּי וְגֹבֵב וְגֹדֵר אֲלֵצוּרָה אֲלֵמְתֵּאֲכָרָה פֶּקֶד יִבְטַל פֶּעַל אֲלֵצוּרָה אֲלֵמְתַקְדָּמָה, פֶּכֵּאֵן הִדָּא אֲדֵרֵלִיל עֲלִי אֵן אֲלֵמְעֻקוּלָּאָת אֲלוּגֹרְדִּיָּה אֵנְהָ זִיאֲרָה עֲלִי דָּאָת אֲלֵנַפֵּס וְלוּאָזֵם לְזוּמְהָא, וְהִי חֵאֲנִבָּה לְהָא עַן אֲדֵרֵאֵךְ דָּאָתְהָא, וְלוּ כִּאֲנַת הִי אֲלֵמֹדִיָּה לְהָא אֲלֵאֲדֵרֵאֵךְ אֲלֵתָּאֲנִי, פֶּהִדָּא הוּ נֵהֵאִית אֲלֵגֶרֶף פִּי הִדָּה אֲלֵקוּלָּה כֵּלְהָא.

וְאֵמֵא קוּלָּה וְיֵין הִרְקַח עֵסִיס הֵרְמוּנִים, פֶּאֲעֵלֵם יֵא אִיְהוּ אֲלֵנֵאֲטֹר פִּי אֲלֵעֵלוּם אֲלֵאֲלֵאֵהִיָּה, אֵן כֹּל מֵא אֲתוּ בֵּה אֲלֵמְתַקְדָּמִין מִן אֲלֵאֲנִבִּיא וְאֵאֲלוּלִיא וְאֵלְעֻלְמֵא עִ"ס מִן אֲלֵאֲלֵגֵאזוּ אֲלֵנְבוּיָה וְאֵלֵאֲשֵׁאֲרָת אֲלֵעֻקְלִיָּה אֵנְהָ לִיסַת עֲלִי טֵאֲהֵרָהָא, וְלוּ כִּאֲנַת תַּלְךְ

אם חייבו הרבוי רבתה, וכבר שללה מעצמה חיוב מציאות הריבוי וחזרה האחדות בעצמה לא תשלל ממנה, וחזר הריבוי להיות מצוי, כי האחדות יותר מהרבה, כי אין יציבות לריבוי כי אם באחדות, ולא כל אחדות מאותו הריבוי יחס מסויים, ואין בעצמותה סגולה מסויימת, והרי איפוא נעשה יותר מהרבה, ואם כן לא נשללה האחדות ממנה. ואם היא שללה את האחדות מעצמה הרי לא תבצר אותה האחדות או שתהיה אותה האחדות החוזרת בכל מצוי או שהיא האחדות אשר לנפש האנושית ואם היתה האחדות המציאותית הרי חזר החילוק מראש, ואם היתה היא האחדות המיוחדת בה בלבד הרי מחויבות בה התארים החיוביים ונתחייב מציאות חיוב האחדות לה, והיא עוצרת אותה מלהשיג את עצמה, כי השגת העצמות את העצמות עצמה לא יתכן אלא בשלילת האחדות, כי האחדות צמודה לריבוי והיא דבר מקרי לכל בעל חומר בהחלט, ואם היה דבר מקרי הרי הוא מתערב בהשגה העצמית לנפש, וכאשר תשלל האחדות בעת ההשגה הרי השיגה תכליתה שאין תכלית למעלה ממנה, אלא שהשגה זו לא תתכן בעיון השכלי ולא במחשבה האלהית, אלא תתכן בראייה לנוכח שאין בה שמוש כח מן הכחות, וגם לא הנפש שגם היא אי אפשר לה השמוש מפני שהיא טרודה בהנהגה הטבעית, וגם לא השכל אפשר לו להשיג את הדברים הללו, כי אין ענין לשכל בגבוש הדברים והקף כללותם במהויותיהם, וההשגה הזו כבר בארנו שהיא לא תתכן כי אם בשלילת הדברים הרבים ובשלילת האחדות, הנה נתבאר בראיות הללו ההוכחות כי אין החכמים משתמשים בלשונם אלא באותם החיובים המחוייבים, לפיכך נתחזקה הסברה לדעתי כי אמרו ושתו ביין מסכתי אינו אלא רמז לאותם המושכלות, ואותם המושכלות הם תוספת על מהות הנפש, ולפיכך הסמיך הדבר באמרו:

והנה בו מכל פרי מגדים חדשים גם ישנים, ויהיה ענין חדשים הם הצורות המתחדשות מן הצורות הקודמות, כי אותם הצורות הקודמות הם כעין החומר לבאות אחריהן, לפיכך נקראת כל צורה קודמת ישן ביחס לבאה אחריה, ואותה האחרונה נקראת חדש לפי שהיא תכלית לצורה הקודמת, ולפיכך אמר הכתוב על דרך ההשאלה וישן מפני חדש תוציא⁹³. כי סבת הדבר שכל צורה טבעית או צורה שכלית הקודמת לצורה אחרת אינה אלא כעין הכלי, וכל זמן שנתחייבה מציאות הצורה המאוחרת תבטל פעולת הצורה הקודמת, והרי זו הוכחה על שהמושכלות המציאותיות שהם נוספות על מהות הנפש וחיובי חיוביה, והם חוצצות בעדה מלהשיג את עצמה, ואף על פי שהיתה היא שמביאה לה אותה ההשגה השנייה, והנה זה הוא תכלית המטרה בכל האמרה הזו.

אבל אמרו ויין הרקח עסיס הרמונים, דע אתה המעיין במדעים האלהיים, כי כל מה שאמר והו הקדמונים מן הנביאים והחסידיים והחכמים ע"ה מן החידות הנבואיות והרמזים השכליים שאינן כפי פשוטן, ואלו היו אותן הדברים מורים על הדבר

אלאמור תדל עלי אלאמר אלוגודי אלטאהר אלמשהד בעין אלחס, פאן זלך אלשי אלטאהר לים הי אלא מן אתאר אלשי אלגיר אלמשהד, ולא ימכן אלקרי אלנסאניה אן תתצרף פיהא אבדא, אלא אדא ורד עליהא מן אלנפס אלנאטקה אלתי הי מחל אלוגוד בגמלתה אלעאם ואלכאץ, והי צורה כל מוגוד מן חית אנה מוגוד, ועליה ברהאנין.

אלברהאן אלאול אן אלעלל אנקסמת אלי ארבע עלל, אלעלה אלאולי הי אלעלה אלפאעליה, ואלעלה אלחאניה הי אלעלה אלצוריה, ואלחאלתה הי אלעלה אלגאיה, ואלראבעה הי אלעלה אלמאדיה. ואמא אלעלה אלמאדיה אנמא הי עלה לוגוד אלצורה לא לקואמהא, ונחנא נגד אלנפס אלנאטקה לים הי מתקדמה פי אלוגוד לתלך אלמעלומה, אלא אנהא כשבה אלצאפה להא, ולו כאנת עלה מאדיה לצור אלמעלומאת למא כאנת תדרך אלמעלומאת אלחאצלה להא דאימא, פלולא כאנת איצא תדרך דאתהא ותדרך גוהרהא לאדן כאנת מאדיה, לאן אלמאדה מן שאנהא וכאצית קבול אלצורה, ואלקבול הו אמרא אנפעאליא. ולא תעטרצני בקולי הו אמרא אנפעאליא לא פעליא באדראך אלנפס אלנסאניה ללמאהיאת באלחצוראת, פאן הוּא אלאעתראץ ימכן חלה ענד מן קד צחת לה אלריאצה פי אלעלום אלמנטקיה ואלטביעיה ואלאלאהיה עלי תרתיב. והו אן אלנפס אלנאטקה מדרכת אלשיא מן בעצהא בעץ לא מן דאתהא, ולא יצח זלך אלדאראך אלא בחצור אלעקל אלפעאל ואשראקה עלי אלמראיאת, פחיניד אן אלנאטקה תדרך תלך אלמאהיאת ותעלמהא, פזלך אלמעלום אנמא הו אמרא אנפעאליא, ולכן אן אלנפס אלנסאניה אדא אכזת במנאסבת תלך אלמעלומאת בעצהא לבעץ פחיניד קד צח להא פי זלך צורה מא מכצוצה בתלך אלמאהיאת אלמנאסבה לבעצהא בעץ, פתלך אלצורה הי אלמאהיאת אלתי גדרתהא אלנפס אלנאטקה ען סאיר אלמעלומאת, פתתחד בהא ותכון עין גוהריתהא, ואדא כאנת כזלך פקד אנתפת ענהא אלעלה אלמאדיה, וחבת פיהא אלעלה אלפאעליה ואלצוריה ואלגאיה. פהדא הו אלברהאן אלאול עלי אן אלנפס אלנאטקה הי צורה כל מוגוד, ולזלך אסתחק אלנסאן אן יסמא עאלם צגיר, לאנה צאר מצאד ללעאלם אלכביר.

ואלברהאן אלחאני אנה למא ודנא פי אלוגוד כלה אן לא בד לה מן פאעל צרורה, פלא יכלו זלך אלפאעל אמא אן יכון חאלא פיה או לא יכון חאלא פיה, פאן כאן חאלא פיה פלא יכלו אמא אן ימכן מפארקתה או לא ימכן, פאן אמכן מפארקתה פהי אלעלה אלפאעליה, פלא יכלו תלך אלעלה אלפאעליה אמא אן תכון ואגבה או ממכנה, פאן כאנת ואגבה פלא יכלו אמא אן יכון וגובהא מן דאתהא או לא יכון. פאן כאן וגובה מן דאתה פהו אלואגב אלאול תעאלא עלוא כבירא, ואן כאן וגובה מן

המציאותי הפשוט הנראה בעין החוש, הרי אותו הדבר הגלוי אינו אלא מעקבות הדבר הבלתי נראה, ואי אפשר לכחות האנושיים להשתמש בהן כלל, אלא אם שפע עליהן מן הנפש ההוגה שהיא מקום המציאות בכללותה הכללית והייחודית, והיא צורת כל נמצא באשר הוא נמצא, ועל כך שתי הוכחות.

ההוכחה הראשונה שהעלות נחלקות לארבע עלות, העלה הראשונה היא העלה הפועלית, והעלה השניה היא העלה הצורית, והשלישית היא העלה התכליתית, והרביעית היא העלה החמרית. אשר לעלה החמרית הרי היא עלה למציאות הצורה לא לקיומה, והננו מוצאים את הנפש ההוגה שלא קדמה במציאות לאותה הידועה, אלא שהיא כעין נספחת לה, ואלו היתה עלה חמרית לצורות המדעים כי אז לא היתה משגת המדעים המצויים לה תמיד, ואלולי היתה גם משגת עצמה ומשגת מהותה כי אז היתה חמרית, כי החומר במהותו וסגולתו קבלת הצורה, והקבול הוא דבר התפעלותי. ואל תקשה עלי באמרי הוא דבר התפעלותי לא מעשי בהשגת הנפש האנושית למהויות על ידי הציור, כי קושיא זו אפשר לפרקה בעיני כל מי שנתקיימה לו ההכשרה במדעים ההגיוניים והטבעיים והאלהיים לפי סדר. והוא שהנפש ההוגה משגת הדברים זה מזה לא מעצמותה, ולא תתכן אותה ההשגה כי אם בהמצא השכל הפועל וזריחתו על הדברים הנראים, רק אז ההוגה משיגה אותן המהויות ויודעתן, ואותו הנודע אינו אלא דבר התפעלותי, אלא שהנפש האנושית כאשר נבחנת ביחסי אותן הידיעות זו לזו רק אז יתקיים לה בכך צורה מסויימת מיוחדת באותן המהויות התואמות זו את זו, ואותה הצורה היא המהות אשר הפשיטתה הנפש ההוגה מיתר הידיעות, ותתאחד בה ותהיה עצם עצמותה, וכיון שהיא כך הרי כבר נשללה ממנה העלה החמרית, ונתיצבה בה העלה הפועלית והצורית והתכליתית. והנה זו היא ההוכחה הראשונה על שהנפש ההוגה היא צורת כל נמצא, ולפיכך זכאי הוא האדם להקרא עולם קטן⁹⁴, לפי שהוא נעשה כנגד העולם הגדול.

וההוכחה השניה, שכיון שמצאנו במציאות כולה שלא יתכן ללא פועל על כל פנים, הרי לא יבצר שאותו הפועל או שהוא שרוי בו או שאינו שרוי בו, אם היה שרוי בו הרי לא יבצר או שאפשר שיבדל ממנו או שאי אפשר, אם אפשר שיבדל ממנו הרי היא העלה הפועלית, ואם כן לא יבצר לאותה העלה הפועלית או שתהיה חיובית⁹⁵ או אפשרית, אם היתה חיובית הרי לא יבצר או שיהיה חיובה מעצמה או שלא יהיה. אם היה חיובה מעצמה⁹⁶ הרי הוא החיובי הראשון יתעלה עליו רב, ואם היה חיובה

94 על הענין הזה שהאדם עולם קטן, ראה רמב"ם במו"נ ח"א פ' עב, ומדרש הגדול שמות כו ל, ושם הביא הרבה מקבילות בין האדם-העולם-המשכן. ועיין פירוש רס"ג לספר יצירה מהדורותי עמ' קג, וראב"ע שמות כה מ. ומעין רעיון זה כבר נמצא אצל פילון. ועיין מדרש תדשא פ"ב, ותנחומא פקודי ב. וראה גם גן השכלים פ"ב מהדורותי עמ' יב והלאה. וכך הובא ענין זה גם ב"רסאיל אכיואן אלצפא" ח"ג רסאלה יב.

95 חיובית המציאות או אפשרית המציאות.

96 מכאן עבר במקור מלשון נקבה ללשון זכר ללא צורך.

גידה פלא יכלו דלך אמא אן יכון מתעלקא או לא יכון מתעלקא, פאן כאן מתעלקא פלא יכלו אמא אן ימכן כרוגה מן אלקוה אלי אלפעל או לא ימכן, פאן אמכן פדלך מאל אלעקול אלאנסאניה, ואן לם ימכן פהו מאל עקול אלאפלאך ענד מן יזעם אן להא עקול, ואן לם יעתקד דלך פליס הו מטאלב בהדא אלגרף, ואן לם יכון מתעלקא, פהו מאל אלעקול אלמפארקה אלרוחאניה פלא יכלו דלך מן אחד קסמין, והו אמא אן תכון ואגבה או ממכנה, פאן כאנת ואגבה פלא יכלו וגובהא אמא אן יכון מן דאתהא או מן גיראה, פאן כאנת מן דאתהא פתכון הי בדאתהא ואגבת אלוגוד בדאתהא, פיכון ואגב אלוגוד אכתר מן ואחד, ודלך מחאל עלי מא תבת באלבראהין אלקטעיה אנה לא ימכן אן יכון אלואגב אלוגוד אלול אלדי וגובה מן דאתה אכתר מן ואחד, ואנה לא יצח עליה אלאנקסאם, ואנה ליס וחדתה כחדת אלגנס, ולא כחדת אלנוע, ולא כחדת אלפעל, ולא כחדת אלשכץ אלואחד אלמרכב, וכל מן ראם אן יוגב לה תע' צפה מן הדזה אלצפאת או מן גיראה מן סאיר אלצפאת אלאיגאביה לקד צאר מציריהו ביס אלמציר, ומן אורד פיה אקואל ממא תוגב לה איגאב שי מן אלצפאת אלתבותיה לקד טאלת כלמאתה וכתר הדיאנה מן גיר אלרזול אלי אלחק, ואיציא לם אחדן מן אלמחקקין פי אלעלום אלאלאהיה יוגב צפה לה תע' מן חית דאתה וחקיקתה, פחאשא תם חאשא וכלא תם כלא אן לא יפעלו דלך, אלא אנהם ע"ס למא תצפחו אפעאלה ווגוב אלוגוד ענה ותכציץ כל שי בכצוציה מא לם יתכצץ בהא גיריה, פמן חית אן נטרהם ואתגאההם אלי תלך אלכצוציה ותתמימהא לדלך אלמוגוד פעלמו באלנטור אלעקלי ורזול דלך ליס הו מן דאתה אלא מן גיריה צרורה, פלמא צח לה אלקואם אלאלאהי מן אלואגב אלול פקד צאר אלן ואגבא, לכן אלוגוב הו אלמקום לכל שי, פנקול לא יכלו אמא אן יכון וגובה מן דאתה או מן גיריה, פאן כאן מן דאתה פיכון ואגב אלוגוד אכתר מן ואחד ודלך מחאל עלי מא תקדם פי אול אלחקסיס, אמא אן יכון וגובה מן גיריה פלא יכלו תלך אלגיריה אמא אן תכון ואגבה

מזולתה הרי לא יבצר הדבר או שיהא תלוי⁹⁷ או שלא יהא תלוי⁹⁷, אם היה תלוי⁹⁷ הרי לא יבצר או שאפשרית יציאתו מן הכח אל הפעל או שאינה אפשרית, אם אפשר הרי הוא כמו השכלים האנושיים, ואם אי אפשר הרי הוא כמו שכלי הגלגלים לרעת מי שסובר שיש להם שכלים⁹⁸, ומי שאינו סובר כן הרי אין לדרוש ממנו ענין זה⁹⁹. ואם לא היה תלוי⁹⁷, הרי הוא כמו השכלים הנבדלים הרוחניים ואז לא יבצר הדבר מאחד משני חלקים, והם, או שיהו חיוביים או אפשריים¹, אם היו חיוביים הרי לא יבצר חיובם או שיהא מעצמם או מזולתם, אם היה מעצמם הרי יהיו הם עצמם מחריבי המציאות בעצמם, ויהיה אם כן מחוייב המציאות יותר על אחד, וזה מוכחש כפי שכבר נקבע בהוכחות החלטיות שלא יתכן שיהא מחוייב המציאות הראשון אשר חיובו מעצמו יותר על אחד, ושלא תתכן בו החלוקה, ושאינן אחדותו כאחדות הסוג ולא כאחדות המין, ולא כאחדות החלק, ולא כאחדות הפרט האחד המורכב. וכל מי שדימה להמציא לו יתעלה תאר מן התארים הללו או מזולתם משאר התארים החיוביים הרי כבר הגיע למצב הכי גרוע שאפשר להגיע אליו. ומי שאמר בו דברים המחייבים לו חיוב דבר מן התארים התכונתיים² הרי כבר ארכו דבריו ורבו הזיותיו מבלי להגיע אל האמת³. וכן אין אף אחד מן האמתיים⁴ במדעי האלהות שמחייב לו יתעלה תאר מצד עצמותו ואמתתו, וחלילה חלילה וחס להם מלעשות זאת, אלא שהם ע"ה כאשר התחקו אחר פעולותיו וחיוב המציאות ממנו וייחוד כל דבר⁵ בייחודיות מסויימת שלא נתיחד בה זולתו, הרי מצד עיונם ופנייתם לאותו הייחוד והשלמתו⁶ לאותה המציאות ידעו בעיון השכלי והגעת⁷ דבר זה אינו מעצמותו אלא מזולתו בהחלט, וכיון שנתברר לו היצוב האלהי מן החיובי הראשון הרי כבר נעשה עתה חיובי, אלא שהחיוב הוא המיצב לכל דבר. ונאמר לא יבצר או שיהא חיובו מעצמו או מזולתו, אם היה מעצמו הרי יהיה מחוייב המציאות יותר על אחד וזה מוכחש כפי שכבר קדם בראשית החלוקה. אבל אם יהיה חיובו מזולתו, הרי לא יבצר

97 כן הוא ככה"י "מתעלקא" ואם אינו טעות הרי פירושו תלוי וקשור בחומר, ולכן תרגמתי את כולן תלוי. אך חוששני שצ"ל "מתעלקא" והכוונה שאינו שכל בפעל כנבדל, אלא כשחן להשכיל בלבד אבל הוא קתה שכל, רוכש שלמותו מבחור, וכפי שמדגים כשכל האדם.

98 וראה רמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ג הל' ט, ומורה הנבוכים ח"ב פ"ד.

99 כלומר החלוקה השלישית, אלא רק שתי חלוקות השכל הנבדל ושכל האדם, אבל אין תלוי בלתי יוצא מן הכח אל הפעל. ונראה שמחברנו סובר שאין לגלגלים שכל, ממה שמשמש במלה "ענר מן יצעם" מי שנדמה לו.

1 מחוייבי המציאות או אפשרי המציאות.

2 'ת'בותייה" תכונות יציבות וקבועות, והרי זו שניית הרכבה אם כי בלתי משתנית.

3 השוה לשון הרמב"ם במורה הנבוכים ח"א פ' נט.

4 אפשר: היסודיים, כלומר העוסקים במדעי האלהות באופן יסודי ומעמיק.

5 מכל הנבראים. וראה רמב"ם במורה פ' עד הדרך החמישי.

6 הייחוד שבכל פרט הוא הגורם שלמות אותו הפרט כפרט מסויים.

7 צ"ל במקור "אן רצול" ואז יש לתרגם "כי הגעת".

או ממכנה, פאן כאנת ואגבה פלא יכלו דלך אלוגוב אמא אן יכון מן דאתהא או מן גירהא, והכדא יעוד אלתקסים מן אלראס, או יתסלסל אלמר אלי לא נהאיה, ודלך מחאל אן יכון הדא עלה להדא והדא עלה להדא פיוכן איצא תסלסל [גיר] מתנאהיא, ויוכן כל ואחד מנהא ואגבא באלאכר פיוכן דלך חרא, ודלך איצא מחאל עלי מא הו משהור פי אלבראהין אלעקליה אלמורדה פי אלחכמה. פבקא מן אלתקסים אלדי אורדנאה קסמא ואחדא, והו אן יכון דלך אלשי ממכנא, ודלך אלממכן הו מחתאג אלי סבב צרורה, פלא יכלו דלך אלסכב אמא אן יכון ואגבא או ממכנא, פאן כאן ואגבא פתעוד אלתקסימאת כלהא, ואן כאן דלך אלסכב ממכנא ולא בד לה מן פאעל צרורה ודלך אלפאעל יגב אן יכון ואגב אלוגוד בדאתה ומפיד אלוגוד מן דאתה והו אלסכב אלאול ואלפאעל אלאול. ואדא כאן אלפאעל פאעלא צרורה פפעלה תאבע לדאתה, פאדא כאן דלך כדלך והו תבע אלפעליה לדאתה, פאן תלך אלדאת לא תפעל שיא [א]לא בתקדם עלמיתהא לדאתהא. ואדא תבתת אלעלמיה חצל וגוד אלמעלוס. ואדא כאן דלך אלמעלוס יתבעה מעלוס אכר צרורה פלך אלמעלוס אלדי פרצנאה אולא לא יכון מדרכא למעלוס אלדי יתבעה, אלא אנהו אלסכב לוגודה, פאנתפא פי הדא אן תכון אלעקול עאלמה לכל צורה תוגד ענהא ענד מן יגוד וגוד אלעקול. ואמא מן לא יגוד דלך פלא ילזמה הדא, לאן הדא יחתאג אלי נטר דיקק גדא לא יערפה פי זמאנא הדא אלא אלמחקקין פי עלם אלפלספה. וקד כרגנא ען אלגרף פי הדא אלבראהן פנעוד אליה.

הו אן אלפאעל לא בד לה פי פעלה מן גרף, הדא אדא כאן אלפאעל דו אכתיאר, או לה גרף פי עלמה או אסתפאדת כמאל יסתכמל בה בחצול דלך אלמפעול. ואמא אדא כאן אלפאעל אעלי מן הדא אלמר אלדי קלנאה, פליס פעלה תאבע אלא לאראדתה, ותלך אלאראדה הי עלמיה דאתה לדאתה, פתלך אלעלמיה לא בד להא מן אלתעיין צרורה, ואלא לא תסמי עלמיה. ואדא צח אלתעיין פלא יכלו דלך אמא אן יגב ענדה אלוקוף פי פעליה אלפאעל עלי מא נבהנא אן אלפעליה תאבעה ללעלמיה או לא יגב, פאן וגב פצאר כל מעלול תאבעא למעלול אול, וכל מא כאן מתאכרא פהו יאכד כאצית אלמחקדם לה פי אלוגוד. והכדא אעתבר אלאמור כלהא פי אלוגוד, אלא אן אנתהא אלי אלצורה אלאנסאניה פכאנת אלצורה אלאנסאניה אלגאיה אלאכירה, פעלמנא אנהא הי מפעול אלכארי תע' והי אלתמאם ואלתאם צורתהא, פאדן הי אלמפעול אלאול מן חית כונהא הי אלדי תם בהא אלנוע אלאנסאני ואלגנס אלחיואני, ושאבהת אלעאלם בגמלתה, ואנחצרת פיהא אלצורה אלאלאהיה אלתאמה. פחין אדן עלמנא אנהא צורה כל מוגוד מן חית כונה מוגוד, פהדא אתמאם אלבראהן אלחאני עלי כון אלנפס אלנאטקה הי צורה אלצור פי אלוגוד וגאיה אלגאיה. ולא תערתרצני פי הדא אלמוצע מן וגוד אלכארי תע' ותקול אנה הו אלצורה ואלפאעל ואלגאיה, ואן הדא צחיח בלא שך, ולכן הדא ליס הו עלי הדא אלפן, ואנמא

אותו הזולת או שיהיה חיובי או אפשרי, אם היה חיובי לא יבצר אותו החיוב או שיהא מעצמו או מזולתו, וכך תחזור החלוקה מראש, או ישתלשל הדבר עד ללא סוף, וזה מוכחש שיהא זה עלה לזה וזה עלה לזה ותהיה גם השתלשלות [שאינן לה] סוף⁸, ויהיה כל אחד מהם חיובי באחר ויהיה זה חפשי, וגם זה מוכחש כפי שהדבר מפורסם בהוכחות השכליות שמחייבת החכמה. ונשאר מן החלוקה שהבאנו חלק אחד, והוא שיהיה אותו הדבר אפשרי, ואותו האפשרי הוא זקוק לסבה בהחלט, ולא יבצר באותה הסבה או שתהא חיובית או אפשרית, אם היתה חיובית הרי חזרו כל החלוקות כולן, ואם היתה אותה הסבה אפשרית ואי אפשר לה מבלעדי פועל בהחלט, ואותו הפועל צריך שיהא מחוייב המציאות בעצמו ומשפיע המציאות מעצמו והוא הסבה הראשונה והפועל הראשון. ואם היה הפועל פועל בהכרח הרי פעלו נספח לעצמותו, וכיון שהדבר כן והוא ספיחות הפעולה לעצמות, הרי אותה העצמות אינה פועלת מאומה אלא בקדימת ידיעתה את עצמה. וכאשר נתקיימה הידיעה הרי נמצא הידוע. וכיון שאותו הידוע נספח לו ידוע אחר בהכרח הרי אותו הידוע אשר בהנחתו הראשונה לא יהיה מושג לנספח הבא אחריו, אלא שהוא הסבה למציאותו, והנה נשלל בזה שיהו השכלים יודעים כל צורה הנמצאת מהם אצל מי שמניח מציאות השכלים. אבל מי שאינו מניח את זאת⁹ אין זה מחייב אותו, לפי שזה צריך לעיון עמוק מאד שאין יודעו בזמננו זה אלא הבקיאים במדעי הפילוסופיא. וכבר יצאנו מן הענין בהוכחה הזו, ונחזור אליו.

והוא שהפועל בהכרח שתהא לו בפעולתו מטרה, כמה דברים אמורים בשהיה הפועל בעל בחירה, או שיש לו מטרה בידיעתו או השגת שלמות שהוא נעשה בה שלם במציאות אותו הנפעל. אבל אם היה הפועל למעלה מן הדבר הזה שאמרנו, הרי אין פעולתו נספחת אלא לרצונו, ואותו הרצון הוא ידיעת עצמו לעצמו, והרי אותה הידיעה הכרחי שיהא לה יחוד בהחלט, שאם לא כן לא תקרא ידיעתית. וכאשר נתברר הייחוד הרי לא יבצר הדבר או שמתחייב בו הפסק פעולת הפועל כפי שהעירונו שהפעולה נספחת לידיעה או שאינו מתחייב, אם הדבר מתחייב נעשה כל עלול נספח לעלול ראשון, וכל שהוא מאוחר הרי הוא לוקח סגולת אותו שקדמו במציאות. וכך התבונן כל הדברים במציאות, עד שיסתיים בצורה האנושית ונעשת הצורה האנושית התכלית הסופית, ואז ידענו שהיא פעולת הבורא יתעלה והיא שלמות ותיאום צורתה, נמצא איפוא שהיא הנפעל הראשון מחמת היותה היא אשר בה נשלם המין האנושי והסוג החי, ונדמתה לעולם בכללותו, ונאצרה בה הצורה האלהית השלמה. ואז ידענו שהיא צורת כל נמצא מחמת היותו נמצא, וזוהי השלמת ההוכחה השנייה על היות הנפש ההוגה היא צורת הצורות במציאות ותכלית התכליות. ואל תקשה עלי במקום זה מציאות הבורא יתעלה ותאמר שהוא הוא הצורה והפועל והתכלית, כי זה נכון בלי ספק, אלא שזה אינו לפי האופן הזה, אלא הוא לפי ענין אחר, והוא שכוונתם

8 ראה רמב"ם במורה הנבוכים ח"א פ' עד, כשטות המוחלמין הדרך השני והרביעי.

9 השוה רמב"ם במר"ן ח"ב פ' כב.

הו עלי גרף אכר, ודלך אנהם יענון באלפאעל אלאול אנהו אלצורה, אעני אנה סבב וגורד כל מוגוד, ובאלגאיה, לאן נחנא נגד ענד אלחאמל אלכאלג אן אלמוגודאט כלהא גאיתהא אלכארי תע', לאנהא מתנאהיה אליה.

ואלאן נעוד אלי אלגרף אלמקצוד והו קולה ויין הרקח עסיס הרמונים, פאן מענאה ענדי פי הדה אלקולה אן אלאמור אלעקליה לא בד להא מן אתלביס ואלתשביה בגיריאה, ולא נעני בתלך אלגיריה אלא אן וגודהא מביאן לגוהריתהא, ולו כאנת תלך אלגוהריות פאצלה פי וגודהא והי עלת קואמהא, פאנהא מן חית כונהא מוגודה פיה פאנהא תסמא פי דאתהא רמונים, לאן אלרמון פי וגודה אן אלשריף מחאטט באלאדון מנה, פאדא כאן אלשכץ אלאנסאני פיה אלאסתעדאד אלאלאהי וכרגת צורתה מן אלקוה אלי אלפעל פאנה לה קדרה עלי תחציל אלמעאני אלאלאהיה ותגרידהא ואכראגאה מן אלקוה אלי אלפעל, פבחצולהא מן חית אתגריד אתתאם קאל פיה עסיס הרמונים, ומן חית אנהא אמור לא תחצל אלא בכרוג מן אלקוה אלי אלפעל פאן דלך קאל פיה ויין הרקח, ודלילך עלי דלך מא קאל פיה אלנץ פי אתורה רוקח מרקחת מעשה רוקח, פגא ע"ס אן ינבהנא עלי הדה אלמעאני אלאלאהיה אתי חצלת לה יקינא, וקצד אן ינקל כל מתעלם מתהיי ללכמאל אלאלאהי פקאל ויין הרקח עסיס הרמונים, פקד נבהנא פי הדה אלקולה עלי שי מן אלאסראר אלאלאהיה, ולם נחצר דלך אלא פי אלכראהין אתי אורדנאהא לחתי לא יערף מא קלנאה אלא מן כאן אהלא דלך. ואלכוף איצא מן אלגאהליה אלדי לים ענדהם אלא מגרד כאלאת פאסדה, וקד כאלפו איצא אלאמור אלעקליה ותכטו טור אלנגאת ואלגואר אלאלאהי, רצארו יהו פי עאלם אלכון ואלפסאד, רצארו פי אלעזאב אלדי לא יעאדלה תפריק אלנאר ותבדיל אלזמהריר. פנסאל מן אללה אלכלאץ מנהם, ואלמעונה עלי מא נחן פיה מן שרח הדה אלאלפאט כלהא.

ואמא קולה דובב שפתי ישנים, אעלם אן הדה אלקולה אנמא הי קולה דאלה עלי אמר מסתמר פי אלעאלם פי נוע אלאנסאן מן חית כונה קאבלא ללכמאל, וכרוג מן אלקוה אלי אלפעל, לא מן חית כונה פעאל באלטבע, לאן פי הדה אלגהה לא יסמא אנסאן לאנה משארך סאיר אלחיואנאת פי היא אלאמר לכונה אקתצא איגאד אלמתל, פאדן אדא תצרפת [אלצורה] אלנועיה פי היא אלפעל פלא תסמא תלך אלצורה אלנועיה אנסאניה אלא בתסאמת, לאן קוה אלאמכאן פי אלכרוג מן אלקוה אלי אלפעל פיהא מוגודא מן וקת אתעלק פי אלגסד אלאנסאני. ואדא כאן דלך כדלך אסתחקת בתלך אלאסמיה, וכאן להא מראתב פי וגודהא ותנקילהא מן חאלה אלי חאלה אלי אן תבלג אלי גאיה כמאלהא ותמאמהא. פאול כון יכון להא פי בדאית וגודהא, והו אן אלשכץ אלאנסאני יגתדי פי אלגדא, ודלך אלגדא לא יכלו אמא נבאת

באמרם על הפועל הראשון שהוא הצורה, כלומר שהוא סבת מציאות כל נמצא, והתכלית, לפי שאנו מוצאים עם ההתבוננות המעמיקה כי כל הנמצאים תכלית הבורא יתעלה, לפי שהם תכליתן אליו.

ועתה נחזור אל הענין שהוא המטרה והוא אמרו ויין הרקח עסיס הרמונים, הרי כוונתו לדעתו באמרה הזו שהענינים השכליים הכרחי שיהא בהן החלוף והדימוי בזולתן, ואין כוונתו אותה הזולתיות אלא שמציאותן נבדלת מעצמותן, ואלו היו אותן העצמויות מבדילות במציאותן והן סבת יציבותן, הרי הן מחמת היותן מצויות בה הנה הן נקראות בעצמן רמונים, כי הרמון במציאותו שהנכבד מוקף במה ששפל ממנו, וכאשר יהיה באחד מכני אדם העיתוד האלהי ויצאה צורתו מן הכח אל הפועל, הרי יש בו היכולת להשיג הענינים האלהיים ולפשטן ולהוציאן מן הכח אל הפעל. והרי במציאותה מחמת ההפשטה המושלמת אמר בה עסיס הרמונים, ומחמת היותם דברים שאינם נמצאים כי אם ביציאה מן הכח אל הפועל הרי בזה אמר ויין הרקח, והא לך ראייה על כך מה שאמר בו הכתוב בתורה רוקח מרקחת מעשה רוקח¹⁰, לפיכך בא ע"ה להעירנו על הענינים הללו האלהיים אשר הושגו לו על נכון, ונתכוון להעתיק כל לומד המתעתד לשלמות האלהית לפיכך אמר ויין הרקח עסיס הרמונים, והנה העירנו באמרה זו על דבר מן הסודות האלהיים, ולא השגנו זאת אלא על ידי ההוכחות שהבאנו עד שלא ידע מה שאמרנו אלא מי שהיה ראוי לכך. וגם החשש מפני הסכלים אשר אין בידם אלא סתם דמיונות נפסדות, ואף גם חלקו על הדברים המושכלים ועברו את שביל המשגב המעוז והסתופפות בצל עליון, ונעשו תוהים בעולם ההויה וההפסד, ונמצאו ביסורין אשר לא יאה שקול כנגדם לא להט¹¹ האש ולא רעת הקור. ותפלתנו לפני ה' להנצל מהם, ויעזרנו במה שאנחנו בו כלומר פירוש כל המלים הללו.

אבל אמרו דובב שפתי ישנים, דע כי האמרה הזו היא אמרה המורה על דבר התמידי בעולם במין האדם מחמת היותו מקבל השלמות, והיציאה מן הכח אל הפועל, לא מחמת היותו פועל באופן טבעי¹², כי מבחינה זו אינו נקרא אדם לפי שהוא משותף עם שאר בעלי החיים בענין הזה, כי הדבר הזה הוא בחוק המצאת הדומה, ואם כן כאשר משתמשת [הצורה] המינית בפעולה זו אין אותה הצורה המינית נקראת אנושית אלא על דרך אי ההקפדה, כי כח האפשרות של היציאה מן הכח אל הפועל מצוי בה משעת המצאותה בגוף האנושי. וכיון שהדבר כן זכאית היא לאותן השמות, ונעשו לה דרגות במציאותה והעתקתה ממצב למצב עד אשר תתרום¹³ אל תכלית שלמותה ושכלולה. והנה ראשית ההוייה שתהיה לה בתחלת מציאותה, והוא שהפרט האנושי ניזון במזון, ואותו המזון לא יבצר או שהוא מן

10 שמות ל כה.

11 "תפריק" מה שהאש מלהטת הדבר עד שמפורתו והופכתו לאבק.

12 כלומר מוליד כיוצא בו וממשיך את ההוייה הטבעית.

13 אפשר: תגיע.

ואמא חיוואן, פאלחיוואן לא יחצל וג'ודה אלא בואסטת אלנבאת, ואדא תמת
 אלנבאתיה פי אלנשא אלי אן תבלג אלי גאית כמאלאה, חם אגת'אדא בה אלחיוואן והו
 כל מא כאן מעד ללאג'דיה, חם אן אלאנסאן יגת'די באלחיוואן ובמא שרף מן אלנבאת,
 חם אנה בעד ד'לך תחילה אלקוה אלגא'דיה אלי צורה אכ'רי משאבהה לג'והר אלמגת'די
 בה. חם אנה יתולד מן אלטף אלאג'דיה אלמני, חם אנה כאן מבדא אלשהוה. פאדא
 חצל אתקא אלזוג'ן וחצל אלבור פי אלמזרעה, ופעלת פי אלארבע אלטבאיע פעל
 תרכיב ואכתלאט, פתעלקת פיה אלנפס אלאלאהיה מן אלמבדא אלמפארק, פאדא
 אתצלת פיה אלנפס פחין אד'ן תפעל פיה אפעאלא מכתלפה והו אמתדאד ותשכיל
 אלאעצא כל עצ'ו עלי חסב מא הו עליה מן קבול תלך אלמאדה, פהדא פי הדיה
 אלחאלה תסמא נבאתיה, ולא תסמא נבאתיה מן חי'ת ג'והרהא וחקיקתהא אלא מן חי'ת
 כונהא מקרונה בד'לך אלפעל אלטביעי, לאן לו כאנת חקיקתהא הי הדיה אלחקיקה
 למא אמכנהא אן תפעל להדא אלבד'ן אלעג'יב אלתרכיב אלדי תעג'ז עקולנא בעד
 אסתכמאלאה ותמכנהא באלאחאטה פי מערפתה אלא באלקליל. פכיף פי כונהא פי
 ט'למה אלארחאם, פאד'ן אן ג'והרהא פי מעלול אלבארי תע', ואלמעלול הו עין
 אלעלה. פאדא כאן הדא הכדא פליס אד'ן משכל אלאעצא ומצורהא לא ג'סם ולא קוה
 פי ג'סם ולא ממכ'ן איצא, לאן אלממכ'ן הו מחתאג אלי סבב יכ'ר'גה מן אלקוה אלי
 אלפעל, וד'לך אלמכ'רג אמא ואג'ב ואמא ממכ'ן, פאן כאן ואג'ב פקד צח אלמטלוב, ואן
 כאן ממכ'ן פילום פיה מא לום פי אלחקסים אלאול, והדא אן כאן יסתנד אלי ממכ'ן
 ואלממכ'ן אלי ממכ'ן פיג'ב אלחסלסל, ואלחסלסל מחאל. ואדא כאן הדא עלה להדא
 והדא עלה ללאכ'ר לום אלדור, ואלדור איצא מחאל. פצח אד'ן אן תשכיל אלאעצא
 ותצוירהא ותכטיטהא לא תצדר אלא ען מבדא עטים ופאעל עלים. ובהדא אלכרהאן
 יט'הר לכל טאלב אלחק לדאתה וג'וד אללה תע', ונפי אלח'נויה ענה. וקד כ'רגנא ען
 אלגרף אלדי נחנא פיה, והו תביי'ן חאל אלנפס אלאנסאניה, פנעוד אלי תרתיבהא.
 פאדא תמת פיהא אלאמתדאדאד וחבתת אלאעצא ואנחצר אלחאר אלג'ריוי פי
 אלקלב והו אול עצ'ו יתכון, פלבסת אלנפס אלחיוואניה, פאדא בלגת אלוקת אלמעלום
 פתחרכת ללכ'רוג באד'ן אללה ג'ל ג'לאלה, פאדא כ'רגת אלי פצא הדיה אלדניא לבסת
 אלנפס אלחסיה, וכאנת אלחסיה מאדה למא ארפע מנהא והי אלנפסאניה, וכאנת
 אלנפסאניה מאדה ללנאטקה, ואלנאטקה ללעאקלה, ואלעאקלה ללנבויה, ואלנבויה
 ללמלכיה, ואלמלכיה תרתקי אלי אלמלכות אלאעלי, וכאנת פי חאלהא הדא ופי
 ארתקאיהא אן לא תחיט במא הו ארפע מנהא, פכאן פי חקהא יסמא אלנום ואלגפלה,
 לולא אן תדארכהא אללה ברחמתה וג'על להא מכ'רג יכ'ר'גה מן אלקוה אלי אלפעל,
 וד'לך אלמכ'רג לא יכלו אמא ג'סמאני ואמא רוחאני, פאמא אלמכ'רג אלרוחאני פהו

הצומח או שהוא מן החי, והנה החי לא תושג מציאותו אלא באמצעות הצומח, וכאשר ישלם הצומח בגדולו עד שמגיע לתכלית שלמותו, וניזון בו אחר כך החי והוא כל מה שהיה מיועד למוזן, ואחר כך ניזון האדם בחי ובמה שחשוב מן הצומח, ואחרי כן משנה אותו הכח המזין לצורה אחרת דומה לעצם הניזון בו. ואחר כך מתילד מן העדין שבמוזן הזרע, וזוהי הויית ראשית התאווה, וכאשר תהיה פגישת הזוג ונמצא הזרע בנוזע, ופעל בארבעת הטבעים פעולת הרכבה והתערבות, אז תקשר בו הנפש האלהית מן המקור הנכדל, וכאשר תמצא בו הנפש רק אז תפעל בו פעולות שונות והוא התפשטות ותכנית האברים כל אבר כפי הראוי לו מקבלת אותו החומר, והנה במצב זה נקראת צמחית, ואינה נקראת צמחית מחמת עצמותה ואמתתה אלא מחמת היותה צמודה לאותה הפעולה הטבעית¹⁴, כי אלו היתה אמתתה היא האמתות הזו לא היתה יכולה לפעול בגוף הזה הנפלא ההרכבה אשר ילאו שכלינו אחר שלמותם והתחזקם מלהקיף ידיעתו אלא במעט. כל שכן בהיותה בחשכת הרחם, נמצא כי עצמותה¹⁵ עלולה על ידי הבורא יתעלה, והעלול הוא עצם העלה. וכיון שהדבר כן אין אפוא מתכנן האברים ומציירם לא גוף ולא כח בגוף¹⁶ וגם לא אפשרי, כי האפשרי זקוק הוא לסבה שתוציאהו מן הכח אל הפועל, ואותו המוציא או חיובי או אפשרי, אם היה חיובי הרי הושגה המטרה¹⁷, ואם היה אפשרי הרי מתחייב בו מה שנתחייב בחלוקה הראשונה, והנה זה אם היה נסמך אל אפשרי והאפשרי אל אפשרי ואם כן מתחייבת ההשתלשלות, וההשתלשלות מוכחשת. ואם היה זה עלה לזה וזה עלה לאחר מתחייב החזרה חלילה, וגם החזרה חלילה מוכחשת. נתברר אם כן כי תכנון האברים וצירוף ותיאורן לא נעשה אלא על ידי מקור עצום ופועל יודע. ובהוכחה הזו יתברר לכל דורש האמת לעצם האמת מציאות ה' יתעלה, ושלילת השניות ממנו. וכבר יצאנו מן הענין אשר אנחנו בו, והוא באור מצב הנפש האנושית, ונחזור אל דירוגה. וכאשר תשלם בה ההתפשטות ויתיצבו האברים ויאגר החוס הטבעי בלב והוא האבר המתהווה ראשון, אז תתלבש בנפש החיוניות, וכאשר יגיע הזמן הידוע תתעורר לצאת כרצון ה' יתרום ברוממותו, וכאשר תצא אל מרחב העולם הזה תתלבש בנפש החושית, ותהיה החושית חומר למה שלמעלה ממנה והיא הנפשית, ותהיה הנפשית חומר להוגה, וההוגה למשכלת, והמשכלת לנבואית, והנבואית למלאכית, והמלאכית מתעלה¹⁸ אל המלכות העליונה, וכאלו היא במצבה זה ובהתעלותה אם לא תקיף במה שהוא למעלה ממנה, יהיה זה ביחס לה נקרא שינה והעלמה, אלמלי שנייה לה ה' ברחמיו ועשה לה מוציא המוציאה מן הכח אל הפעל, ואותו המוציא לא יבצר או שהוא גשמי או רוחני, אשר למוציא הרוחני הרי הוא

14 הגדילה וההתפתחות על ידי הצמח או תולדת הצמח כלומר החי.

15 של הנפש.

16 אין זה נגד דברי הרמב"ם כמו"נ ח"ב פ"ו מהדורותי בין ההערות 40-41. אלא כוונתו על העלה

הסופית וכמ"ש הרמב"ם שם ח"א פ' סט ד"ה כבר נתבאר במדעי הטבע.

17 מה שנאמר לעיל שהעלול הוא עצם העלה, והכוונה כאמור על ידי הדירוג.

18 אפשר: מתרוממת.

אלעקל אלפעאל. ואמא אלמכרָג אלגסמאני פהו אלמעלם אלדי ירסם להא זלך באלפאט ואחרף מתבאינה, לחתי ירסם פיהא זלך אלמעני אלאלאהי אלמכנון פי תלך אלאלפאט. פאדא תמכנת מן זלך אשרק עליהא אלעקל אלפעאל, פחיין מא תרתסם פי גוהרהא תלך אלמעאני אלאלאהיה, פחיין אדן פי זלך אלוקת תתצרף פיה אלקוי אלאנסאניה תצרפא עגיבא, פתנתבה מן נומהא ותרתקי מן רקדת גהאלתהא. פגא ע"ס ינבה אלאנסאן ללכמאל אלאנסאני וטלב אלכרוג מן אלקוה אלי אלפעל, ודאפע אללדאת אלגסמאניה ען דאתה, ופי קותה אלאלאהיה אלשוק אלי אלאתקי מן צורה [אלי צורה] אעלי מנהא ואבהא ואכמל ואדום דואם, פהיא הו מעני קולה דוכב שפתי ישנים. פכאן הו פי דאתה פי גאיה אלכמאל ואלכהא פי אלתעקלאת אלאנסאניה, פלם יסתבעד אן יקול הדיה אלקולה אלשריפה לחתי ינבה אלגאפלין ען תלך אלדוראכאת אלעקליה, פהיא הו תמאם הדיה אלקולה ובאללה אלסאטעאנה.

ואמא קולה והוא תרומת ייני וראשית כל דגני, פאעלם אן פי אלוגוד גוהר ותסעת אעראץ, פאלגוהר פי דאתה גניא ען אלמחל ואלמוצוץ, וליס יחתאג אלי שי אכר יקומה, אלא אנה פי דאתה גניא ען אלתקוים, ולכן למא חבת וגודה פלא בד לה פי זלך אלוגוד אלאלאהי מן מקארנת אלסעה, ואלא לם יכון לה וגוד כאץ, כל וגוד מבהם, והו כונה גיר מתעין, ואיא לם יצח לה אלתעיין פחיין אדן לא יכון מוגודא אבדא, לאן אלוגוד מן אלפצול אלמתממה, ואלפצול אלמתממה הי מן לואזם אלצורויה, פלא ימכן וגודה אלא באקתראנהא בה, ולא ימכן מפארקתהא אבדא. פהכיא גמיע אלמוגודאת כלהא איא אעתברתהא עלי אלתגמיל, והו מן עאלם אלגסם אלדי הו עאלם אלטביעה אלי אן יתהי אלי אלנפס אלאנסאניה, פאנה לא ימכן אן יוגד צורה דון מאדה ולא גוהר בלא ערץ, פכאן אקרב תהיו ללכמאל אלמטלק הי אלנפס אלאנסאניה, וכאנת מכתלפת אלמראתב פי אלכמאלאת ואלנקצאנאת, פכאן אול עלמהא הו אלוגוד, ואלוגוד הו מן אלבדיהאית, והו יעם כל מוגוד צורויה מן רוחאני וגסמאני. וכאנת אלדוחאניאית כפיה פי דאתהא, לא תצח ללנפס אלנאטקה אלא בעד אלאתיאץ אלעטיים. ואמא אלגסמאניה מנהא פאנהא תדרכהא ברהאניה ואסודלאלאת וגודייה, וכל זלך לא יצח אלא בעד תצרף אלקוה אלבאצרה פי זלך אלמוגוד פי אכתנאפה באלאעראץ אלגסמאניה, חם אן אלקוי תתצרף פיה עלי תרתיב כאץ אלי אן יצל זלך אלמדריך אלי אלנפס אלאנסאניה. חם אן אלנפס אדא אכדת זלך באלתפציל פחיין אדן תסמי נאטקה, ואן אכדת זלך אלמדריך אלאלאהי בגיר תפציל אלא אנהא אדרכתה עלי כנה מא הו עליה פהי תסמי עקלא, זלך אלכר ינעת בה והו מעני אלערץ אלדי בינאה קבל, פאדא אעתברנא מעני אלמקארנה פאן עלם זלך אלשי יסמא עלמא טביעיא, ואדא אעתברנאה פי דאתה מן חית אלתגריד פהו עלמא אלאהיא, וכאן הו אלגאיה להא, לאן אלעלה אלגאיה הי

השכל הפועל. ואשר למוציא הגשמי הוא המלמד החוקק לה הענין במלים ואותיות שונות, כדי שייחקק לה אותו הענין האלהי הכמוס באותם המלים. וכאשר תתחזק בכך יזרח עליה השכל הפועל, ורק אז יחקקו בעצמותה אותם הענינים האלהיים, ורק אז באותו העת ישמשו בה הכחות האנושיים שמוש נפלא, ואז תתעורר משנתה ותתרומם מתרדמת סכלותה. לפיכך בא ע"ה לעורר את האדם לשלמות האנושית ודרישת היציאה מן הכח אל הפועל, והרחקת התענוגות הגשמיות מעצמותו, ויש בכחו האלהי התשווקה אל ההתרוממות מצורה [לצורה] יותר נעלה ממנה ויותר בהירה ושלמה ויותר תמידת תמידות, הנה זה הוא ענין אמרו דובב שפתי ישנים. והיה הוא¹⁹ בעצמו בתכלית השלמות והבהירות במושכלות האנושיות, לפיכך לא היה רחוק בעיניו לומר את האמרה הנכבדה הזו כדי להעיר את הפתאים לאותן ההשגות השכליות, וזהו השלמת האמרה הזו, ובה' העזר.

אבל אמרו והוא תרומת ייני וראשית כל דגני, דע כי במציאות עצם ותשעה מקרים²⁰, והנה העצם הוא עצמו בלתי זקוק למקום ולנושא, ואינו צריך לדבר אחר ליצבו, אלא שהוא בעצמו בלתי זקוק ליצוב, אבל כיון שנתקיימה מציאותו הרי הכרחית לו באותה המציאות האלהית צמידות התשעה, ובלעדי זה לא תהיה לו מציאות ייחודית, אלא מציאות סתמית, והוא מחמת היותו בלתי מוגדר, וכאשר לא תתקיים לו הגדרה הרי אז לא יהיה מצוי כלל, כי המציאות מן הדברים המשלימים, והדברים המשלימים הם מחיובי ההכרחיות, ולכן לא תתכן מציאותו כי אם בהצמדותם בו, ולא תתכן פרידתם לעולם. ככה הם כלל כל הנמצאים כאשר מתבוננים בהם באופן כללי, והוא מעולם הגופות שהוא עולם הטבע עד אשר יסתיים אל הנפש האנושית, כי אי אפשר שתמצא צורה ללא חומר ולא עצם ללא מקרה, והיתה היותר קרובה בעיתוד לשלמות המוחלטת היא הנפש האנושית, והיו מעלותיה שונות בשלמות ובמגרעות, והיתה ראשית ידיעתה היא המציאות, והמציאות היא מן המובן בעיון ראשון, וזה כולל כל מצוי בהחלט רוחני או גשמי. והיתה הרוחניות נעלמת בעצמה, לא תתקיים לנפש ההוגה אלא לאחר הכשרה מרובה, אבל הגשמיות מהן הרי היא משיגה אותן בהוכחות וראיות מציאותיות, וכל זה לא יתקיים אלא לאחר שמוש הכח הרואה באותה המציאות בכללותה במקרים הגופניים, וכך הכחות משתמשים בו לפי סדר מיוחד עד אשר יגיע הדבר המושג אל הנפש האנושית. וכן כאשר הנפש האנושית לוקחת את הדבר בפירוט רק אז תקרא הוגה, וכאשר לוקחת אותו המושג האלהי בלי פירוט אלא שהיא השיגתו כפי אמתתו בדיוק הרי היא נקראת שכל, וזה האחרון מכנים בו והוא ענין המקרה אשר בארנוהו לפני כן, וכאשר נתבונן בענין הצמידות הרי ידיעת אותו הדבר נקרא ידיעה טבעית, וכאשר נתבונן בו בעצמותו מבחינת ההפשטה הרי הוא מדע אלהי, ויהיה הוא התכלית לה²¹, כי העלה

19 הרמב"ם.

20 עשר הקטיגוריות של אריסטו. ומנאן הרמב"ם בספרונו "מלות ההגיון" שער עשירי, ורס"ג באמנות ודעות המאמר השני מהדורתי עמ' צז-קיא, ובפירושו לספר יצירה מהדורתי עמ' מו.

מתקדמה לסאיר אלעלל באלדאָת, ולו כאנת מתקדמה להא באלוֹגוֹד הי מן אלאמור אלעארצָה ללמאהיאת, פלדלך כאן מעלומא אלשכץ אלאנסאני אנמא גאיתהא אלי כון אלמדרך יוגב ללנפס תחציל גוהרהא באלפעל, ודלך לא ימכן אלא פי אחאד אשכאץ אלנוע אלאנסאני, והו מן אכְתָארה אללה ואמדה בתופיקה, ולהדא גא ע"ס אן יעלמנא ברתבת אלאמור אלאלאהיה ותחצילהא ללעקל, פאן כל מא אשרק אלנוֹר אלאלאהי ללעקל אלאנסאני וגד דלך אלמעקול ען מואדה, וליס תם מואד גיר אלחטעה אלתי הי לאחקה ללגסם ולה מאהיה מא לא ימכן אן תכון חקיקתהא הי אלמקארנה להדה אלחטעה, אלא אנהא מן גמלה מבאדי אלוֹגוֹד, פאדן גוהר אלגסם מן חית חקיקתה לא ימכן אלעלם בה בתצרף שי מן אלקוי אלאנסאניה אלדי ללעקל פקט, ולא יצח אלעלם בה בתוסט אלקוי אלא מן חית כונה מקארנא ללאעראץ. וכדלך אלנפס להא פי דאתהא אלתגדד, לאנא אדא אעתברנאהא מן חית כונהא מפארקה וגיר מדרכה ללבדן פהי תסמא עקליא לא נפסא, ואנמא אסמת נפס אלא מן חית וגוֹרהא ואקתראנהא אלמכצוזה ואלמרכבה. וכדלך אלעקל לה פי דאתה מאהיה רוחאניה מגרדה בדאתהא לא מגרדה בגירהא, והי מכתצה באסם אלאבדאע, לאנהא מן חית דאתהא להא אסם, לאן אלאסמא מן אלאשיא אלזאידה עלי דאת אלמסמא, וכדלך אכתץ איצא מן חית דאתה באסם אלעאלם, ואעני באלעאלם הו עלם אללה תע' מן אעתברה באלנטר אלוֹדקיק צאר הו דאת אלבארי, (דאת אלבארי) וכאן הו אלאניה, וכאנת אלאניה הי עין אלמאהיה. ואן אעתבר מן חית כונה מעלומא פקט פכאנת אלאניה הי גיר אלמאהיה ואכתץ באסם אלאבדאע, וכאן לה פי דאתה אלוֹגוֹד אלכאץ לה, פמן חית קרן בה אלוֹגוֹד אסמי עקלא, וכאן פאעלא פי מא דונה ופי אלחטעה אלמטלקה לא אלמכצוזה. פמן עלם מאהיה מן מאהיאת אלמוֹגוֹדאָת וגרדהא ען מואדהא פהי תסמא תרומה, וקד גא פי נץ אלתורה עלי סביל אלאסתעארה להאדא אלשי וקאל מעשר מן המעשר, וקאל העשירי יהיה קדש, פדלנא אן אלמעשר יסמא תרומה, פקאל ההנא איצא והוא תרומת ייני וראשית כל דגני. ולדלך אתבע קולה:

מדושתי וכן גרני, לאנה דאם פי אסתגראקה לתלך אלמעאני אלאלאהיה אלתי הי צאפיה ען אלחשויש ואלתגליט [אלצאדרה] ען אלקוי אלגסמאניה ואלקוי אלטביעיה, ולם יתצרף חין אדן פי דלך אלמדרך אלאנסאניה אלתי וגב כהא בקאיה, פלדלך קאל מדושתי וכן גרני.

ואמא קולה ויינו מכרם קרן בן שמן, פליס יעני הנא אלא אלאמור אלאלאהיה אלתי פאצת מן אללה תע' בואסטת אלעקול אלאלאהיה ואלנפוס אלכליה ואלצור אלנועיה. ותלך אלאמור אלאלאהיה ואלנפוס אלכליה ואלצור אלנועיה הי מן נוע הדה

התכליתית היא קודמת לשאר העלות באופן עצמי, ואף על פי שהיא קודמת להן במציאות הרי היא מן הדברים המקריים למהויות, ולפיכך היה ידוע הפרט האנושי שאין תכליתו אלא שיהיה המושג מחייב לנפש ידיעת עצמותה בפעל, וזה לא יתכן כי אם באחדים מבני המין האנושי, והוא מי שבחר אותו ה' ושפע עליו רצונו, ולפיכך בא ע"ה להודיענו סדירות הדברים האלהיים וגבושם לשכל, וכל זמן שזרח האור האלהי על השכל האנושי ימצא אותו המושכל מנספחיו²², ואין שם נספחים זולת התשעה שהם נספחים לגוף אשר לו מהות מסוימת שלא יתכן שתהא אמתותה היא הנצמדת לתשעה אלו, אלא שהיא מכלל ראשיות המציאות, נמצא כי עצם הגוף מצד אמתתו לא יתכן לדעת אותו בשימוש מאומה מן הכחות הגופניים אשר לשכל בלבד, ולא יתכן לדעת אותו באמצעות הכחות אלא מצד היותו צמוד למקרים. וכך הנפש יש לה בעצמותה ההתחדשות, כי כאשר אנו מתכוונים בה מצד היותה נבדלת ובלתי משגת את הגוף הרי היא נקראת שכל לא נפש, ולא נקראה נפש אלא מחמת מציאותה וצמידותה המיוחדת והמורכבת. וכך השכל יש לו בעצמותו מהות רוחנית מופשטת בעצמה לא מופשטת בזולתה, והיא מיוחדת בשם היצירה, לפי שהיא מחמת עצמה יש לה שם, כי השמות מן הדברים הנוספים על עצמות הנקרא בשם, ובכך נתיחד גם מצד עצמו בשם היודע, כוונתי ביודע היא ידיעת ה' יתעלה מי שמתכוונן בו בעיון מעמיק נעשה הוא עצם הבורא, ויהיה הוא האניות²³, ותהיה האניות היא עצם המהות. ואם נתכוונן בו מחמת היותו ידוע בלבד תהיה האניות זולת המהות ונתיחד בשם היצירה, ותהיה לו בעצמותו המציאות המיוחדת לו, ומחמת שנצמד לו המציאות נקרא שכל, ונעשה פועל כמה שלמטה ממנו ובתשעה הסתמיים לא המיוחדים. והנה מי שידע מהות מן מהויות הנמצאים והפשיטם מחומריהם הרי הם נקראים תרומה, וכבר נאמר בלשון התורה על דרך ההשאלה לדבר זה אמר מעשר מן המעשר²⁴, ואמר העשירי יהיה קדש²⁵, השמיענו שהמעשר נקרא תרומה, לפיכך אמר גם כאן והוא תרומת ייני וראשית כל דגני. ולפיכך הסמיך לו אמרו:

מדושתי וכן גרני, לפי שהוא התמיד בהתעמקותו באותם הענינים האלהיים שהם טהורים מן הבלבול והשבוש [הבאים] מן הכחות הגופניים והכחות הטבעיים, ולא שמשה אז באותו המושג האנושיות אשר נתחייב בה קיומו התמידי, לפיכך אמר מדושתי וכן גרני.

אבל אמרו ויינו מכרם קרן בן שמן, אין כוונתו כאן אלא הדברים האלהיים אשר שפעו מאת ה' יתעלה באמצעות השכלים האלהיים והנפשות הכלליות והצורות המיניות. ואותם הדברים האלהיים והנפשות הכלליות והצורות המיניות הם מסוג

22 תרגום מלולי "מחמיו" וכיון שמדובר במופשט תרגמתי "מנספחיו".

23 מונח זה אשר נשתבשו בו לדעתי כל המפרשים, בארתיו היטב במורה הנבוכים מהדורתי ח"א פ' נח הע' 16 עיין עליו שם.

24 במדבר יח כו.

25 ויקרא כז לב.

אלוסאיט אלתי ערדנאהא, אלא אן תלך לס תקתרן בגיראה אבדא. ואמא אדא אעתרנאהא בעקולנא אלאנסאניה ונטרנא אלדקיך, פאנהא לא תפארקהא אבדא, ואנהא להא כשבה אלהיולא, לאן אדא אעתרנא אלגוד עלי אלאטלאק וגדנאה וגוב ואמכאן, פאלאמכאן מאדה ללוגוב, ואלוגוב צורה לה, והו מן אלמבדא אלאול אלדי הו מבדא אלמבאדי, פצאר אלאמכאן מן גהה אלמעלול, ולא מעלול אקרבי אלי אלבארי תע' אלא אלמבדע אלאול, ומנה אנבעתת אלמוגודאח כלהא, פצאר כל מוגוד יוגד אנמא וגובה מן אלואגב אלאול. ואמכאנה מן אלמעלול. פתבת עלי מא קלנאה אן תלך אלמעלולאח אלאול אנמא הי היולא לכל מא יוגד ענהא אלי אנתהא אלמאהיאח אלאלאהיאח אלדי אכרהם אלצורה אלאנסאניה. ואדא כאן אלמבדא אלאול הו עלת אלוגוד, ואלוגוד הו עלי מא תבת אנקסם אלי קסמין וקד תקדם זכרהם והם אלוגוב ואלאמכאן, פאלוגוב צארר ען אלאול, לאן אלואגב לא יצדר ענה אלא ואגב, פבקה אלממכן, פלא יכלו אמא אן יכון וגודה מן דאתה או מן גירה, פאן כאן וגודה מן דאתה פצאר ואגבא, וצאר אלממכן בדאתה ואגב בדאתה ודלך מחאל, לאן אלממכן מחתאג אלי גירה, וכל מא לה חאגה אלי אלגיר פלא יכון מסתקלא בדאתה, ווגובה לא יכלו מן מרגח ירגח וגודהה עלי עדמהא, לאן אלשי אדא תרגח וגודהה עלי עדמה וגד, ואן תרגחת אסבאב אלעדמיה צאר מעדומא לא מוגודא, וכל מא כאן כדלך פאן צרורת אלעדס מוגודהה פיה דאימא. ואדא לס תרגח פיה אחד אלחאלתיך כאן מתוסטא לא מוגודא ולא מעדומא. ואדא צאר מוגודא מן דון מרגח ירגח וגודהה עלי עדמה פכאן מוגודא מן גיר סבב, וכל דלך מחאל, פאדן לא בד מן מרגח עלי כל חאל, פדלך אלמרגח לא יכלו אמא אן יכון ואגבא או ממכנא, פאן כאן ממכנא פיגב אסתנאדה אלי גירה, ודלך אלגיר אלי אכר, ודלך אלי לא נהאיה, פיגב אן יכון עלל ומעלולאח לא נהאיה להא באלפעל, וכל דלך מחאל, לאן אלתסלסל מחאל, ואן כאן דלך אלממכן יסתנד אלי ממכן אכר, ודלך אלאכר יסתנד אלי דלך אלשי אלדי הו סבב לה, פדלך איצא מחאל לאנה יעוד דורא, ואלדור איצא מחאל. פאדן לא בד מן אסתנאדה אלי ואגב, ודלך אלואגב הו אלואגב אלאול אלדי לא סבב לווגודה. פאדא כאן אלאמר הכדא פיכון אלממכן קד צאר ען אלואגב, ונחנא פרצנא אן לא יצדר ען אלואגב אלא ואגב, וקד אנתפא בהדא אלתקסים אן אלממכן לא יכון סבב לווגוד נפסה. פנקול אנה חין לא מאנע מן אן יכון אלממכן מסתנד אלי אלואגב, והו אנא קד פרצנא אן אלוגוב צורה ללאמכאן, ולא מעני ללאמכאן אלא קוח קבול לדלך אלואגב ותעיינה פיה, פיצייר חיינד דלך שי ליס מוגודא בדאתה, ולא לה כצוציה אלא באסתנאדה אלי דלך אלואגב, פאדא צם מא לה מן דאתה אלי מא לה מן גירה תבת וגודה ותעין, פדלך אלוגוד ואלתעייך הו אלמסמא בלאמכאן, והו אלדי קאל פיה אלנבי ע"ס דמות כסא, לא אלכסא בדאתה, לאן דמות אנמא הי מן מעני אלשבהיה ללשי אלאכר אלדי הו אשרף ואעלא רתבה, פהדא מא חצל מן אעתיבאר חאל אלממכן. ואלדליל אלואצח עלי אנה לא יגב אסתנאדה אלא אלי אלעלה אלאול.

האמצעים הללו אשר מנינו אותם, אלא שההם לא נצמדו בזולתם כלל. אבל אם נתבונן בהם בשכלינו האנושיים ועיוננו המעמיק, הרי אינם נפרדים מהם לעולם, והרי הם להם כעין ההיולי, כי כאשר אנו מתבוננים במציאות באופן החלטי נמצא בה חיוב ואפשרות, והרי האפשרות חומר לחיוב, והחיוב צורה לה, והוא מן המקור הראשון שהוא מקור המקורות, ונעשת האפשרות מצד העלול, ואין עלול יותר קרוב אל הבורא יתעלה כי אם הנוצר הראשון, וממנו השתלשלו כל הנמצאים, ונעשה כל נמצא שימצא אין חיובו אלא מצד החיובי הראשון, ואפשרותו מצד העלול. הנה נתברר כפי שאמרנו שאותם העלולים הראשונים אינם אלא היולי לכל מה שנמצא מהם עד סוף המהויות האלהיות אשר האחרון שבהם הצורה האנושית. וכיון שהמקור הראשון הוא עלת המציאות, והמציאות כפי שנתברר נחלקת לשני חלקים וכבר הזכרנום לעיל והם החיוב והאפשרות, והנה החיוב נובע מן הראשון, כי החיובי לא יבוא ממנו אלא חיובי, ונשאר האפשרי, ולא יבצר או שתהיה מציאותו מעצמו או מזולתו, אם היתה מציאותו מעצמו נעשה חיובי, ונעשה האפשרי בעצמו חיובי בעצמו, וזה מוכחש, כי האפשרי זקוק לזולתו, וכל שיש לו זקיקות לזולת לא יהיה עצמאי בעצמו, וחיובו לא יבצר מן מכריע שיכריע מציאותו על העדרו, כי הדבר כאשר הוכרע מציאותו על העדרו ימצא, ואם הוכרעו סבות ההעדר נעשה נעדר לא מצוי, וכל דבר שהוא כך הרי הכרח ההעדר מצוי בו תמיד. ואם לא יוכרע בו אחד משני המצבים יהיה ממוצע לא מצוי ולא נעדר. ואם נעשה מצוי מבלי מכריע שיכריע מציאותו על העדרו יהיה מצוי מבלי סבה, וכל זה מוכחש. אם כן לא יתכן ללא מכריע על כל פנים, ואותו המכריע לא יבצר או שהוא חיובי או אפשרי, אם היה אפשרי הרי הכרחית השענותו על זולתו, ואותו הזולת על אחר, וזה עד בלי סוף, ויתחייב שיהיו עלות ועלולים שאין להם סוף בפעל, וכל זה מוכחש, כי ההשתלשלות מוכחשת. ואם היה אותו האפשרי נשען על אפשרי אחר, ואותו האחר נשען לאותו הדבר אשר הוא סבה לו, הרי גם זה מוכחש לפי שהדבר חוזר חלילה, וגם החזרה חלילה מוכחשת. אם כן בהכרח שתהא השענותו אל חיובי, ואותו החיובי הוא החיובי הראשון אשר אין סבה למציאותו. וכיון שהדבר כך הרי שהאפשרי נמצא מן החיובי, ואנחנו הנחנו כי לא יהיה מן החיובי אלא חיובי, והנה בחלוקה זו נשלל שהאפשרי לא יהיה סבה למציאות עצמו. ונאמר אז שאין מניעה שיהא האפשרי נשען על החיובי, לפי שאנו כבר הנחנו כי החיוב צורה לאפשרות, ואין ענין האפשרות אלא כח קבול לאותו החיובי והגדרתו בו, ויהיה זה אז דבר בלתי מצוי בעצמו, ואין לו יחוד כי אם בהשענו אל אותו החיובי, וכאשר יצטרף מה שיש לו מעצמו עם מה שיש לו מזולתו תתיצב מציאותו ותוגדר, והנה אותה המציאות וההגדרה הוא הנקרא אפשרות, והוא מה שאמר בו הנביא ע"ה דמות כסא²⁶, לא הכסא עצמו, כי דמות אינה אלא מענין הדימוי לדבר האחר שהוא יותר נכבד ונעלה בדרגתו, וזהו מה שהושג בחקירת מצב האפשרי. והראיה הברורה שלא תתכן השענותו אלא אל העלה הראשונה, נתברר איפוא כי עלת

פצח אדן אן עלה כל שי ופאעלה הו אלוואגב אלווגוד אלאול. ובהדא אלברהאן יצח וחדה אלבארי תע' ענד כל מברהן ועאלם במבאדי אלווגוד כלהא אלטביעיה ואלאלאהיה עלי אלעמוס, ובדלך אלעלם יצח אלפיץ אלאלאהי עלי אלנפס אלנאנסאניה בואסטא תלך אלמעלומאת, ולא מעני באלפיץ ההנא אלא תחציל כל צורה אלאהיה מבהמה ללצורה אלנאנסאניה, לאן ליס פיהא תפציל אצל גמלה כאפיה, לאן אלתפציל לא יכון אלא ענד אלנפס אלנאטקה, ואמא ענד אלעקל פלא, והו אלדי קאל פיה ויינו מכרם קרן בן שמן, לאן לפטוה יין הו מא שרף מן תלך אלמעלומאת אלווגודיה אלתי במגמוועהא אסמת כרם, פאדא חצל מנהא אלגאיה וגב וגוד אלצורה אלנאנסאניה פי גוהריתהא, וליס קולי ההנא אלגאיה אלאכירה אלתי הי נהאית תלך אלמעלומאת, לאן אלמעלומאת אלווגודיה פיהא אלאשתראך ואלתבאין, פתבאינהא מן חית אן אלנפס ירתסם פיהא צור אלמעלומאת עלי מא הי עליה פי אלווגוד, וקד יגב אשתראכהא פי אלנפס ואתחאדהא פיהא, ולאנהא איצא מתנאסכת אלדואת פי כונהא ווגודהא, פאדא אעתברנאה עלי אלתפציל ואלתכצין פאן כל מאהיה מבאינה ללאכרי פי וגודהא ומאהיאיתהא, פקד לא יגב אתחאדהא פי אלנפס, לאן אלנפס כאלשי אלקאבל ללצורה אלמכתלפה, פלא יגב חצול אלמקבול פי אלקאבל אלא עמא עליה אלווגוד, ולא יתחד פיה שי מן תלך אלא אדא אכדת תלך אלצור במנאסכתהא אלי בעצהא בעץ, פמן חית אתחאדהא ולא יגב פיהא אלאשתראך פלא בד להא מן מכצץ יכצעהא, והו אלדי קומהא ואעטי חדודהא אלדאיתיה, ודלך אלמכצץ הו לא ואגב בגירה ולא ממכן בראתה, ואנה הו אלדאת אלאולי, פהדא וגב אן נסמיה באסמית אלהים. אמא אדא אעתברת מן חית אלאשתראך פדלך אלאשתראך לא יכלו אמא אן יכון באמר ערצ'י או באמר דאתי, פאן כאן באמר ערצ'י פמן אלמעלום אן אלאמור אלערצ'יה קד ימכן מפארקתהא, אמא אן באלוגוד פלא יכון חין אדן משארכתהא באמר ערצ'י. ולא איצא קולי אשתראך ליס הו אלאשתראך אלמקוול פי אלמנטק, לאן דלך מתחד באלאסם מכתלף באלמעני, וההנא אנמא אלגרץ בלאשתראך אלא באתחאד אלמאהיאת באלנסבה אלאלאהיה אללאזמה להא, ולא אעני באלנסב אלא אלווגוד פקט. ואמא אן יכון אשתראכהא באמר דאתי פלא יכלו אמא אן יכון קבל אלווגוד או מע אלווגוד, ואלקסמאן אלאולאן באטלאן, לאן קבל אלווגוד ליס פיה לא אשתראך ולא תבאין ולא וגוד שי אצלא, אלא אן אלמעלול מסתרהן פי דאת אלעלה, פיגב אן תכון אלחצה אלמשתרכה מוגודה קבל כונהא מוגודה, ודלך מחאל. ולא איצא בעד אלווגוד, לאן אלפצל אלמשתרך בין כתידין פי אלחקוים לא יגב תאכירה ען אלמתקומאת, פאלקסמאן אדן באטלאן, פבקא אן יכון אשתראכהא מע אלווגוד ואגתמאעהמא וקת אן יוגדא. ודלך אלגאמע ואלמקום לה לא יגב אן יכון לא גסם ולא קוה פי גסם ולא ממכנא אבדא, אלא אנה הו אלאה תע'. פכחסב הדא אלגזה פקיל פיה אלוה וצור לכל. פמתא מא תמכנת אלנפס

כל דבר ופועלו החיובי המציאות הראשון. ובהוכחה זו יתברר יחוד הבורא יתעלה אצל כל מוכיח ויודע ראשיות המציאות כולם הטבעיות והאלהיות באופן כללי, ובאותה הידיעה יהיה השפע האלהי על הנפש האנושית באמצעות אותם הידיעות, ואין ענין השפע כאן אלא השגת כל צורה אלהית סתומה לצורה האנושית²⁷, לפי שאין בה חלוקה כלל באופן מוחלט, כי החלוקה אינה אלא אצל הנפש ההוגה, אבל לא אצל השכל, והוא אשר אמר בו ויינו מכרם קרן בן שמן, כי מלת יין הוא מה שנכבד מאותם הידיעות המציאותיות אשר בצירופם נקראו כרם, וכאשר הושגה מהם התכלית נתחייבה מציאות הצורה האנושית בעצמותה, ואין אמרי כאן התכלית הסופית אשר היא תכלית אותם הידיעות, כי הידיעות המציאותיות בהם השתוף וההבדלה, והנה ההבדלה בהם הוא מפני שהנפש נרשמים בה צורות הידועים כפי שהם במציאות, ויש שמתחייב שתופם בנפש ואיחודם בה, וגם מפני שהם יחסיים בעצמותם בהוייתם ומציאותם, וכאשר אנו מתבוננים בהם בדרך הפירוט והייחוד נמצא שכל מהות נבדלת מן האחרת במציאותה ומהויותיה, ויש שאין מתחייב איחודם בנפש, כי הנפש כדבר המקבל לצורות השונות, ולא תתחייב מציאות המתקבל במקבל אלא כפי שהיא המציאות, ולא יתאחד בו מאומה מההם אלא אם הובנו אותם הצורות ביחסיהם זו לזו, והנה מצד איחודם ושלא יתכן בהם השתוף מוכרח שיש להם מיחד שמיחדם, והוא אשר יצב אותם ונתן הגדרתם העצמית, ואותו המיחד הוא אינו חיובי בזולתו ולא אפשרי בעצמו, אלא הוא העצמות הראשונה, והרי זה חיובי שנקראהו בשם אלהים. אבל כאשר תתבונן מצד השתוף הרי אותו השתוף לא יבצר או שיהיה בדבר מקרי או בדבר עצמי, אם היה בדבר מקרי הרי מן הידוע כי הדברים המקריים אפשרי פירודם, אבל במציאות הרי לא יהיה אז שתופם בדבר מקרי. ואף גם אמרי שתוף אינו השתוף האמור בתורת ההגיון²⁸, כי ההוא אחיד בשם שונה בענין, וכאן אין הכוונה בשתוף כי אם באיחוד המהויות ביחס האלהי החיובי להם, ואין כוונתי ביחס כי אם המציאות כלבד. אבל אם יהא שתופם בדבר עצמי הרי לא יבצר או שיהא לפני המציאות או עם המציאות, ושני החלקים הראשונים בטלים, כי לפני המציאות אין בו לא שתוף ולא פירוד ואף לא מציאות כלל, אלא שהעלול מופקד²⁹ בעצם העלה, וחיובי שיהא החלק המשותף מצוי לפני היותו מצוי, וזה מוכחש. וגם לא אחרי המציאות, כי הדבר המשותף בין רבים ביצוב אין ראוי לאחרו מהמיוצבים, ושני החלקים אם כן בטלים, ונשאר שיהא שתופם עם המציאות וצירופם בעת שנמצאו. ואותו המצרף והמיצב אותם לא יתכן שיהא לא גוף ולא כח בגוף ולא אפשרי כלל, אלא הוא האל יתעלה. והנה לפי האופן הזה נאמר בו אלוה וצור לכלל³⁰. וכל זמן שהעמיקה הנפש בהשגה הזו נאמר בו בן שמן, כלומר

27 כלומר שהצורה האנושית תשיג את הצורה האלהית.

28 על השמות המשותפים ראה רמב"ם במלות ההגיון שער יג.

29 אפשר: ממושכן.

30 כלשון הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ג הל' ו.

פי היא אלמדרך אקיל פיה בן שמן, אי מעני תולד תלך אלצורה מן אלמדרכא
 אלמתפננה, פלדלך קאל ויינו מכרם קרן בן שמן, פהיא אנתהא היא אלכלאם פי היה
 אלקולה, פלנסתאנף אלי תתמים שרח מא בקי מן היה אלאלפאט אן שא אללה תע'.
 ואמא קולה ולחמו לחם אבירים כל אוכליו חלקו שמן, פאעלם יא איה אלנאטר פי
 אלאמור אלמתראדפה פי אלמוגוראט אנהא ליס הי עלי מא אתפק בגיר תרתיב
 ותדביר מדבר, אלא אנהא מרתבה עלי אלתרתיב אלגיד, ולכן אנהא לא בד להא מן
 תרתיב אולא ענד אלעלה קבל כונה עלה, ודלך אלתרתיב לא יכון אלא מבהמא, ובעד
 היא אלתרתיב לא בד לחצולהא ען אלעלה, פבחצולהא לא יכלו מן סבב, ודלך
 אלסבב לא יכלו אמא אן יכון הו אלעלה או שיא אכר כארג ען אלעלה, פאן כאן
 אלסבב הו אלעלה פדלך אלמעלול לא יכון אלא ע(א)קלא מחצא, ודלך אלעקל הו
 אלמבדע אלאול אלדי הו מעלול אלעלה אלאולי. ואן כאן דלך אלסבב ליס הו אלעלה
 אלא אנה מעלולא פדלך מאל סאיר אלמעלולא, פלא יכלו תלך אלמעלולא אלא
 אן תכון כלהא אסבאבא דלך אלשי אלמוגור או לא תכון אסבאבא, פאן לם תכון
 פאן דלך אלמוגור לא יתאא אסבאבא אלא קלילה, ולא תכון כתירה, אלא אדא כאן
 קליל אלתרכיב כתייר אלבסאטה, הכדא אנתטם אלוגור אלי אכר אלמוגוראט, פאן כל
 חאל לא יזאל תחכתר פי אלוסאיט ואלאסבאב, ודלך לכאתר תרכיבה ובעדה ען
 אלמבדא אלאול. פאמא אלמעלול אלאול פהו אלסבב לכל מוגור מן אלמוגוראט,
 ומנה חצלת אלעראד והו מבדאהא, והו אלמתוסט בין אלמוגוראט, פאנהו מן חית
 הו מבדא ולא מאהיה לה פי איתה מעתברה, פאן מאהיתה מעתברה פי אמרין, אמא
 באלנסבה אלי מבדאהא או באלנסבה אלי מא הו כונה מבדא, פקאלו פיה עלי סביל
 אללגז ואלאיגאז הגלדה טפה האמצעית ונעשה ממנה רקיע, וקאל פי פצל אלמבדא
 ואלאול קאל אן חם מאדהא מא משתרכה צאר מנהא שי ימים ושי רקיע ושי פוק דלך
 אלקיע, ואן מתאל תלך אלדאת הו מתל אלמטר אלממדוד אלי אלשמס ואלטל,
 פהיא אלמתל בעיד ען אלחזיקיקה, קריב אלעעתבאר מן אלמתאל פי אלשמס ההנא ען
 אלעלה אלפאעליה לכל מוגור, ואלטל הו סאיר אלמעלולא, ואלמטר הו אלמבדע
 אלדי הו מתוסט בין אלעלה וסאיר אלמעלולא, והו אלדי קאלו פיה הגלדה טפה
 האמצעית ונעשה ממנה רקיע. והכדא איצא ארא אעתברנא כל מוגור מן אלמוגוראט
 פאנה לא בד לה מן שי מתררד בינהמא פאצל צרורה אלי אנתהא אלמוגוראט. ולכן
 אן אלשי אלדי ראמה אלעלמא ואלאנביא הו אלדי גאת בה אלתורה פי פצל מעשה

ענינו הוצרות אותה הצורה מן המושגים המפורטים, לפיכך אמר ויינו מכרם קרן בן שמן. וזהו סוף הדברים הללו במאמר הזה, ונעבור להשלים באור מה שנשאר מן המלים הללו אם ירצה ה' יתעלה.

אבל אמרו ולחמו לחם אבירים כל אוכליו חלקו שמן. דע אתה המעיין בענינים העקיבים³¹ במציאות שאינן היאך שנודמן ללא סדר והנהגת מנהיג, אלא שהם ערוכים לפי הסדר הטוב, אלא שבהכרח שיש להן סדר תחלה אצל העלה לפני היותה עלה, ואותו הסדר לא יהיה אלא כללי³², ואחרי אותו הסדר הכרחי שימצא על ידי עלה, ובהמצאו לא יבצר משתהא לו סבה, ואותה הסבה לא יבצר או שתהא היא העלה או דבר אחר מחוץ לעלה, אם היתה הסבה היא העלה הרי אותו העלול לא יהיה אלא שכל מופשט³³, ואותו השכל הוא הנוצר הראשון שהוא עלול של העלה הראשונה. ואם היתה אותה הסבה אינה היא העלה אלא שהיא עלולה הרי זה כמו שאר העלולים, שלא יבצרו אותם העלולים או שיהיו כולן סבות לאותו הדבר המצוי או לא יהיו סבות, אם לא היו הרי אותו המצוי לא יהיו סבותיו אלא מעט, ולא יהיו הרבה, אלא אם כן היה מעט ההרכבה רב הפשטות, ככה נערכה המציאות עד סוף הנמצאים, כי כל מצב לא יחדל מרובי האמצעים והסבות, וזה מחמת רבוי הרכבו וריחוקו מן המקור הראשון. אבל העלול הראשון הוא הסבה לכל מצוי מן הנמצאים, וממנו נמצאו המספרים³⁴ והוא ראשיתם, והוא האמצעי בין הנמצאים, והרי הוא מחמת שהוא מקור³⁵ ואין לו מהות מוגדרת בעצמותו, הרי מבוטו מוגדרת בשני דברים, או ביחס לראשיתו או ביחס אל דבר שהוא לו ראשית, לפיכך אמרו בו על דרך המשל והחידה הגלדה טפה האמצעית ונעשה ממנה רקיע³⁶, ואמר בפרק הבריאה והראשית³⁷ אמר שיש שם חומר מסויים נעשה חלק ממנו ימים וחלק רקיע וחלק מעל אותו הרקיע, ושהמשל לאותה העצמות כמו הגשם³⁸ הנתון בין השמש והצל. והנה משל זה רחוק מן האמת, קרוב להבחנה מן המשל בשמש כאן על העלה הפועלת לכל מצוי, והצל הוא שאר העלולים, והמטר הוא גורם ההוצרות שהוא אמצעי בין העלה ושאר העלולים, והוא אשר אמרו בו הגלדה טפה האמצעית ונעשה ממנה רקיע. וכך גם כאשר נתבונן בכל נמצא מן הנמצאים שבהכרח יהיה לו דבר מתמצע ביניהם מבריל בהכרח עד סוף הנמצאים. אבל הדבר אשר חשבו בו החכמים והנביאים הוא

31 הבאים זה בעקבות זה ללא הפוגה וללא הפסקה.

32 "מבהמא" כללי סתמי ללא חילוק וללא פירוט.

33 אפשר: מוחלט.

34 הדברים הנספרים, דברים שמאיזו סבה שהיא יאמר עליהם המספר, אם כשכלים שגורם ספירתם שהם עלות זה לזה, ואם כגופים אשר סבת ספירתם היא פרידתם.

35 אפשר: ראשית.

36 בראשית רבה פרשה ד א.

37 הרמב"ם במורה הנבוכים ח"ב פ"ל.

38 "אלמטר" הגשם, המטר, ואינו יודע לה ענין כאן, ואין זה לשון רבנו, ואינו יודע מהיכן הביאה המחבר, ובצדק הוא דחה אותה.

בראשית פי אלרקיע אנה לים הו אלא אלמעני אלאול, לאנה עאם ללאשיא כלהא, ולעמומיתה לם יקאל פיה כי טוב, לאן לים הו פי דאתה מתחצל אלדאת, ואלאמור לא תערף חקאיקהא אלא אדא כאנת מעלומה מחצלה, ולא מעלום מחצל אלא אלשי אלכאץ פי דאתה, וכל מא לם יתכאץ פליס הו מעלום באלצרוורה, ולדלך לם יקאל פיה כי טוב. ואמא סאיר אלאשיא אלדי זכרנאהא פקד תכון מוגודה בוגוד כאץ, פהיא הו אעתבאר הדא אלמעני בחסב אלקוה ואלאמכאן, ואן כאן לים הו אלגרף. לכן קד אוגבת אלצרוורה, ולדלך נעוד אלי אלמעני ולו כאן מן נמט מא קלנאה, והו תאמלנא תלך אלמוגודאת פי אסבאבהא ומסבבאתהא, פאנהא לא בד להא מן גאיה, פכאן גאיתהא הו וגוד גוהריתהא ותעיינהא, ואנהא פי דאתהא קד תכון אסבאבא לגירהא אלי אנתהא אלצורה אלאנסאניה, פכאנת הי אלגאיה, וליס הי סבבא לגירהא, וכאן אלסבב אלקריב להא הו אכתלאט אלארבע וחרכת אלפלך איצא, לחתי הית אלמאדה לחצול אלנפס, וכאנת אלנפס פאיצה ען אלבארי תע' בואסטת אלעקל אלפעאל, וכאנת אלנפס להא מלכת אלתאצאל באלעקל אלפעאל, פכאנתאצאלהא בה לא בד להא מן אלאודואג, ואדא צח אלאודואג פלא בד להא מן אלמולוד, ודלך אלמולוד הו אלדי קיל פיה בן שמן, והו אלעקל אלאנסאני, ואלעקל אלאנסאני לה מלכה אלתאצאל בראת אלמבדא אלאול, ובחצול תלך אלמלכה לא בד מן חצול אלמעקולאת, פתלך אלמעקולאת המא אשיא ואידה עלי דאתה פקאל:

ולחמו לחם אבירים, לאנהא אמור לאחקה ללדאת לא חקיקה אלדאת, לאן אלחקיקה לא ואחדה ולא כתירה, פתלך אלכתרה הי אדן לא בד להא מן וחדה מתרודה עליהא והי אמתיאו כל ואחד ען אלאכר, פצארת דאת אלעקל כאלדאת אלואחדה, ותלך אלדאת מקתרנה באלעוארף אלוגודיה והי אלמעלומאת, פקאל ולחמו לחם אבירים.

ואמא מעני כל אכליו חלקו שמן, פקד עלמת מא מעני אכילה פי מא תקדם, ולכן נקתצר עליה ההנא בחסב אלמעני אלדי הו פיה, פאן קולה כל אכליו חלקו שמן, אן אלשכץ אלאנסאני אדא נאל אלרתבה אלאלאהיה רצחת לה אלמעלומאת, פאנה חניני ינאל אלכמאל ואלבהא, לאן חצול אלמעלומאת ללעקל אלאנסאני תחצל מאהית אלעקל, פקאל כל אכליו חלקו שמן, פאתבע דלך וקאל:

וטעמו כטעם לשד השמן, לאן אלצורה אלאנסאניה מכתלפת אלדראכאָת ואלתצוראת אלאלאהיה בחסב אכתלאף אלצור אלוגודיה, ואיצא לאן אלצור אלאנסאניה מקרונה באלקוי אלכתירה אלעוד, ולכל מעלום מרתבה אלאהיה תאבתה דאימה אללבתא, מן חית הי תאבתה פלא בד לחצול כמאל מא ללנפס בלך אלתצור אלאלאהי, פקאלו וטעמו כטעם לשד השמן.

אשר נאמר בו בתורה בפרק מעשה בראשית ברקיע אינו אלא הענין הראשון. לפי שהוא כולל לכל הדברים, ומחמת כלליותו לא נאמר בו כי טוב, לפי שאינו בעצמו מצוי בעצם, והדברים לא תהיה אמתתן נודעת אלא אם היו ידועים ומגובשים, ואין ידוע מגובש אלא הדבר המיוחד בעצמו, וכל מה שלא נתיחד אינו ידוע בהחלט, ולפיכך לא נאמר בו כי טוב. אבל שאר הדברים אשר הזכרנום הרי יהיו נמצאים במציאות מיוחדת, זו היא הבחנת הענין הזה כפי היכולת והאפשרות, ואף על פי שאינו המטרה, אלא שחייב אותו ההכרח, ולכן נחזור אל הענין ואף על פי שהוא מסוג מה שדברנו, והוא התכונותינו באותם הנמצאים בסבותיהם ומטובביהן, כי בהכרח יש להן תכלית, והנה³⁹ תכליתן היא מציאות עצמותן והגדרתן, ושהם בעצמם יש שהן סבות לזולתן עד שיגיע אל הצורה האנושית, והנה היא התכלית, ואינה סבה לזולתה, ותהיה הסבה הקרובה לה היא התערבות הארבע⁴⁰ וגם תנועת הגלגל, עד שעותד החומר לקבלת הנפש, והנה הנפש שופעת מאת הבורא יתעלה באמצעות השכל הפועל, והנה הנפש יש לה תכונת ההתחברות בשכל הפועל, והנה בהתחברת בו אי אפשר לה מבלי הזדווגות, וכאשר תתקיים לה ההזדווגות אי אפשר לה לבלתי הוליד, ואותו הנוולד הוא אשר נאמר בו בן שמן, והוא השכל האנושי, והשכל האנושי יש לו תכונת ההתחברות בעצם המקור הראשון, וכאשר הושגה אותה התכונה הרי בהכרח ימצאו המושכלות, ואותן המושכלות הם דברים נוספים על עצמותו, לפיכך אמר:

ולחמו לחם אבירים, לפי שהם דברים נספחים לעצמות לא אמתת העצמות, כי האמתות לא אחת ולא הרבה, והנה אותו הרבוי הוא בהכרח יהיה לו אז אחדות נרדפת עליו והיא הבחנת כל אחד מחברו, והנה נעשה עצם השכל כעצמות היחידה, ואותה העצמות מצומדת למקרים המציאותיים והם הידועים, לפיכך אמר ולחמו לחם אבירים.

אבל ענין כל אכליו חלקו שמן, כבר ידעת מה ענין אכילה כמה שקדם, אבל נקצר בה כאן לפי הענין שהיא בו, והנה אמרו כל אכליו חלקו שמן, שהאדם האנושי אם השיג את הדרגה האלהית והושגו לו הידיעות, הרי הוא אז ישיג השלמות והבהירות, כי המצאות הידיעות לשכל האנושי היא המצאות מהות השכל⁴¹, לפיכך אמר כל אכליו חלקו שמן. ולכן הסמיך לזה ואמר:

וטעמו כטעם לשד השמן, כי הצורה האנושית שונים הם השגותיה וציוריה האלהיים כפי שינויי הצורות המציאותיות, ועוד לפי שהצורות האנושיות צמודות לכחות מרובות המספר, ולכל ידוע דרגה אלהית יציבה תמידת היציבות, ומחמת שהיא יציבה הרי בהכרח תושג שלמות מסוימת לנפש באותו הציור האלהי, לפיכך אמר וטעמו כטעם לשד השמן.

39 אפשר: ונעשת.

40 ארבעת היסודות או ארבעת הטבעים. וראה רמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ד הל' ה-ו.

41 השהו רמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ד הל' ח-ט. והלכות תשובה פ"ח הל' ג. והלכות מזוזה פ"ו הל' יג.

ואתבע פי תתמים אלגרף וקאל אכלו משמנים ושחו ממתקים [בנין]. לאן לפט'ה שתייה קד תקאל עלי אלעלם ואלתעלים ותחציל אלצור עלי אלעמום, ודלילך עלי דלך הו קול אלנבי הוי כל צמא לכו למים, לאן מים דליל עלי אלצורה אלמנבת'ה פי אלוג'וד אלדי אנבע'תת ען אלבארי תע' בקדרת'ה ומשיתה אלקדימה אלתי הי תאבעה לדאתה אלתי עלת ען כל צפה תבותיה, ואלדליל עלי אן מים פי כל מוצע אנמא הו אלא דלך אלשי הו קולה פי מעשה בראשית ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן, פמעני מים הי אלצורה בגמלתהא אלגיר אלמתעינה בצורה וג'ודיה, לאן אלוג'וד הו סכב אלתייין ואלתשכין. ואמא מעני ותראה היבשה, אן אלצור אלאלאהיה מתי אקת'רן פיהא אלוג'וד תמיזת באלמאדה, אי בכונהא מוג'ודה, והו מעני קולה ותראה היבשה, לאן אלפצול אלמתממה הי סכב תמיזת כל מאהיה, פכחצול תלך אלמאהיאת ללנפס אכני בלפט שתייה, ובאלת'דא'הא בתלך אלמדרכאת קאל פיהא ושחו ממתקים. לאן לפט'ה בן הי דלאלה עלי תולד שי מן שי אכר, או אכראג ש'כך מן אלקוה אלי אלפעל. פאנה ע"ס כאן צפוא'הא דלך אלעצר, ותגר'ד ללתאליף ותביין אלאמור אלמבהמה אלתי אלגו'ו בהא ממא תקדם, ווצעו פיהא תואליף כ'תירה לם תכון בינה ואצ'חה, פכאן קצדה תביין מא קאלו סלפא אלעצאר, ומן אנראץ סתרי תורה איצ'א, וצארו פי עצרה מנהם מן הו מתאתי ללתעלים ואלתהיו אלאלאהי, ומנהם מן קד חצלת ענדה אצול אלאהיה ממא קבלוהא ממן קבלהם, פקאל פי אלדי הם מאילין נחוה בנים, ואלאשכאץ אלאכרין אלדין קד אסתכמלו בתלך אלמעאני רועים, וסמא אלכל מנהם אלעאם ואלכ'אץ נבונים, פקאל שתו ושכרו נבוני.

ואמא קולה זה השלחן אשר לפני ה', פאן שלחן הו מג'מע כל מוג'וד מן חית הו מוג'וד, ודלך אלג'אמע הו אלשי אלדי פיה צור אלמוג'ודאת באלפעל, והו אלמבדע אלואל אלדי הו ד'את אלאכדאע, וד'אתהו ד'את אלמבדע, פאתצאלה באלעקל אלנאנסאני קד יציר הו ד'את אלעקל, לאן אלעקל אלנאנסאני הו מעלול לה, ואלמעלול הו ד'את אלעלה, ובאתצאל אלמעארף פי ד'את אלעקל קד יכון מוצ'ועא להא, לאן אלעקל מחל אלמעקולאת, ואלבארי תע' מן חית' כונה עלה קד יכון מעקולא ללעקל,

ההסמך להשלמת הענין ואמר אכלו משמנים ושתו ממתקים [בנין], כי מלת שתייה יש שהיא נאמרת על הלמוד והלמידה והשגת הצורות באופן כללי, והא לך ראייה על כך מאמר הנביא הוי כל צמא לכו למים⁴², כי מים מורה על הצורה המתפשטת במציאות אשר נאצלה⁴³ מאת הבורא יתעלה ביכלתו ורצונו הקדום⁴⁴ אשר הוא נספח לעצמותו שהיא נעלה מכל תאר יציבותי, והראיה כי מים בכל מקום אינו אלא אותו הדבר הוא אמרו במעשה בראשית ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן⁴⁵, והנה ענין מים הצורה בכללותה הבלתי מוגדרת בצורה מציאותית, כי המציאות היא סבת ההגדרה והייחוד. אבל ענין ותראה היבשה, שהצורות האלהיות כל זמן שנצמדה להן המציאות הובחנו בחומר, כלומר בהיותם נמצאים, והוא ענין אמרו ותראה היבשה, כי ההבדלה המשלימה היא סבת הבחנת כל מהות, והנה בהמצא אותם המהויות לנפש נתכנו כמלת שתייה, ובהתענגה באותם המושגים אמר בהם ושתו ממתקים, כי מלת בן היא הוראה על הוולדות דבר מדבר אחר, או הוצאת פרט⁴⁶ מן הכח אל הפעל. והנה הוא⁴⁷ ע"ה היה סגולת אנשי אותו הדור, ואזר חיל לחבר ולבאר הדברים הסתומים אשר נרמזו במה שקדם⁴⁸, ונתחברו בהם ספרים רבים שאינם ברורים ומבוארים, והיתה מטרתו באור מה שאמרו דורות הקודמים⁴⁹, וגם מעניני סתרי תורה, והרי אנשי דורו מהם מי שהיה מסוגל ללימוד ולעיתוד האלהי, ומהם מי שכבר הושגו לו יסודות אלהיים ממה שקבלום ממי שקדם להם, לפיכך אמר על אותם הנוטים אליו בנים⁵⁰, והאישים האחרים שכבר השתלמו באותם הענינים רועים, וקרא את הכל ההמונים שבהם והיחידים נבונים, לפיכך אמר שתו ושכרו נבוני.

אבל אמרו זה השלחן אשר לפני ה', הנה שלחן הוא קברץ⁵¹ כל נמצא באשר הוא נמצא, ואותו המקבץ⁵² הוא הדבר אשר בו צורות הנמצאים בפעל, והוא הנוצר הראשון אשר הוא עצם היצירה, ועצמותו עצם היצירה, והנה בהתחברו בשכל האנושי נעשה הוא עצם השכל, כי השכל האנושי הוא עלול לו, והעלול הוא עצם העלה, ובהתחבר הידיעות בעצם השכל הרי יהיה נושא להם, כי השכל מקום המושכלות, והבורא יתעלה מחמת היותו עלה הרי יהיה מושכל לשכל, והוא צורת

- 42 ישעיה נה א. וראה רמב"ם בהלכות תלמוד תורה פ"ג הל' ט, ומורה הנבוכים ח"א פ"ל.
 43 "אנבעת'ת" אפשר: נשתלחה.
 44 על המושג הכללי היסודי הזה, אשר לא שמו אליו לב כל מפרשי הרמב"ם, ראה מורה הנבוכים ח"א פ"י מהדורתי הע' 15, ושים לב להבנת הענין.
 45 בראשית א ט.
 46 אפשר: אדם. ולעצם הענין ראה רמב"ם במורה הנבוכים ח"א פ"ז.
 47 הרמב"ם.
 48 הכוונה אשר דברו בהם ברמזים הדורות הקודמים.
 49 אפשר: הדורות שחלפו.
 50 צ"ל בני.
 51 אפשר: צומת.
 52 הצומת.

והו צורה חלך אלמעקולאת וגאיתהא, וצורה אלעקל וגאיתהא אלאכירה אלתי לים בעדהא גאיה, פמן חית כונהא מוצועא לחלך אלמעקולאת אלאלאהיה סמית שלחן, פקאל זה השלחן אשר לפני ה', פנסאלה אלתופיק לחצול הדיה אלגאיה ותחציל הדיה אלאמור כלהא.

ואמא קולה והוא פירוש המשנה אשר שננו אכותיכם, פבהדא יעלם כל נאטר אלם מחקק אלאמור עלי מא הי עליה כליאתהא וגויאתהא, פליתחקק אן אלאשיא אנהא עלי קסמין, פמנהא מתגירה ומנהא גיר מתגירה, פאלמתגירה מנהא אלנפוס אלנאטקה, ואלצור אלחאדאתה, ואלאגראם אלכאינה אלפאסדה. ולא אעני בקולי מתגירה פי אלנפוס אלנאטקה אלא בכונהא תכרג מן אלקוה אלי אלפעל. ואמא אלאשיא אלגיר מתגירה פמנהא אגסאם ומנהא גיר אגסאם, פאלתי הי אגסאם הי מאל אלאפלאך ואלכואכב, ואלתי הי גיר אגסאם פהי מאל אלעקול ואלנפוס אלכליה, ואלצור אלאנסאניה אלתי לם עאד יבקא להא שי תחציל גיר גוהרהא פקט. פהדיה הי אלאשיא אלאלאהיה ואלטביעיה עלי אלעמום, פכל עאלם לא יעלם אלא אלכליאת פקט, ואמא אלגזאיאת פלא יעלם מנהא אלא נמודגאת, פכאן אלעלמא לא יחיטו באלגזיאת כלהא, אלא אן לחלך אלכליה אמור גזיה תעמהא, פכאנו ע"ס יעלמו מן גזיאת תלך אלאמור אשיא יסירה, פלם יחיט בהא אלא סייד אלבשר ע"ס, ומא דלך אלא לשרף צורתה ועלוהא, לכון מאדתה הי [פין] גאית אלאסתעדאד, ולכונה קארב אלאעתדאל פי אלתכוין, וכאנת אלחרכה אלפלכיה פי גאית אלשרף, פצח אלמולוד פי גאית אלכמאל ואלתמאם, פאחאט באלוגוד כלה, ועלם אלאשיא כלהא מא גל מנהא ומא דק, וגאו אלאתיין מן בעדה ועלמו כל ואחד מנהם בחסב מראתבה וקדר אסתעדאדה, ועלמו אלאשיא אלאלאהיה ואלטביעיה, אלעקליה מנהא ואלחסיה אלתי עלמהא ע"ס מן קוה עקלה ומן אלוגוד אלמטלק אלמסתמר אלי אלאבד, פנקלו ע"ס תלך אלאשיא כלהא אלכליאת ואלגזיאת, פכאן אכרהם אלקאים מן בעדהם אלמכלץ מן אהל זמאנה הו משה בר מימון ז"ל, פסמא תלך אלאשיא ונקלהא בחסב אלגרץ אלדי ירום נחורה, והו פירוש המשנה, לאן לא מעני משנה אלא אעתבאר אלאמור אלוגודיה וערצהא ענד אלעקל אלאנסאני, פבכונהא מעלומה ללעקל פהי

אותם המושכלות ותכליתם, וצורת השכל ותכליתו הסופית אשר אין אחריה תכלית, ומחמת היותם נושא לאותם המושכלות האלהיות נקראו שלחן, ולכן אמר זה השלחן אשר לפני ה', ונשאל מלפניו ינחנו להשגת התכלית הזו והשגת כל הענינים הללו. אבל אמרו והוא פירוש המשנה אשר שנונו אבותיכם, הנה בזה ידע כל מעיין יודע המאמת את הדברים⁵³ כפי שהם כלליהם ופרטיהם, יידע ברור כי הדברים הם על שני חלקים, מהם משתנים ומהם בלתי משתנים, והנה המשתנים מהם הנפשות ההוגות, והצורות המתחדשות, והגופים ההויים הנפסדים. ואין כוונתי באמרי משתנים על הנפשות ההוגות אלא בשל היותם יוצאות מן הכח אל הפעל. אבל הדברים הבלתי משתנים הרי מהם גופים ומהם שאינם גופים, אשר הם גופים הם כגון הגלגלים והכוכבים⁵⁴, ואשר אינם גופים הם כגון השכלים והנפשות הכלליות, והצורות האנושיות אשר לא ישאר להם כלל מציאות זולת עצמותם בלבד. אלה הם הדברים האלהיים והטבעיים באופן כללי, והנה כל חכם לא ידע אלא הכללויות בלבד, אבל הפרטים לא ידע מהם אלא כעין דוגמא, ואין החכמים מקיפים את כל הפרטים, אלא שיש לאותם הכללויות דברים חלקיים הכוללים אותם, ולכן היו ע"ה יודעים כי חלקי אותם הדברים הם מועטים, ולא הקיף אותם כי אם אדון כל בני ע"ה⁵⁵, ואין זה אלא מחמת רוממות צורתו ועליונותה, כי חומר זה בתכלית העיתוד, ומחמת היותו קרוב לאיזון בהויה, והיתה התנועה הגלגלית בתכלית מקום הכבוד⁵⁶, לפיכך נעשה הנולד בתכלית השלמות והתמימות, ולכן הקיף את כל המצנאות כולה, וידע כל הדברים הגס מהם והדק, ובאו הבאים אחריהם וידעו כל אחד מהם כפי מעלתו וכפי עיתודו, וידעו הדברים האלהיים והטבעיים, השכליים מהם והחושיים אשר ידעם ע"ה מכח שכלו ומן המציאות המוחלטת התמידית עד לעולם, ואז העתיקו⁵⁷ ע"ה כל אותם הדברים הכלליים והחלקיים, והיה אחרונם העומד אחריהם הצרוף⁵⁸ שבאנשי דורו הוא משה בר' מימון ז"ל, וקרא⁵⁹ אותם הדברים והעתיקם בהתאם למטרה שהוא הולך לקראתה, והוא פירוש המשנה, כי אין ענין משנה אלא ההתבוננות בדברים המציאותיים והצגתן לפני השכל האנושי, ומחמת היותם יודעים לשכל הרי

53 כלומר החודר לעומק אמתת הדברים כפי שהם במציאות, ולא מתוך הנחות דמיוניות.

54 ראה מר"נ ח"א פ' עב, וח"ב פ"ב ופ"ד.

55 משה רבנו ע"ה.

56 לפי טעות הובי שמים ההויים שיש השפעה למיקום המולות והכוכבים ומקבילתם על

תולדות האדם. וראה ראב"ע בספריו האסטרונומיים, ספר המולדות, וספר העולם, וספר

המחברות, וספר ראשית החכמה, כי כולם בנושא אחד הם. ופלא על מחברנו אשר לכאורה

מבית מדרשו של הרמב"ם הוא, ומדבר על ענין זה כדבר שאמתתו ברורה.

57 חכמי ישראל.

58 אפשר: הניצול. והכונה שניצול ופלט מגלי הבערות הגועשים בעולם ומציפים את הכל. כפי

שוראים בימינו אלה על כל צעד ושעל גם לאחר שהמציא לנו הקב"ה בחסדיו הרבים את

הרמב"ם.

59 קרא אותם בשם.

תסמא משנה. ואמא מענאה פירוש פהו אַראַג תלך אלמעאני ואטְהארהא ותלביסהא לתעלים, פהו יסמא פירוש המשנה אשר שנגו אבותיכם, פהדא הו תאויל הדֵה אלקולה ענדי, ואללה אעלם.

ואמא מעני קולה והוא באור הגדרות אשר גדרו מנהלי עלותיכם, אעלם יא אכי חפֿטֿך אלה תע', אן אלאמור אלמוגֿודה פי אלוגֿוד אנהא עלי קסמין, פלא יכלו אמא אן תכון מגֿודה או לא תכון, פאן כאנת מגֿודה פלא יכלו אמא אן יכון תגֿרידהא כֵאתהא או יכון תגֿרידהא בגירהא, פאן כאן תגֿרידהא כֵאתהא פהי מֵאל אלעקול אלאלאהיה, ואמא אן יכון תגֿרידהא בגירהא פהי מֵאל אלעקול אלאנסאניה. ואמא אן כאנת גיר מגֿודה פלא יכלו אמא אן מואדהא מקארנה לצורהא דאימא או לא יכון דאימא, פאן כאן מקארנתהא דאימא פהי מֵאל אלאפלאך וגירהא, ואן כאנת מקארנתהא גיר דאימא פלא יכלו אמא אן ימכן להא אלתגֿריד או לא ימכן, פאן אמכן פהי מֵאל אלנפוט אלאנסאניה, ואמא אן לא ימכנהא אלתגֿריד פהי מֵאל אלנבאת ואלחיואן ואלאנסאן אלגיר כאמל אלכמאל אלאנסאני. פהדֵה הי אלאקסאם אלמורדה פי הדֵה אלמוצֵע בחסב אלגרף אלדי נרומה פי שרח הדֵה אלאלפאט אלמכהמה. פכאן גרצֵהם ע"ס והם אלכמאלין מן אהל מלתנא, אן ינבהו כל שִכֿך מתאתי ומסתעד ללכמאל, ואבלאגהם אלי חד אלדֵאתי, ולכן אן אלמאדה שאגלה ללעקל ען אלתצרף פי אלכמאל אלמטלק, והו חצול אלמעקולאת להא דאימא. פלמא כאן קד אקתצי וגֿוד אלמעאנד פקד יעסר עלם אלמאהיאת עלי מא הי עליה, פאמר הו באלתכלק באלאכלאק אלמתוסטה אלדי לא פיהא תפריט ולא אפראט, פפעלו במא חצורה מן אלוגֿוד מן אלאמור אלאלאהיה אלתי הי מתוסטה בין אלאשיא אלטביעיה ואלאמור אלאלאהיה, פנעתוהא באסמא תעמהא והו קולהם גזרות, ואן תסמיתהם להא בתלך אלאסמא אנמא הו לאחק להא מן חיֵל אלוגֿוד פקט. ואמא מערפתהא מן חיֵל דֵאתהא איצֵה וגֿוהריתהא פליס הי מעלומה ולא מדרכה ענד אחד, לאן אלשי פי דֵאתה קד יצעב עלי אלעקל אלאנסאני אדראכה. פאלאשיא אלמתוסטה בין אלאמור אלמגֿודה ואלאמור אלמחוסוסה הי אלמעגֿזאת, והי מעני אלצור אלאלאהיה אלמבאשרה, פלא יעלמהא אלא אלכמאלין. פקד מנהם מן תסתגרק צורתה תלך אלצורה ויעלם אסבאבהא פיטְהרהא אלי אלוגֿוד אלעיני בחצול אפעאל מעלומה ענדהם, וליס בעלמהם תלך אלמאהיה ואטְהאר אפעאלהא קד תסמי באסם אלמעגֿז, אלא אשיא יסירה מנהא, והי אלתי תפעלהא אלאנביא כֵאצה, לכון דֵלך אלשי יצח להם באלוחי אלאלאהי. וסאיר אלאמור אלתי בקי מנהא לם יתבין ללאנסאן אלא אנה שביה באלמעגֿז ומנאסב לה, פקאלו פי אלכל אסמא מטלקה באסם גזרות. ואמא אלאמור אלמפעולה ענד אלאנביא בכֵרק אלעאדאת הי חקיקֵה אלמעגֿז, פתנתיג

הם נקראים משנה. אבל ענין פירוש, הוא הוצאת אותם הענינים וגילויים ועריכתם ללמוד, והרי הוא נקרא פירוש המשנה אשר שננו אבותיכם, זהו באור האמרה הזו לדעתי, וה' יודע.

אבל ענין אמרו והוא באור הגדרות אשר גדרו מנהלי עלותיכם, דע אחי ינצרך ה' יתעלה, כי הדברים הנמצאים במציאות הם לפי שני חלקים, ולא יבצר או שיהיו מופשטים או שלא יהיו, אם היו מופשטים הרי לא יבצר או שתהיה הפשטתם בעצמם או שתהא הפשטתם בזולתם, אם היתה הפשטתם בעצמם הרי הם כמו השכלים האלהיים, אבל אם היתה הפשטתם בזולתם הרי הם כמו השכלים האנושיים. אבל אם היו בלתי מופשטים הרי לא יבצר או שחומריהם צמודים לצורותיהם תמיד או לא יהיו תמיד, אם היתה צמידותם תמידית הרי הם כמו הגלגלים וזולתם, ואם היתה צמידותם בלתי תמידית הרי לא יבצר משתהא ההפשטה אפשרית בהם או בלתי אפשרית, אם היתה אפשרית הרי הם כמו הנפשות האנושיות, ואם לא היתה ההפשטה אפשרית בהם הרי הם כמו הצומח והחי והאדם הבלתי שלם השלמות האנושית. הנה אלה הם החלקים המובאים במקום זה בהתאם למטרה אשר אנו חושבים עליה בפירוש המלים הללו הסתומות. והיתה מטרתם ע"ה והם השלמים מאנשי אומתינו, להעיר כל אדם המוכשר ומעוזד לשלמות, ולהביאם אל הגבול העצמי, אלא שהחומר מטריד את השכל מלעסוק בשלמות המוחלטת, והיא מציאות⁶⁰ המושכלות לה תמיד. וכיון שכבר נתחייבה מציאות המתנגד⁶¹ תקשה ידיעת המהויות כפי שהם, לפיכך צוה הוא להתנהג במדות הממוצעות אשר אין בהם לא הגזמה ולא חיסור⁶². לפיכך עשו במה שהשיגוהו מן המציאות מן הדברים האלהיים שהם ממוצעים בין הדברים הטבעיים והדברים האלהיים, לפיכך קראום בשמות הכוללים אותם והוא אמרם גזרות, וקריאתם אותם באותם השמות אין זה אלא נספח להם מחמת המציאות בלבד. אבל ידיעתם גם מחמת עצמם ומהותם הרי אינם ידועים ולא מושגים לאף אחד, כי הדבר בעצמו יקשה על השכל האנושי להשיגו. והנה הדברים הממוצעים בין הדברים המופשטים והדברים המוחשים הם המופתים⁶³, והוא ענין הצורות האלהיות הקרובות, ולא ידעום כי אם השלמים. ויש מהם מי שהתעמקה צורתו באותה הצורה וידע סבותיה ויוציאה אל המציאות הנראית בהמצא פעולות ידועות אצלם, ולא בידיעתם אותם המהויות וגילוי פעולותיהם נקראים בשם המופת⁶⁴, אלא דברים מעטים מהם, והם אשר עושים אותם הנביאים דוקא, מפני שאותו הדבר מתאפשר להם בחזון האלהי. ושאר הדברים אשר נשאר מהם לא יתברר לאדם אלא שהוא דומה למופת ותואם אותו, לפיכך אמרו על הכל שמות מוחלטים בשם גזרות. אבל הדברים הנעשים על ידי הנביאים בשינוי הטבע הם אמתת המופת, ואז יתהוו הדברים הבלתי

60 נכון יותר: המצא.

61 "אלמעאנד" המתנגד התנגדות עקשת, והכוונה החומר ודרישותיו.

62 ראה רמב"ם בפרקי הקדמתו לפירוש אבות הפרק הרביעי.

63 אפשר: הנסים.

64 הנס.

אלאמור אלגיר מעלומה ענד אלגמהור ואכראגהא מן אלקוה אלי אלפעל יסמא ביאור, פקאל והוא ביאור הגדרות אשר גדרו הרועים מנהלי עלותיכם, פהדא הו תמאם הדה אלקולה, ואללה תע' הו אלעאלם באלאשיא ומטלע עלי אלסראר כלהא.

ואמא אלגרף פי קולה ועיקרי היסודות אשר המה יסודותיכם, אעלם אן אלאמור אלמנכתה פי אלוגוד' אנהא עלי וגוה עדה, ותלך אלוגוה אמא ואגבה ואמא ממכנה, ואמא כליה ואמא גזיה, ואמא אגנאס ואמא אנואע ואמא פצול, ואמא כראץ ואמא אעראץ. פאמא אלוגהין אלולין פאעתבארהם פי דואתהא הו פי חק אלואגב באלאמר אלמטלק, לא יכלו אלואגב אמא אן יכון באעתבאר כונה הל הו שי זאיד עלי דאתה או לא יכון זאיד עלי דאתה, פאן כאן ליס הו זאידא עלי דאתה פהו אלואגב אלול תע' וגל עלי מדהב מן יעתקד אן וגודה תע' ליס זאידא עלי מאהיתה. ואמא אלמעטקדין אן וגוד אללה תע' מגאיר למאהיתה פאן אלוגוב ענדהם וצף תבותי, ואעתבאר אלדאת מגאירה לאעתבאר [מא] מנהא ואגבה, פאן אלוגוב מן אלצפאת אלאיגאביה, והי מנפיה ען אללה תע' ענד כל אלתחקיק, ומן שרט אלמוחדין אן לא תחבת ענדהם וחדה אלבארי תע' אלא בנפי כל צפה תבותיה, אלא אנהם ע"ס יסתעמלו פי אדראכאתהם אלצפאת אלצאפיה, ויצפיה באלצפאת אלסלביה, והדא לא ישער בה אלא אחאד פקט, פהדא הו אעתבאר אלואגב באחר טרפיה, ואלטרף אלאכר אלדי בקי לם נדכרה פהו אעתבאר אלואגב מן חית כונה זאידא עלי אלדאת מטלקא, והו סאיר אלמוגודות, פלא תכון ואגבה אלא באעתבארהא לואזם לאזמה ללבארי תע', פתכון מעלולאת אלבארי לאזמה לה, פצאר אלוגוב אלול עלה ללאכר ומקום ללמוגודות עלי אלעמוס פצאר אדן אלוגוב וצף משתרך פי אלוגוד. ולא יוהם עליך אלאמר בכוני אוצחת באן אלוגוב הו זאיד עלי אלדאת עלי מדהבי, ופרקה מן אלנאס מן אהל אלנטר אלדי יעתקדו הדא אלפרקה יעתקדון אן ליס אלוגוב זאידא עלי אלדאת. פאנהם אנמא אכתלפו אלא מן חית אלאעתבאראת אלוגודיה. ואמא ענד אלתחקיק פליס בינהם אכתלאף, פצח אלאכתלאף פי אלאלפאט לא פי אלמעני, פהדא הו קסם אלואגב. ואמא אלממכן פלא יכלו דלך אלממכן אמא אן יכון מוגודא או לא יכון מוגודא, פאן כאן מוגודא פקד אנדרג פיה אלקסם אלול, והו אלואגב פכאן אמכאנא, פצאר אלוגוד וצף משתרך. ובהדא אלברהאן יקוי ראי אללדין יעתקדון אן וגוב אלבארי תע' נפס...

[מכאן כ"י לונדון 12 309 BL Or.]

...וקאל אכירא אן אלגוהר ליס מקוולא עלי מא תחתה קול גנס, פלא יגב אן יכון מרכב מן אלגנס ואלפצל. ואיצא לם ידל אלדלאלה עלי תרכיבה מן אלמאדה ואלצורה פיכון אדן אלגנס גוהרא בסיטא לטיפא פלא ימכן תעריפה בלואזמה ואתארה. הדא נהאית נצה פי הדא אלמעני. פמן אראד אן יקף עלי גרצה פי הדא אלאמור פליטאלע דלך אלכתאב בעינה, וליס אגלבנא הדא אלנץ אלא בחסב גרצנא.

ידועים אצל ההמון והוצאתם מן הכח אל הפעל יקרא ביאור, לפיכך אמר והוא ביאור הגדרות אשר גדרו הרועים מנהלי עלותיכם, זהו השלמת האמרה הזו, וה' יתעלה הוא היודע את הדברים וצופה כל הסודות.

אבל הענין באמרו ועיקרי היסודות אשר המה יסודותיכם, דע כי הדברים המתפשטים במציאות הם באופנים מספר, ואותם האופנים או חיוביים או אפשיים, וכן או כלליים או חלקיים, וכן או מיניים או סוגיים או מחולקים, וכן או ייחודיים או מקריים. והנה שני האופנים הראשונים הרי בחינתם בעצמם הוא כמה ששייך לחיובי בדבר המוחלט, לא יבצר החיובי או שיהיה בבחינת היותו האם הוא דבר נוסף על עצמותו או לא יהיה נוסף על עצמותו, אם היה שאין הוא נוסף על עצמותו הרי הוא המחוייב הראשון יתעלה ויתרומם כפי שטת מי שסובר כי מציאותו יתעלה אינו דבר נוסף על מהותו. אבל הסוברים כי מציאות הבורא יתעלה זולת מהותו הרי החיוב לדעתם תאר חיובי, והבחנת העצמות זולת הבחנת מה שממנה חיובי, כי החיוב מצד התארים החיוביים, והם שלולים מה' יתעלה אצל כל בירור, ומתנאי המיחדים שלא תתקיים לדעתם אחדות הבורא יתעלה כי אם בשלילת כל תאר חיובי, אלא שהם ע"ה משתמשים בהשגותיהם בתארים הנספחים, ומתארים אותו בתארים השליליים, וזה לא ירגיש אותו כי אם אחרים בלבד, הנה זה הוא בחינת החיובי באחד משני קצותיו. והקצה השני אשר נשאר ולא הזכרנוהו הוא בחינת החיובי מצד היותו נוסף על העצמות המוחלטת, והוא שאר הנמצאים, ולכן לא יהיו חיוביים כי אם בהבחנתם כחיובים מחויבים לבורא יתעלה, ויהיו עלולי הבורא חיוביים לו, ונעשה החיוב הראשון עלה לשני ומיצב את המציאות באופן כללי ונעשה אז החיוב תאר משותף במציאות. ואל יטעה אותך הדבר במה שבארתי שהחיוב הוא נוסף על העצמות לפי דעתי, וכת מבני אדם מבעלי העיון הסוברים זאת סוברים שאין החיוב נוסף על העצמות. לפי שהם לא נחלקו אלא מצד ההבחנות המציאותיות. אבל לפי האמת אין ביניהם מחלוקת, הנה נתבאר כי המחלוקת כמלים לא בענין, והנה זה הוא חלק החיוב. אבל האפשרי לא יבצר אותו האפשרי או שיהיה מצוי או לא יהיה מצוי, אם היה מצוי הרי נכלל בו החלק הראשון, והוא החיוב ונעשה אפשרות, ונעשת המציאות תאר משותף. ובהוכחה הזו תתחזק שטת הסוברים כי חיוב הבורא יתעלה עצם...

[עד כאן כתב היד שהיה ברשותי בתחלה; מכאן כ"י לונדון [BL Or 12 309].

... ואמר בסוף כי העצם אינו אמור על מה שתחתיו אמירת סוג, ולכן אין זה מחייב שיהא מורכב מן הסוג והחלוקה. וכן אינו מורה הוראה על הרכבתו מן החומר והצורה ויהיה אם כן הגוף עצם מופשט עדין שאין להודיע עליו אלא בחיובי ורשמיו.⁶⁵ זה סוף לשונו בענין הזה, ומי שירצה לעמוד על כוונתו בענינים הללו יעיין באותו הספר עצמו, ולא הבאנו לשון זה אלא כפי מטרתנו.

65 עד כאן מובאה מאיזה ספר פילוסופי, שלא הצלחתי לזהותו על פי הדברים. ויתכן כי המחבר ציין שם הספר ומחברו בתחלת הדברים, שכאמור אבוד הוא לעת עתה.

פכאן חין אין אנמא קולה ומספיר התוספתא יסרתיהו ומפוך ספרי רבצתיהו, אנמא ישיר אלי דלך אלדי קלנאה לך, והי תלך אלמור אלתי קאלהא הדא אלרב אלפאצל, והו, קולה מספיר התוספתא יסרתיהו, אנמא הי אצל וכידה גדא תעטינא ארא צחיחה פי אלתצווראת אלעקליה, ותפידנא אכלאק וארתיאץ פי אלמור אלשרעיה. וכאן גרצה פי כלאמה אלי אלחאטה בכל שי, פלדלך קאל ומספיר התוספתא. פכאן הדא הו אגראץ אהל אלתוספתא פי תואליפהם ופאידת כתבהם, לאן אלאשכאץ אלכאמלין אלרתיב, פקד מנהם מן תכון תצוראתה באלמור אלאלאהיה מן חית לבס אללוואזם פאן דלך יוגב אלארתיאץ לנפס, וקד מנהם מן יכון לה פי גרצה ותאליפה אמר מא עקלי יוגב לנפס אלאנסאניה שדה וקווה קויה גדא לאשראך אלמעאני אלאלאהיה אלמגדרה ען כל שי, לאנהא מן חית כונהא מגדרה תכון גלייה ללעקל וריותיה ללמבצראת אלוגודיה מן גיר אן יחתאג אלי תרכיב ומקדמאת ותנתגי נתאיג, פתכון כשבה אלאצול אלתי הי סכב לסאיר אלמרכבאת, ותכון סכב רוית אלעקל להא, פקאל פי דלך ובפוך ספרא רבצתיהו. פהדא אדא כאן סכב לתחציל גיראה. פאדא כאנת פי הדא אלרתיבה פקד תציר כשבה אלאלה לגיראה, לאן לולא תחציל אלמעאני אלמתקדמה ללמעאני אלמתאכרה, למא ערפת אלנפס אלאנסאניה מעני מן אלמעאני אלמכנונה אלמצנון בהא פי אלמור אלגאמצה.

פלמא תדארכהא אלבארי ברחמתה ורוקהא קוות אלתעקל, פכאן לא בד להא מן תחציל אמור וגודיה ישעד עליהא אלחס וגירה, פינתקל בהא אלי אמור דהניה, פתציר מרתבה אולא לגיראה. פתלך אלמתאכרה לא בד להא מן אלאצאפה אלי מא תקדמהא, והו אלדי קאל פיהא ומזהב ספרי טחתיהו, לאן תלך אלאשיא פי דאתהא אמור אלאהיה בחתה סאלמה אלתלביס בגיראה, והי כאלעלל אלגאייה ללמעאני אלמתקדמה לגיראה.

ולכן אן תלך אלמעאני אלאלאהיה אלדי מוצועה אלצורה אלאנסאניה אנהא לא בד להא מן אלאצאפה אלי גיראה בחסב מא קבלה אלשכץ מן גירה, או בסכב מא וגדה פי תרתיבה ותאליפה לכל מעני מן אלמעאני אלוגודיה, והו אלדי קאל ובדברי הגאונים סמכתיהו, לאן אלתקסים אלעקלי אדא כאן מטאבק ללתקסים אלוגודי ליס יכון אקוי מנה עלי מערפה' אלאשיא אלוגודיה.

והרי אם כן אמרו ומספיר התוספתא יסדתיהו ומפוך ספרי רבצתיהו, אינו רומז אלא למה שאמרנו לך, והם אותם הדברים שאמרם הרב החסיד הזה, והוא אמרו מספיר התוספתא יסדתיהו, אין זה אלא יסוד חשוב⁶⁶ מאד נותן לנו השקפות אמיתות בציורים השכליים.⁶⁷ ומועילינו מדות והכשרה בענינים התורתיים. והיתה מטרתו בדבריו ההיקף בכל דבר, ולפיכך אמר ומספיר התוספתא. כי זה היה מטרת בעלי התוספתא בחבוריהם ותועלת ספריהם. כי האנשים שלמי המעלות, יש מהם שיהיו ציוריו בדברים האלהיים כיון שנתלבש בחיובי, כי זה מחייב ההכשרה לנפש. ומהם מי שכל מטרתו וחבורו דבר מסויים שכלי המחייב לנפש האנושית חוזק וכח אמין מאד לשותוף⁶⁸ הענינים האלהיים המופשטים מכל דבר, לפי שהם מצד היותם מופשטים יהיו גלויים לשכל וראייתו הדברים הנראים המציאותיים מבלי שיצטרך להרכבה והקדמות והוצאת תוצאות, ויהיו כעין היסודות שהם סבה לשאר המורכבות, ויהיו סבת ראיית השכל אותם, לפיכך אמר בזה ובפוך ספרא רבצתיהו. כל זה אם נעשה סבה להשגת זולתן, וכאשר יהיו בדרגה הזו הרי הם נעשים כעין כלים לזולתן, כי אלמלי השגת הענינים הקודמים לענינים המאוחרים, לא היתה הנפש האנושית יודעת ענין מן הענינים הקודמים לענינים המאוחרים, ולא היתה הנפש האנושית יודעת ענין מן הענינים הכמוסים האצורים בענינים העמוקים.

וכיון שניהלם הבורא ברחמיו והעניק להם כח ההשכלה⁶⁹, הרי לא יתכן ללא רכוז דברים מציאותיים שהחוש וזולתו⁷⁰ מעידים עליהם, כדי שיעבור בהם לדברים מחשבתיים, ויהיו כעין דרגה ראשונה לזולתם. וגם אותם האחרונים אי אפשר להם מבלי לצרפם אל מה שקדם להם, והן שאמר בהן ומזהב ספרי טחתיהו, כי אותם הדברים בעצמם דברים אלהיים מחקריים בטוחים מכדי להתחלף בזולתם, והרי הם כעלות התכליתיות לענינים הקודמים לזולתם.

אלא שאותם הענינים האלהיים שהם הנושא לצורה האנושית⁷¹ אי אפשר להם בלי לספחם לזולתם כפי מה שקבל האדם מזולתו, או בגלל מה שמצא בסדרו וחבורו⁷² לכל ענין מן הענינים המציאותיים, והוא מה שאמר וכדברי הגאונים סמכתיהו. כי החלוקה השכלית אם היתה תואמת את החלוקה המציאותית אין לך יותר חזק מהם לדיעת הדברים המציאותיים⁷³.

66 "וכידא": חשוב, עקרוני, יסודי, ראוי להדגשה.

67 הכוונה לתיאוריות מבוססות שאדם מגיע אליהן לאור מחקרים מקיפים מעמיקים.

68 "לאשראך", ושם צ"ל "לאשראף": להשקיף על הענינים.

69 אפשר: ההתבוננות.

70 החוש, כולל חמשת החושים. חולתו, נראה שכונתו למה שנקרא מושכלים ראשונים.

71 כונתו לאותה צורת הנפש שהזכיר הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ח הל' ג, שצורת הנפש היא הדעה שהשיגה מהבורא כפי כחה.

72 של חכם אחר. וכאן מדובר בספרות הגאונים.

73 כונתו כנראה לאותה אמרה של תאמסטיוס, שהביאה הרמב"ם במורה הנבוכים ח"א פ' עב: "אין המציאות נמשכת אחרי הסברות, אלא הסברות הנכתות נמשכות אחר המציאות".

ולכן אן תלך אלמעאני אלמחצלה פלא בד ללנפס אלנאטקה מן אלארתיאף בהא, וכרף אלקוי אלנאסאניה במערפה' אמר מא וגודי מן גיר אן (לא) יתצרף פיה אלי כ'אל וגירה מן אלקוי אלגסמאניה, ולא תכון תלך אלמעאני אלא כ'אלצה ען תלביס כל קווה גסמאניה, פקאל פיה ומכסף הצרוף זקקתיהו. פאדרך תמכן דלך אלמדרך פי ד'את אלעקל ואתחאדה פיה עלי גאיה' מא ימכן, פחין ארן תצחב אלענאיה אלרבאניה אלעקל אלנאסאני ותלאזמה דאימא, ותגלף וצלתה ואתג'אהה.

פ'אדא ראם אלעקל אן יעבר מעני מן אלמעאני אלאלאהיה, פלא בד לה מן אלאלתפאת אלי אלעקל, פחיניד יפ'ץ עליה אלפיץ אלאלאהי מן עאלם אלקדס, ויורד אלמעאני ויוצ'חה וימיחה, ודלך קאל ובמעבה לבי יצקתיהו. אי מעני אן תלך אלאשיא אלמחצלה פי עקלה אלנאסאני אלחאצלה פיה באלפעל אלתי ליסת הי באלקוה, כל קד צחת פי ד'אתה אלנאסאניה, וליס ללקוי שגל פיהא אבדא ולא תצרף, לאן אלעקל אלנאסאני ידרך אלאשיא מג'דה ען אלמאדה ועלאיקהא, ויעלם אלמעלומאת ב'גוהרייתהא וג'והריה אלעקל מבראה ען אלגסם ואלגסמאניה.

פלמא אתחד פיה אלמעלומאת אלאלאהיה וגלצ'ת וצלתה אלנאסאניה אלתי הי גאיה תלך אלמעלומאת, והו אלעקל אלנאסאני אלחאצל באלפעל בתראדף אלמעלומאת, תגלף ד'את אלעקל ותקוי, והו אלדי יסמא לב אלחקיקה, פקאל ע"ס ובמעבה לבי יצקתיהו. אי מעני גלצ'ת וצלתה אלאלאהיה, אלתי הי כ'אצית אלמעלומאת אלחאצלה לה באלפעל, והו פי גאיה אלכמאל, והו נתיג'ת אלמעארף אלתי חצלת לה וגאיתהם, לאן אלנאסאן פי חצול מעלומאתה באלפעל לא בד לה מן גאיה, וגאיתהא אדראכאת כ'אפיה ען אלתלביס וען אלגרף פי אלטביעה ואפעאלהא, פחיניד תפוז אלנפס אלנאסאניה בדלך אלכמאל, לכונה הו אל'תמר אלמתחצל מן תלך אלמעלומאת. פלמא כאן דלך אלאדראך אלצאפי פי גאיה אלצפודה, וכאן ליס פיה כלל אבדא ענד הד'א אלרב אלפאצל, וכאן ע"ס אמן עליה מן אלזלל ואלכטא, לאנהא אמור אלאהיה אקתצ'ת אמור שרעיה. פלמא כ'אנת אלממור אלאלאהיה אקתצ'ת הד'ה אלאשיא אעני תלביסהא באלממור אלמחוססה לחתי לא יתהאון פיהא, לא תכשון פי אידי אלבלה [אלא פי אידי] אלורעין, פוצעהא באמור עלמיה ת'אבתה דאימה' אלדואם,

פלמא כאן הד'א הכד'א פ'אקתפא א'תר אלמתקדמין מן חכמי ישראל אלדין ק'אמו מן משה רבנו ע"ס, פ'אכ'ד ע"ס אל'ארא אלצ'חיה ווצעהא, ודפע מא ליס בצ'חיה, ואעלם אלגיר אעני אלמעאשר, ווצע תלך אלאשיא וצ'חיהא עלי צ'חה חקא. פלמא ת'בתת

אלא שאותם הענינים הנישגים יש הכרח לנפש ההגיונית להכשיר עצמה בהן, והפעלת הכחות האנושיים בידיעת דבר מסויים מציאותי, מבלי להשתמש בהם במדמה וזולתו מן הכחות הגופניים, ולא יהיו אותם הענינים כי אם נקיים מתערוכת שום כח גופני, לפיכך אמר בהם ומכסף הצרוף זקקתיהו. ואז תושג העמקת אותו המושג בעצם השכל והתאחדותו בו בתכלית האפשר, ורק אז תלווה ההשגחה האלהית את השכל האנושי ותצמד לו תמיד, ויתעבה חברו ומגמתו⁷⁴.

וכאשר ירצה השכל להסביר ענין מן הענינים האלהיים, הרי הכרחי לו לפנות אל השכל, ואז ישפע עליו השפע האלהי מעולם הקדש, ויביע את הענינים ויבארם ויבחינם, ולפיכך אמר ובמעבה לכי יצקתיהו⁷⁵. כלומר ענין אותם הדברים המושגים בשכלו האנושי הנמצאים בו בפעל אשר אינם בכח⁷⁶, אלא כבר נתקיימו בעצמותו האנושית, ואין לכח⁷⁷ עסק בהם כלל ולא שמוש. כי השכל האנושי מגיש את הדברים מופשטים מן החומר ונספחיו, ויודע את המדעים בעצמותם ועצמות השכל כשהם נקיים מן הגוף והגופניות.

וכאשר נתאחדו בו המדעים האלהיים ונתעבה מגעו האנושי שהוא תכלית אותם המדעים, והוא השכל האנושי הנמצא בפעל על ידי רציפות המדעים, נתעבה עצם השכל ונתחזק, והוא הנקרא לב באמת, לפיכך אמר ע"ה ובמעבה לכי יצקתיהו, כלומר ענינו עביתי מגעו האלהי, שהוא סגולת המדעים הנישגים לו בפעל, והוא בתכלית השלמות, והוא תולדת המדעים אשר הושגו לו ותכליתם. כי האדם בהמצא מדעיו בפעל אי אפשר לו ללא תכלית, ותכליתם השגות נעלמות נקיות מן השבושים וממטרות הטבע ופעולותיו. ואז תתרומם הנפש האנושית באותה השלמות, מפני שהוא הפרי הנישג מאותם המדעים. וכאשר היתה אותה ההשגה הזכה בתכלית הזכות, והיתה ללא שום שבוש כלל אצל הרב הנעלה הזה, והיה ע"ה בטוח מן המשגה והטעות, לפי שהם דברים אלהיים מביעים דברים תורתיים⁷⁸. וכיון שנעשו הדברים האלהיים מביעים את הדברים הללו, כלומר הלבשתם בדברים החושיים כדי שלא יזלו בהם, ולא יפלו בידי הטפשים, [אלא בידי] המיושבים, לפיכך קבעם בדברים למודיים יציבים תמידי היציבות.

וכיון שהדבר כך, הרי נהג בעקבות הקדמונים מחכמי ישראל, שעמדו מאז משה רבנו ע"ה. ולקח ע"ה הסברות הנכונות וקבעם, ודחה מה שאינו נכון, והודיע לזולת כלומר לקהלות⁷⁹, וקבע אותם הדברים ודקדק בהם דיוק אמת. וכאשר נקבעו בהכרח

74 הם הם דברי הרמב"ם במורה הנבוכים ח"ג פ' נא בתחלת ד"ה הערה.

75 וכפי שמבאר להלן, כי לב האמור כאן אינו רק כח הנצירה והזכירה שבאדם, אלא הכח המשכל. גם לא מדובר בשכל בפעל.

76 כי כל בכח אינו אלא העדר.

77 כלומר, ואין לדבר שבכח ענין לכאן.

78 כוונתו אע"פ שאין פשטי המשנה אלא ענינים תורתיים הלכתיים, בכל זאת כמוסים בהם רמזים אלהיים מוחשתיים. והוא מסביר למה נזקקו חז"ל להלביש ענינים אלהיים בדברים מוחשיים כגון סוכה, לולב וכדומה, כדי שלא יפלו בידי הטפשים ויטעו בהם.

79 כלומר, שרבנו לימד את הענינים האלהיים והפיצם בישראל.

צ'רורה ואפאץ עלי גירה, פקאל והנה הוא ככרם חמדה. וכאן זלך אלשי אלחאצל לה באלפעל, פלא בד לה מן מוצ'וע צ'רורה, ומוצ'ועה הו עקלה אלנאסאני.

פלמא תמייזת ענדה אלמעלומאת אלנאסאניה, פלם יסעד יכתמהא, אלא עלאהא לגירה וללאחיון, וגעלהא כשבה אלצול, לחתי ינתקלון בהא אלמתעלמין, ויכ'רג בהא מן אלקוה אלי אלפעל. פמן חית אנהא מוצ'ועאת לסאיר אלמעלומאת, פלדלך קאל ונטע שעשועים נטעתיהו, אי מעני לכון ה'דה אלאשיא אתי אעלמנא בהא והו אלמכ'רג להא מן אלקוה אלי אלפעל, וצארת מוצ'ועאת לגירהא.

פמן חית אנהא כאלמוצ'ועאת, והי איצא אלכ'אץ לנפס אלמתהיאה ללכ'רוג מן אלקוה אלי אלפעל, פלדלך קאל ונטע שעשועים נטעתיהו.

ואתבע זלך פי קולה ויומי וילי נצרתיהו. פאעלם יא איה אלנאצ'ר חפצ'ך אללה תע', אן מדרכאת אלנפס אלנאסאניה אנקסמת אלי קסמין. אלקסם אלאלו הו אדראך אלעקל אלנאסאני ללאשיא אלמבראה ען אלמאדה ועלאיקהא, ולכן לא בד מן תוסט אלקוי אלנאסאניה לכונהם הם אלמתצרפאת באלמעקולאת. ולא נעני באלקוי ההנא [אלא] אלי אלקוי אלשריפה, ואמא אלקוי אלגסמאניה מ'תל אלכ'יאל וגירה פלא יתצרף פי מדרכאת אלעקל אלנאסאני, פהד'א הו קסם יסמא יום באלאצ'אפה אלי אלמדרך. ואלקסם אל'תאני הו ידרך אלמאהיאת מן חית כונהא טביעיה, פלא בד מן אסתעאנת אלעקל פי אלקוי אוולא, לחתי ימכנה תג'ריד אלאשיא בעד ג'רדהא כונהא טביעיה, פהד'א אלקסם אלי אלמדרך יסמא לילות, ולדלך קאל ויומי וילי נצרתיהו. ואד'א כאנת אלמעקולאת מתראדפה שי בעד שי, פכאן כל מעקול הו סכב ועלה ללמעקול אל'אכ'ר, ואד'א כאן הו סכב ועלה פצאר אלכמאל אי מעני סכב תעיינה וכונה מעקולא, פמעני כ'תרה' תראדפהא עלי אלמוצ'וע אסמי רגעים, אי מעני אלמעלום אלאלו תראדפת עליה סאיר אלמעלומאת לואזם וזיאדאת לאחקה לה לדי'אתה.

פכצ'הור אללואזם ואנתשארעה קאל עד אשר נצניו גמלו, אי מעני תמת וכאנת מעקולאת תאמה. פאד'א אעתברנא תלך אלמעלומאת פהי דאלה עלי מאהייה מכצ'וצה פי אלוג'וד אלאלאהי, לאן אלנאסאן יעלם אל'אמור אלעדמיה לכונהא עדמיה באסמהא, פקד יכון אל'אמר אלמוג'וד מרתסם פיה אל'אמר אלעדמי.

פצח א'זן אן אלמעקולאת אלנאסאניה הי דאלה עלי אמור וג'ודיה, והי עלי פנון אלאהיה וטביעיה עלי מא קדמנא, פלא בד להא מן אן תכון ענד אלעקל אלנאסאני חאצ'רה באלפעל, וינאסבהא לבעצ'הא בעץ, וימייזהא בעצ'הא ען אלבעץ. פמן חית

והשפיע על זולתו, לפיכך אמר והנה הוא ככרם חמדה, והיה זה הדבר שהושג לו בפעל, ובהכרח צריך שיהא לו נושא בהחלט, ונושאו הוא שכלו האנושי.

וכאשר הובחנו אצלו הלמודים האנושיים, לא ראה להסתירם, אלא פרסמם לזולתו ולבאים, ועשאם כעין יסודות, כדי שיועתיק⁸⁰ בהם התלמידים, ויצאו על ידם מן הכח אל הפעל. וכיון שהם נושאים ליתר הלמודים, לפיכך אמר ונטע שעשועים נטעתיהו, כלומר ענינו לפי שהדברים הללו אשר לימד לנו אותם, והוא המוציא אותם מן הכח אל הפעל, ונעשו נושאים לזולתם.

והואיל והם כנושאים, והם גם תמצית לנפש המתכוונת לצאת מן הכח את הפעל, לפיכך אמר ונטע שעשועים נטעתיהו.

והסמך לכך אמרו ויומי ולילי נצרתיהו. דע אתה המעיין ינצרך ה' יתעלה, כי מושגי הנפש האנושית נחלקים לשני חלקים. החלק האחד הוא השגת השכל האנושי את הדברים הנקיים מן החומר ונספחיו, ולכן לא יתכן בלי התמצעות הכחות האנושיים לפי שהם הם המשמשים את המושכלות⁸¹. ואין כוונתנו בכחות כאן כי אם הכחות הנכבדות, אבל הכחות הגופניים כגון המדמה וזולתו אינו משמש במושגי השכל האנושי, והנה החלק הזה נקרא יום ביחס אל המושג. והחלק השני הוא משיג המהיות מחמת היותם טבעיות, ובהכרח ייעזר השכל בכחות תחלה, כדי שיהא אפשר לו לפשט את הדברים אחר הפשטתם מלהיות טבעיים⁸², והנה החלק הזה הנישג נקרא לילות, ולפיכך אמר ויומי ולילי נצרתיהו.

וכיון שהמושכלות נרדפות דבר אחרי דבר⁸³, לכך נעשה כל מושכל סבה ועלה למושכל השני, וכיון שהוא סבה ועלה נעשת השלמות סבת ייחודו והיותו מושכל. והרי ענין ריבוי הרדפתן על הנושא נקרא רגעים, כלומר ענינו שהמדע הראשון נתרדפו עליו יתר הלמודים חיוביים והוספות נספחות לו לעצמותו, והנה בהתגלות החיוביים והתפרסמן אמר עד אשר נצניו גמלו, ענינו נגמרו ונעשו מושכלים שלמים. וכאשר נתכוון באותם המדעים נמצא שהם מורים על מהות מיוחדת במציאות האלהית, כי האדם יודע את הדברים ההעדריים מחמת היותם העדריים בשמם⁸⁴, והרי יהיה הדבר המצוי חקוק בו הדבר ההעדרי.

נמצא אפוא כי המושכלות האנושיות מורים הם על ענינים מציאותיים, והם כפי מיון⁸⁵ אלהיים וטבעיים כפי שהקדמנו, והרי הכרחי להם שיהיו אצל השכל האנושי נמצאים בפעל, ויתאם אותם זה לזה, ויבחינם זה מזה. וכיון שהלימודים נעשו

80 שיועתיקו ויועברו ממצב שפל למצב נעלה, ממצב לא-אדם אל מצב אדם.

81 כלומר, אי אפשר להגיע למושכלות המופשטות ולקנות את הדעה הקיומית ללא שמוש הנפש המשכלת, שהיא כח בגוף.

82 על מהות הפשטה הזו, ראה פירוש רבנו למשנה אבות פ"ג הל' כ, ומורה הנבוכים ח"א פ' סח.

83 אין אדם מגיע לשיאו בהשגת המושכלות אלא אם נתעלה בהם בהדרגה ממצב למצב, אך אם דימה לקפוץ ממטה למעלה יאכר גם מה שיש לו.

84 כלומר, רק בשמם.

85 ר"ל לאחר מיונם במחשבה נמצאם נחלקים לשני סוגים.

אלתכאסב צארת מעזולא בחאה פלדלך קאל ואשכלותיו בשלו, אי מעני כלרצהא וחצולהא ענד אלעקל, ולא יכון פיהא אכטלאט ותשביה. ולא ישתבה עליך אלעקל פי ה'רא אלאמר, פיקול אלנץ אלמחכם פי קולה פי אלפסח ובשל מבשל במים, אן ליס ה'דה אלאמור אלאסמיה פקט, ואזן קד ארדף אלקול בקולה במים. ואמא הנא מא תכלם אלא פי לפצה ואחדה והו קולה בשלו, ולכן ה'רא ענדד אנמא הו אשתראך מחץ, פלא ישכל עלי אחרן אצל גמלה כאפיה, פחבת אן קולה ואשכלותיו בשלו יעני פי זלך אן כל עלם לא בד לה מן גאיה, וגאיתה הו יסמא אשכול פורח, [לא] יצח תחיקהא אלא אדא הי מברהנה, ולכן אן אלעלום כלהא אנמא יברהן עליהא אלא מן אלעלם אלאלאהי, לאן מוצועה הו אלמוגוד אלמטלק אלדי לא יכון מבדא למוגוד מעלול דון מוגוד מעלול, פכאן יסתדל מנה עלי סאיר אלעלום, וחצלת חקא יקינא ענד אלעקל אלאנסאני, פקד נצגת וכלצת, פלדלך קאל ואשכלותיו בשלו.

ואתבע זלך וקאל וכל הסמדר פתח, לאן אלמעלומאת אלאנסאניה א'רא כאנת טביעייה או אמור מאדיה הי תסמי סמדר, יעני אנהא מסתרהנה בגיריהא, פא'רא ג'רדהא אלעקל צארת דאימא יקיניא. פא'רא תצרף פיהא אלעקל פקד צפת צ'רורה. פלמא כאן ע"ס פי גאיה אלכמאל אלאנסאני, פכאנת אלאמור אלטביעיה וסאיר אלעלום אלדי דונהא מברהנה, לאנהא אנמא תמרהא וגאיתהא אלא לחתי תכון אמור אלאהיה. פמן חית אנהא אמור ג'זיה או טביעיה סמית סמדר, פלמא צפת וחבינת קאל פיהא פתח, ולכן ליס עלי אלעמום אן תכון גמיע אלמעלומאת אלאחאצלה ללעקל אלאנסאני אנהא תכון מקצודה לדאתהא, לאן אלצורה אלאנסאניה מתגירה פי כונהא כארגה מן אלקוה אלי אלפעל, וכרוגהא הו בחצול אלמעלומאת, ותלך אלמעלומאת תתדרג בה אלי מערפת אללה עז וגל.

פכל מעלום יסתדל בה עלי וגוד אללה תע' פיסבקה אלעקל אלאנסאני לחתי יכון לה כשבה אלמדכל לתלך אלמערפה, פמא חק ענד אלעקל מן תלך אלמעלומאת אסמי עץ טוב, ודלילך עלי זלך הו קול אלנץ אלמחכם ויורהו ה' עץ. קאלו אלנאקלין ע"ס ואין עץ אלא תורה, וקאלו עץ חיים היא למחזיקים בה, יעני פי זלך אלאשכאץ אלדין געלו וכדהם ואשתגאלהם פי עלם אלתורה ומא אקתצת מן אלעצאים פי וגוד

נבדלים מחקריים לפיכך ואשכולותיו בשלו, כלומר ענינו זיקוקם ומציאותם אצל השכל, ולא יהיה בהם בלבול ושבוש. ואל יתחלף לך השכל בענין הזה⁸⁶, נאמר בכתוב המחוכם באמרו בפסח ובשל מבושל במים⁸⁷ שאין מטרת הדברים הללו השמות בלבד, ולפיכך הסמיך לדבר זה אמרו במים, אבל כאן שאינו מדבר כי אם במלה אחת והוא אמרו בשלו, אלא שזה לדעתי אינו אלא שתוף בהחלט⁸⁸, ולא יקשה על שום אדם בשום אופן כלל. הנה נתברר כי אמרו ואשכולותיו בשלו כוונתו בכך שכל מדע בהכרח שיהא לו תכלית, ותכליתו הוא הנקרא אשכול פורח, ואי אפשר לאמתם אלא אם הם מוכחים, אלא שכל המדעים אין להוכיח אותם אלא מן המדע האלהי, לפי שנושאו הוא המצוי המוחלט אשר איננו ראשית למצוי עלול בלעדי מצוי עלול, והרי לומדים ממנו על שאר המדעים, והושגו אמת ונכח אצל השכל האנושי, והנה בשלו וזוקקו, ולפיכך אמר ואשכולותיו בשלו.

והסמיך לכך ואמר וכל הסמדר פתח, כי המדעים האנושיים אם היו טבעיים או דברים חמריים הרי הם נקראים סמדר, כלומר שהם מופקדים כוולתם⁸⁹, וכאשר יפשטם השכל נעשים תמיד נכונים, וכאשר ישתמש בהם השכל הרי נזדככו בהחלט. וכיון שהיה ע"ה בתכלית השלמות האנושית, הרי היו הדברים הטבעיים ויתר המדעים אשר למטה מהם מוכחים, לפי שאינם אלא פרים ותכליתם⁹⁰, עד אשר יהיו ענינים אלהיים. וכיון שהם דברים חלקיים או טבעיים נקראו סמדר. וכאשר נזדככו ונתבהרו אמר בהם פתח, אך לא באופן כללי שיהיו כל המדעים הנישגים לשכל האנושי שיהו דרושים לעצמם, כי הצורה האנושית משתנית בהיותה יוצאה מן הכח אל הפעל, ויציאתה הוא בהמצא המדעים, ואותם המדעים מתעלים בהם בהדרגה אל ידיעת ה' יתהדר ויתרומם.

והנה כל ידיעה שלומדים בה על מציאות ה' יתעלה הרי כבר קדם לה השכל האנושי כדי שיהא לה כעין מבוא לאותה הידיעה, ומה שנתאמת אצל השכל מאותם הידיעות נקרא עץ טוב, וראיה לך על כך הוא דבר הכתוב המחוכם ויורוהו ה' עץ⁹¹, אמרו מעתיקי הקבלה ע"ה ואין עץ אלא תורה⁹², ואמרו עץ חיים היא למחזיקים בה⁹³, כלומר אותם האנשים אשר שמו מטרותם ועסקם בידיעת התורה ומה שנכלל

86 כוונתו: אל תטעה במלת "בשלו" ותדמה שהיא ענין בשול, אלא היא ענין שכל והשכלה, וכל ענין בשול כפשוטו הכתוב מוסיף לו "במים".

87 שמות יב ט.

88 בשל, הוא שם משותף.

89 בחומר או בטבע, כי אין המדעים אלא תוצאה של הממצאים כאמור לעיל. אם כן, המדעים מופקדים ושרויים בממצאים.

90 שאין המדעים העליונים אלא פרי הידיעות המחקריות התחתונות וכאמור לעיל האדם מתעלה במושגיו בהדרגה ממטה למעלה.

91 שמות טו כה.

92 ערכין טו ב.

93 משלי ג יח.

אללה תע' אלמכשוף אלזי נצמה ורתכה תרתיכ גריב עגיב, וקדרה באחסן תקדיר, וקוומה באשרף תקרים.

פלמא צח וחק ענד ה'א אלפאצל תלך אלאשיא כמה הי, וחצלת אלגאיה מן תלך אלנתיגה, אעני אלמולד אלאלאהי והו אלעקל אלאנסאני אלזי כה יתם אלגסם אלחירואני ואלנוע אלאנסאני, ולא ימכן אן יכמל ויצח אלתמאם פיה אלא א'א כאנת אלקרי אלאנסאניה מנקאדה נחוח, והי תסמא דודאים. פתג'רדהא אעני אלקרי אלאנסאניה הו יסמי רוח, פלמא כאנת קואה אלאנסאניה מתאתיה נחו אלכמאל אלאנסאני קאל והדודאים נתנו ריח.

פלמא כאן קצדה אלארשאד ותעלים אלגיר, ואכראגהם מן אלקוה אלי אלפעל, לאן אלשכך אלאנסאני אלמסתעד ללכמאל אנמא יצח אלכמאל אלא מן מעלם או מרשד, פלמא כאן ע"ס מן אלבראעה וג'ודה אלפהם ואנתשאר אלעלם פי זמאנה וחצל לה אלגאיה פי מא חצלה, וכאן [פי] דלך זצ"ל [מרשד] קאל פתחתי את שערי ו לא נעלתיהו. הל כאן דלך אלעלם עלמא נצריא או עלמיא, פלם יסתטיק אן יחבכה פלדלך קאל ויומם ולילה לא סגרתיהו. ולא איצא ימכן אן יעלם תלך אלאשיא אלא לשכך מתאתי מנקאד נחו צורתה אלאנסאניה, ומטרח אלאמור אלדניאיה, והו קולה ולכל ישר ונבר שמטתיהו, אי ללאשכאץ אלמסתעדין אלדין הם אהל אלדכא ואלפטנה, וכאן אלגרץ אנמא הו בחסב ארשאד אלד'הן לחתי לא יפות אלעלם מן אלאמה כמה קאל כי לא תשכח מפי זרעו. והדה חכמה מן אללה תע' אלזי לא יערם וג'ודה מן אלכמאל פי אלאמה, לאן מ'לי אלארשאד לא יעדמו מן אלמלה אלנבויה. וליס איצא כאנת הדה אלאמור אלמצנונה אעני אלנקל אלמרורי ען משה רבנו אנה כאן מבאח ללנאס כלהם, ואנמא כאן מכאל לבית די' הגדול, וכל דלך לחתי לא יצח שתאת וכלאף פי אלשריעה, הרב ממא וקע פיה אכרא. פאדא כאן פי אלאמור אלפקהייה שאחחו עליהא פכיה פי אלאמור אלאלאהיה אלתי באלגו פי אכפאיהא, ולא יגב אלכלאם פיהא אלא ללוואחד אלמוצוף, פקאל ומנחה אל התלמידים שלחתיהו.

ולם יביין דלך בבסט כ'תיר, לכונה ביין אלחרץ עליה גאיה אלחרץ, והו מעני קולה והנני אסרתיהו על כל אשר מלין מעתיק. לאנהא אמור מצנון כהא, וחצת אלשריעה וחמלאתהא עלי אלאפשא פי הדה אלאמור, לכונהא אמור גמצא גלילה' אלקדר, קד יפות אלעקל אלאנסאני פי אדראכהא, כמה אעתי' כ'תיר מן מלתנא, והו מ'ל מא

בה מן העצומות במציאות ה' יתעלה⁹⁴, המפורסם אשר ערכו וסדרו בסדר מופלא ונפלא, ותיאמו תיאום הטוב ביותר, והעמידו באופן הנעלה ביותר.

וכאשר נתבררו ונתאמתו אצל החסיד הזה אותם הדברים כפי שהם, והושגה התכלית מאותה התוצאה, כלומר התולדה האלהית, והוא השכל האנושי אשר בו ישלם הגוף החיוני והמין האנושי, ואי אפשר שישלם ותתיצב בו השלימות אלא אם היו הכחות האנושיים נמשכים אליו, והם נקראים דודאים. וכאשר מפשיטים אותם כלומר הכחות האנושיים הם נקראים ריח, וכיון שהיו כחותיו האנושיים מעותדים כלפי השלמות האנושית אמר והדודאים נתנו ריח.

וכיון שהיתה מטרתו להדריך וללמד את הזולת, ולהוציאם מן הכח אל הפעל, כי האדם האנושי המתכוונן לשלמות לא תתכן לו השלמות כי אם ממורה או מדריך, וכיון שהיה ע"ה בתכלית הבקיאות וטוב התבונה ופרסום המדעים בזמנו והושגה לו התכלית בכל מה שהשיג, והיה עם זאת זצ"ל [מדריך] אמר פתחתי את שערי ולא נעלתיהו. בין שהיה אותו המדע מדע עיוני או למודי, לא היה יכול להסתירו⁹⁵ ולפיכך אמר ויומם ולילה לא סגרתיהו. וכן גם אי אפשר ללמד אותם הדברים אלא לאחד המוכשר הנמשך כלפי צורתו האנושית, ופרק ממנו עניני העולם הזה, והוא אמרו ולכל ישר ונבר שמתטיהו, כלומר לאנשים המעותדים שהם בעלי טוהר המחשבה והתבונה. והיתה המטרה כדי להנחות את המחשבה כדי שלא יאבד המדע מן האומה כמו שאמר כי לא תשכח מפי זרעו⁹⁶. וזו חכמה מאת ה' יתעלה שלא תעדר מציאותו מן השלמים שבאומה, שגדולי ההנחיה לא יעדרו מן האומה הנבואית⁹⁷.

וגם לא היו הדברים הללו המסורים כלומר הקבלה אשר שמעו ממה רבנו לא היו לכל בני אדם, אלא היו מסורים לבית דין הגדול, וכל זה כדי שלא יהא פיזור ופילוג בתורה, הרחקה ממה שאירע בה באחרונה⁹⁸. וכיון שאפילו בדברים ההלכתיים הקפידו עליהם, כל שכן בדברים האלהיים אשר הפליגו בהעלמתם, ואין ראוי לדבר בהם כי אם לאחד המתואר, לפיכך אמר ומנחה אל התלמידים שלחתיהו.

ולא באר את הדברים בהרחבה יתרה, אלא באר את הקפידה עליו תכלית הקפידה, והוא ענין אמרו והנני אסרתיהו על כל אשר מלין מעתיק⁹⁹. לפי שהם ענינים אשר חסים עליהם, וזירזה התורה ונושאה מלפרסם את הדברים הללו, לפי שהם ענינים עמוקים גדולי הערך, ויש שתעלם השגתם מן השכל האנושי, כפי שאירע לרבים

94 אלה הם לדעת המחבר המחזיקים בתורה.

95 ראה מורה הנבוכים הקדמת החלק השלישי.

96 דברים לא כא.

97 האומה אשר נתגבשה ונוצרה על ידי הנבואה, מאברהם אבינו הלאה.

98 כל זה לקוח מדברי הרמב"ם במורה הנבוכים ח"א פ' עא.

99 המחבר הבין אמרה זו, שהרמב"ם אסר להבין את המלים כפשוטן, אלא צריך להבין את הרמזים

הכמוסים בהן לפי דרכו.

אעתי שבעים זקנים וכן עזאי וכן זומא. פיגב אן יחרץ עליהא כל אלחרץ, פלדלך חק
 לה אעני הדא אלסייד אלפאצל אן יקול והנני אסרתיהו. פהו אלדי אנאר צלמתנא פי
 הדה אלגלות, ויחק אן יקאל פיה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, לכונה הו
 אלדי אתא באלחק עלי מא הו עליה ודפע אלבאטל ען מתוהמה. פהדא הו נהאית הדה
 אלקולה פי הדה אלמקדמה אלתי קדמהא הדא אלסייד פי וצע אלמשנה. פלנסתאנף
 פי תמאמה בעון אללה תע' ואליה אציב, והו ולי אלגאבה, פלה אלחמד כתירא.
 ואמא קולה ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק, אעלם יא
 איהו אלנאצר פי הדא אלוגוד אלדי רתבה אלבארי תע', מן אלומר אלואל אלי אלנוע
 אלאכיר, ליס הו כיף אתפק, לאן דלך אנמא חצל בתקדיר ותדכיר אלאהי, וחכמה'
 חכים ותנצ'ים נאצם, ודלך אלמדבר ואלפאעל הו עלה' אלעלל, והו מוגד אלכל
 ומבדע אלוגוד כגיר שרט, ולא תקדם זמאני אבדי בינה ובין מא חדת מן הדא אלוגוד
 אלחאבת, אלא אנה אעני אלאלאה תע' מתקדמא עליה קדמא דאתיא, פאווגדה מן
 אלעדס אלמחץ, וליס קולי הו אלעדס אלדי לס יכרג אלי אלוגוד, לאן דלך מן קביל
 אלממתנע, פאווגדה ואבדעה במשייתה ואראדתה וחכמתה אלתי אקחצת אלמוגודאת
 עלי מא הי עליה, והדא הו מעני אלחכמה, לכון מענאהא ענד אלעלמא בחסב שרחהא
 הו מערפה אלאשיא כמה הי, [ולא יעלמהא כמה הי] אלא הו עז וגל, לכונה הו
 מבדאהא, ואלמבדא עלם אלאשיא מן דאתה, ובעלמה להא דק עלמהא עלי קואנינהא
 אלאלאהיה אלדי אקתצת חכמתה דלך. וכאן אלוגוד אלצאדר ען אלמרתב הו אלעקל
 ואלנפס ואלטביעה, אעני באלטביעה ההנא הי אלטביעה אלאלאהיה אלתי אקתצת
 ען חכמתה תע' וצאר מנהא אלשכל אלכרי באטלאק. ולום אלשכל אלכרי טביעה
 אכרי והי מעני אלחרכה אלדוריה סרמד בסרמד. פען הדה אלארבעה אלאשיא תכוון
 שכל אלפלך וצורתה ומאדתה בחסב אלקצא אלאלאהי, והו אלדי קאל פיה ר' אליעזר

מאומתנו, והוא כמו שאירע לשבעים זקנים¹ וכן עזאי וכן זומא². ולכן ראוי להקפיד עליהם הקפדה רבה, ולפיכך צודק הוא כלומר הרב הנעלה הזה לומר והנני אסרתיהו. כי הוא אשר האיר אפלתנו בגלות הזה. ובצדק אפשר לומר עליו הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא³, לפי שהוא אשר הביא את האמת כפי שהיא, ודחה את ההבל מהוזיו. והנה זה הוא תכלית הדבור הזה בהקדמה הזו אשר הקדים הרב הזה לסדר המשנה. ועתה נמשיך בהשלמתו בעזרת ה' יתעלה, ואליו אפנה, והוא אשר בידו המענה, ולו התודה הרבה.

אבל אמרו ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק, דע אתה המעיין במציאות הזו אשר סדרה הבורא יתעלה, מן הדבר הראשון ועד הסוג האחרון. שאינה איך שנודמן, אלא לא נעשה הדבר אלא בגזרה וכוונה אלהית, וחכמת חכם ועריכת עורך, ואותו המנהיג והפועל הוא עלת העלות⁴, והוא ממציא הכל ובורא המציאות ללא תנאי, ולא קדם זמן עולמי בינו ובין מה שנתחדש מן המציאות הזו היציבה⁵, אלא שהוא כלומר האלוה יתעלה קדם לו קדימה עצמית, והמציאו אחר ההעדר המוחלט, ואין בדברי שהוא ההעדר אשר לא יצא אל המציאות, כי זה מסוג הנמנע, אלא המציאו וחדשו ברצונו וחפצו וחכמתו כפי שגזר המציאות כפי שהיא, וזה הוא ענין החכמה, כפי ענינה אצל החכמים כפי באורה הוא ידיעת הדברים כפי שהן, [ואין יודעם כפי שהם] אלא הוא יתהדר ויתרומם, לפי שהוא מקורם, והמקור ידע הדברים מעצמו⁷, ובידיעתו אותם עמקה ידיעתו לכל משפטיהם האלהיים כפי שגזרה חכמתו בכך. והיה הנמצא הנאצל לפי הדירוג הוא השכל והנפש והטבע⁸. כוונתי במלת טבע כאן הטבע האלהי אשר גזרה חכמתו יתעלה ונעשה מהם התבנית הכדורית בהחלט. ונתחייב מן התבנית הכדורית טבע אחר והוא ענין התנועה הסובבת לעולמי עד. ועל פי ארבעת הדברים הללו נתהוו תבנית הגלגל וצורתו

1 ראה מורה הנבוכים ח"א פ' ה.

2 ראה חגיגה יד ב.

3 יואל ג כג. ואם אמנם יש מן ההגזמה בדברי המחבר בקראו על הרמב"ם המקרא הזה, אך היא הגזמה שכל כולה אמת לאמתה.

4 נגד ביטוי זה ומה שיש בו מאי הדיוק, ראה "גן השכלים" לר' נתנאל בירב פיומי, בהקדמה, וראה הערתי שם.

5 אמנם המשפטים כאן מעורפלים וקרוב להניח שנפלו בהם שבושים; אך כפי שהם, יש להניח שהמחבר בא לשלול "מכאן שהיה סדר זמנים לפני כן", וכוונתו שהזמן לא קדם את המציאות, כיון שאינו אלא מקרה בתנועה, ועצם התנועה מקרה בנע שהיא המציאות.

6 כוונתו כי מושג ההעדר המוחלט אינו חל אלא על הנמנע והוא אשר יחד לו הרמב"ם פרק מיוחד בחלק השלישי פ' טו. וראה גם ח"א פ' יז. וכל שאינו מסוג הנמנע אלא מסוג האפשרי אינו העדר. אף שביחס אלינו האפשרי הוא העדר, הרי ביחס לבורא אין האפשרי אלא מצוי. כך נראה לי בכוונתו בכל המשפט המעורפל הזה.

7 ראה רמב"ם בהלכות יסודי התורה פ"ב ה"י.

8 השכל, הוא מה שנקרא השכל הכללי, או כפי ארסטו השכל הראשון. והנפש, הוא הנקרא הנפש הכללית; ומושג זה מעורפל מאד אצל המשתמשים בו, ואין הגדרתו ברורה. וטבע, כוונתו למה שקוראים במשנת ארסטו היסוד החמישי.

בן הורקנוס שמים מהיכן נבראו מאור לבושו. ולזם ען רלך איצא וגוד אלכואכב
 אלמצייה ואלגיר מצייה, ואלאסטקצאת ומא תרכב מנהא מן אלמעדן ואלנבאת
 ואלחיואן אלנאטק ואלחיואן אלגיר נאטק. וכאן גאיה אלוגוד אלחאצל, אעני
 אלצאדר ען אלכארי הו אלעקל אלמסתפאד, והו אלמולוד מע נוע אלנאנסאן.
 ואחתרזנא בקולנא אלוגוד נעני בלך אלוגוד אלצאדר, ודלך תנויהא לוגוד אללה
 תע' אלדי פי אננייתה, עז וגל ועלא עלווא ככירא עמא יקולוה אלמגזופין בגיר מערפה,
 ואלמשרכין ואלמנאפקין פי וגוד אללה עז וגל, והם אלדי יעתקדון באן [ליס] וגודה
 הו דאתה וחקיקתה, וליס אלמר כולך, לאנא נגד גאיה אלמדרכין פי חק אללה תע'
 אן לא ידרכו אלא אלאנייה לא אלדאת ואלחקיקה, עלי מא יצף סייד אלנביין ע"ס.
 והאולא אלמעטלין קד אוגבו ללה אלעגז פי וגודה, לאנה הו אלפאעל לה ואלנאצם
 לה ואלמרתב לה הדא אלחרתיב אלעגיב אלגייד, ודלך אסתחק אן יסמא ואגב
 אלוגוד מן גמיע גהאתה, לאנהא מן צפאת אפעאלה אעני וצף אלכארי תע' באלפעל.
 או אן האולאי אלמעטלה יוהמו באן אללה תע' לא יפארק אלמוגוד אצל גמלה
 כאפיה, פקאדהם איצא אלאעתקאד לעדם דאת אללה תע', ואדכאלה תחת אלאמור
 אלממכנה אלתי הי אלאמור אלעדמיה, פאלעיאד באללה תע' ען הדא אלאעתקאד וען
 אלמיל נחו מעתקדי הדא אלאעתקאד. פאחדר יא אכי כל אלחדר ען הדא אלאעתקאד
 אלסו, לאן הדא יוגב אלכעד ען אלחק, ואלכפר בעלת אלעלל. והאנא אנכהך איצא
 עלי מא קאלה נץ אלחורה פי מטלב משה רבנו והו זייל ענך אלשך פי הדא אלמעני
 אלכביר אלתי לם תתהאון בה ככרא חכמי ישראל בתצריחה, ולא תצן אני אביינה
 גאיה אלביאן, כל אדכר נץ אלחורה אלדי ינחי הדא אלמר פי הדא אלמעני אלגליל
 אלעצים, אלדי גרץ גמלה' אלשריעה אליה ואלחוס נחוה, והו אלמקצוד אלנאנסאני,
 והו נהאיה' אלשריעה בגמלתהא, ואשאר אליה בקולה ליראה את השם הנכבד
 והנורא הזה את ה' אלהיך. והדא הו אלדי אשאר פי מטלב משה רבנו ע"ה פי קולה
 ויעבר ה' על פניו, פאעתברה אנקלוס ע"ס אנה שי מכלוק לכונה קאל ואעבר ה'
 שכינתיה על אפוהי, והדא כחיר מטרד פי שרחה לכונה יבעד ען אלתגסים, פנסב
 אלמר לשי גיר אללה אלדי געלה אמר מנסוב לה תע' לא לדאתה. פאמא מסמוע
 אנמא הו לשי גירה מכלוק לכונה תטלב מנה תע' אדראך דאתה וחקיקתה, פקאל
 אללה תע' פי אלכטאב אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך, וקאל פי

וחומר כפי הגזרה האלהית, והוא אשר אמר בו ר' אליעזר בן הורקנוס שמים מהיכן נבראו מאור לבושו⁹. וכן נתחייב מכך מציאות הכוכבים המאירים ושאינם מאירים, והיסודות ומה שהורכב מהן מן הדומם והצומח והחי ההוגה והחי הבלתי הוגה. והיה תכלית המציאות המצויה, כלומר שנאצלה מהבורא הוא השכל הנקנה, והוא הנולד עם מין האדם¹⁰. ונוהרנו באמרנו המציאות כוונתנו בכך המציאות האצולה, ובוה רוממות למציאות ה' יתעלה אשר באנכיותו¹¹, יתהדר ויתרומם ויתעלה עלוי רב על מה שאומרים המפספטים ללא ידיעה, והמשתפים והכופרים במציאות ה' יתהדר ויתרומם, והם הסוכרים שאין מציאותו היא עצמו ואמתו, ואין הדבר כך, לפי שאנו מוצאים תכלית המשיגים ביחס לה' יתעלה שאינם משיגים כי אם האנכיות לא העצמות והאמתות, כפי שתיאר אבי הנביאים ע"ה. ואלו הכופרים כבר חייבו לה' את אי היכולת במציאותו, לפי שהוא הפועל אותו והעורך אותו והמסדר אותו הסדר הזה הנפלא הטוב, ולפיכך ראוי להקרא מחוייב המציאות מכל הצדדין, לפי שהם מתארי פעולותיו כלומר תארי הבורא יתעלה בפעולה. או שאלו הכופרים מדמים שה' יתעלה אינו נבדל מן המציאות כלל לגמרי, והביאתם הסכרא הזו להעדר עצם הבורא יתעלה, והכללתו תחת הדברים האפשריים שהם הדברים ההעדריים, וחלילה לאל יתעלה מן הדעה הזו, ומלנטות אחרי סוכרי הדעה הזו. ולכן הזהר אחי כל הזהירות מן הדעה הרעה הזו, כי זה מביא להתרחק מן האמת, ואל הכפירה בעלת העלות. והנני מעריך עוד על מה שנאמר בלשון התורה בבקשת משה רבנו והוא יסלק ממך הספק בענין הגדול הזה אשר לא זלזלו בו גדולי חכמי ישראל לבארו, ואל תחשוב שאני אבאר אותו תכלית באור, אלא אזכיר לשון התורה המכוון את הדבר הזה בענין הזה הנכבד העצום, שהוא מטרת כל התורה וסובבת סביבו, והוא המטרה האנושית, והוא תכלית כל התורה כולה, ורמז אליו באמרו ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך¹². וזהו אשר רמז בבקשת משה רבנו ע"ה באמרו ויעבר ה' על פניו¹³, ובארו אונקלוס ע"ה שהוא דבר נברא, לפי שהוא אמר ואעבר ה' שכינתיה על אפוהי, וזה נמשך הרבה בתרגומו לפי שהוא מרחיק את ההגשמה, לפיכך יחס הדבר למה שהוא זולת ה', אשר עשהו דבר מתיחס אליו יתעלה לא לעצמו, אבל המשמעות שהוא לדבר זולתו נברא, לפי שהוא בקש ממנו יתעלה שישגי עצמו ואמתו, אמר לו ה' יתעלה בדבור אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך, ואמר בתוך הדבור

9 פרקי ר' אליעזר פ"ג; כל חכמי תימן דנו דשו באמרה זו בעקבות הערת הרמב"ם במורה הנבוכים ח"ב פ' כו.

10 נראה בכוונתו שכאשר האדם נעשה אדם באמת, בהתאם למטרה האלהית בו, וכדברי הרמב"ם, רק אז נולד השכל הנקנה, ושניהם מולידים זה את זה, האדם באמת את השכל, והשכל את האדם באמת.

11 למרשגי מונח זה, טהרתו דיוקו ודקדוקו ראה מורה הנבוכים ח"א פ' נח, מהדורת, הע' 16.

12 דברים כח נח.

13 שמות לד ו.

מעריך אלכטאב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה', ואתבע אלנך אכירא וקאל ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וכו', פיוכן צמיר פניו הנא עאיד עליה איצא, והוא איצא מביין פי פצל עבר בחסב מא תאוולה הדא ארוב אלפאצל. פהוא מא ימכן אן ישרחה פי ביאן אלפאציהם פקט פי הדא אלמעני אלגליל אלכטר. פאפהם יא דוי אלארשאד הדא אללפך אלגמיך. והדה אלממור לא יעלמהא אלא דוי אלסטעדאד אלנסאני, לאנה הו אלמוגוד פי חצול אלוגוד, אלמשכך אולא פי עאלם אלטביעה, ויקבל אלפיך אלאלאהי ויצח לה אלתעקלאת אלנסאניה, ולכן יד לא יבלג אלגאיה אלא אלשוואד מנהם לכונהם קד תפתר חרכאתהם, אמא לאשתגאלהם באלצוריריאת, או לכתר אלטוטיאת, או לשדה אלמור וגמוצה פי ראתה אלדי ילכך ען הדה אלממור, פיבלג אלכמאל אלנסאני ויצרף אפכאה פי מערפת אללה תע' ומערפת מוגודאתה ואדראך צפואתה ווגודה אלצאדר ענה תע', ויכתר אלתכלי, וינצרף פי פכרה פי אכתר אלואקאת, והדה לא תקמח אלעצאר פי וגוד אלממור מנהם אלא פי אלמזמנה אלטוילה, פאדא אסתעמלו אולאיך פכרתהם פי אכתר אוקאתהם פי אלמעקול אלאוול ופי צפאתה גל גלאלה, פתבקא צוורהם באקיה דאימה תאבתה בין ידיה תע', ולם יכון להם אשתגאל סוי אדראכה, לאנה הו אלצורה אלכירה ונהאיה אלמדרכין. ואלמתאל הו אנמא יקפו פי אלוחד אלנסאני. והדה הי רתבה אלכאמלין, פאסמי פי חקהם ישיבה, וצארו כאלהיולי ללצורה אלכירה אלתי הי צורת אלצוור, פצארו חייך דאימין באקייך בין ידיה תע' פי חאל אלדניא ואלאכרה, ואנמא שגלהם פי הדה אלחיאה אלדניאיה אלא לכונהם מבאשרין ללקוה אלנסאניה, פאדא הם פארקו אלמאדה וכלעו תוב אלדניא חיו אלחיאה אלדאימה וצח אלבקא, עלי מא קאל והיתה נפש אדני צורה בצרור החיים את ה' אלהיך. פאלדי שאבה פי הדה אלרתבה וחצלת להם אלמעאני דוקא, אס הם אלדין קיל פיהם ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק, וקד בינא מעני אכילה פי מא תקדם פי קולנא לכו לחמו בלחמי.

פהוא קדר מא אנתהא בנא אלכלאם פי שרח הדה אלאלפאך אלדי קאלהא הדא ארוב אלמעצם בחסב אלמקדרה ואלאמכאן, וללה אלמחאטה בכל מא אקתצא וגודה, וללה אלממד כתירא.

תם הדא אלשרח אלמבארך פי מא קאלה משה בר' מימון וצ"ל פי אלפאך התקבצו חכמים.

וירד ה' בענין ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה', והמשיך הכתוב בסוף ואמר ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וכו', ויהיה הכנוי פניו כאן מוסב גם כן עליו, וגם זה מבואר בפרק עבר¹⁴ כפי מה שבארו הרב המרומם הזה. והנה זה מה שאפשר לפרש בבאור לשונותם בלבד בענין הזה רב הסכנות¹⁵. והבן אתה הראוי להדרכה הלשון הזה העמוק. והדברים הללו לא ידעם כי אם בעל ההתכוננות מבני אדם, לפי שהוא המצוי בעצם המציאות, המיוחד תחלה בעולם הטבע, ויקבל השפע האלהי ויתקיימו לו התבונות האנושיות, אלא שאפשר שלא יגיע אל התכלית כי אם בודדים מהם אשר כבר שכחו תנועותיהם, אם¹⁶ מפני התעסקם בהכרחי, ואם מחמת רבוי ההקדמות, או לחומר הדבר ועמקו בעצמו אשר מזדכך ממנו הדברים הללו, ואז יגיע אל השלמות האנושית ויפעיל תבונותיו בידיעת ה' יתעלה וידיעת מה שהמציא, והשגת תארו והמציאות השופעת ממנו יתעלה, וירבה בהתבודדות, ויתיחד במחשבותיו ברוב העתים, וזה לא ימצא בדורות כי אם אחדים מהם ובזמנים ארוכים. וכאשר ישתמשו אלה במחשבתם ברוב עתותיהם כמושכלות הראשונות ובתארו יתרוםם ברוממותו, ישארו צורותיהם קיימות תמיד יציבות לפניו יתעלה, ולא יהיה להם עסק זולת השגתו, לפי שהוא הוא הצורה הסופית ותכלית המשיגים¹⁷. והמשל אינו אלא שיעמדו בנכול האנושי, וזו היא מעלת השלמים, לפיכך נקרא ביחס אליהם ישיבה, ונעשו כהיולי לצורה הסופית שהיא צורת הצורות, ונעשו חיים תמידיים קיימים לפניו יתעלה בעולם הזה ולעולם הבא. ואין עסקם בחיי העולם הזה הללו, אלא מפני שהם זקוקים לכח האנושי, וכאשר יפרדו מן החומר ויפשטו לבוש העולם הזה יחיו החיים התמידיים ותתקיים להם ההשארות, כדרך שנאמר והיתה נפש אדני צורה בצרור החיים את ה' אלהיך¹⁸. ואותם שנמצאו במעלה הזו והושגו להם הענינים ממש, הם הם אשר נאמר בהם ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק.

וכבר בארנו ענין אכילה במה שקדם באמרנו לכו לחמו בלחמי.

זהו ערך מה שנסתיימו בו הדברים בבאור המלים הללו אשר אמרם הרב הגדול הזה כפי היכולת והאפשרות, וה' הוא המקיף בכל מה שגזר מציאותו, ולאל התודה הרבה.

נשלם זה הפירוש המבורך במה שאמר משה בר' מימון בדברי התקבצו חכמים.

14 כל הענין הזה שאוב מדברי הרמב"ם במורה הנבוכים ח"א פ' כא.

15 כלומר שבקלות עלול אדם לטעות בו.

16 מכאן מטעים המחבר מדוע אין הרבים מגיעים.

17 למקור הדברים ראה רמב"ם בהלכות מוזהה פ"ו הל' יג, ופיהמ"ש סנהדרין פ"י הל' א. ותתקיים

הנפש בקיום מושכלה: ראה שם מהדורת.

18 שמואל א כה כט. וראה רמב"ם בהלכות תשובה פ"ח הל' ג, ופיהמ"ש סנהדרין פ"י הל' א.

ומורה הנבוכים ח"א פ' מב.